

סוד הארץ

הלכות שביעית וערכיה

מכון התורה והארץ
מדרשת התורה והארץ

כתב וערך

הרב אלי שהם

ביקורת הלכתית

הרב יואל פרידמן – מכון התורה והארץ

ביקורת דידיאקטית

הרב משה הרשטיק – מדרשת התורה והארץ

הרב אפרים טשנדי – יו"ר ועדת השמיטה לשעבר, המינהל לחינוך הדתי

עריכת הלשון

אביגיל אריאל

© כל הזכויות שמורות

בהוצאת מכון התורה והארץ ומדרשת התורה והארץ

שבי דרום (כפר דרום ת"ו)

טל': 08/6847325 פקס': 08/6847055

דוא"ל: machon@toraland.org.il אינטרנט: www.toraland.org.il

ניקוד, סדר ועימוד:

שחרית
מן הכותב אל הקורא
עריכה והכנה לדפוס
טל. 02-6273590 פקס 02-6273590 Yosi@bsy.co.il

יוצא לאור בשיתוף המשרד להשכלה גבוהה ומשלימה

האגף לתרבות תורנית

יום ד' לסדר "ושבתה הארץ שבת לה'", תשס"ז, ערב שנת השמיטה

המלצה

גדול כוחו של ההרגל עד שהופך לטבע שני. מצוות שמיטה המתקיימת אחת לשבע שנים מעמידה בפני המחנך אתגר גדול איך להרגיל את הדור הצעיר לקיום מצווה שבמשך שש שנים לא הורגל בה.

יתרה מזאת, מאות רבות של שנים, בהן התרחקנו מעל אדמתנו, ניתקו אותנו מהמסורת הרצופה של קיום המצווה. בבתים רבים אין מודעות למצוות השמיטה. לכל היותר (ואל יהי הדבר קל בעינינו) מקפידה עקרת הבית לרכוש תוצרת חקלאית ממקום המושג בכשרות, שאין בה חשש ספיחין. אולם באשר לשמירת פרות שביעית בקדושה וטיפול ראוי בעציצים ופרחי נוי המודעות נמוכה. על המחנך מוטל תפקיד כפול, להטמיע בלב חניכיו את המודעות לשמיטה ולהופכם לסוכני חינוך להביא את המסר גם לבתיהם.

"גבורי כוח עושי דברו" נקראים שומרי שביעית. אומנם הדברים מכוונים בעיקר לחקלאים העומדים בפני ניסיונות קשים, אולם גם על הצרכנים המשימה לא קלה. ככל שהנושא יילמד יותר כך הוא יחדור יותר למודעות ויאפשר קיום המצווה למרות הקשיים.

שנת שמיטה היא אתגר חינוכי גדול לקיום מצוות לא מתוך שגרת ההרגל אלא מתוך הישמעות להלכה. יש בה ערכים חינוכיים גדולים, ביניהם: קדושת הארץ וחיבתה, האחריות ההדדית של החקלאים לצרכנים (ואכלו אביוני עמך) ושל העירוניים לחקלאים (ושבתה הארץ) כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי ועוד.

ספר זה פותח צוהר לעולמה הגדול של מצווה חביבה זו ויהי רצון שהוא יביא אותנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

בציפיה לישועה

הרב יעקב אריאל

הרב הראשי לרמת גן

תָּכֵן הָעֲנִינִים

- 4מבוא.....6
- מהי השמטה?.....7
- חמדת הארץ – רעיונות השמטה.....11
- פרק א: מדוע לשבת?.....13
- פרק ב: השמטה והשבת.....17
- פרק ג: חזוק מדת הבטחון.....19
- פרק ד: הדאגה לעניים ולצדק החברתי.....22
- פרק ה: השמטה, עולם שלעתיד לבוא.....24
- פרק ו: השמטה – רק בארץ ישראל!.....26
- יסודות בהלכות שמטה.....29
- א. זמנה של השמטה.....31
- ב. המקומות בהם מתקיימת השמטה.....32
- ג. חובת השמטה בזמן הזה.....32
- ד. מצות השמטה.....33
- שער א – המלאכות בשמטה.....35
- פרק א: המלאכות האסורות בשמטה מן התורה.....37
- פרק ב: מלאכות האסורות בשמטה מדרבנן.....43
- פרק ג: פעלות המתרות בשמטה.....49
- פרק ד: דיני ערב שביעית.....52
- פרק ה: גדולים שלא על אדמה או בתוך בית.....55
- פרק ו: הטפול בעציצים.....58
- פרק ז: הטפול בגנת הנוי.....61
- פרק ח: חשוד על השביעית.....64

שַׁעַר ב - פְּרוֹת שְׁבִיעִית..... 67

פָּרָק א: קִדְשַׁת פְּרוֹת שְׁבִיעִית..... 69

פָּרָק ב: הַמִּינִים עֲלֵיהֶם חָלָה קִדְשַׁת שְׁבִיעִית..... 72

פָּרָק ג: שֶׁלֶב הַגְּדוּל הַקּוֹבֵעַ לְקִדְשַׁת שְׁבִיעִית..... 74

פָּרָק ד: הַתְּנָאִים לְקִדְשָׁה בְּפְרוֹת שְׁבִיעִית..... 76

פָּרָק ה: אֶסוּר סְפִיחִין..... 78

פָּרָק ו: הַפֶּקֶר פְּרוֹת שְׁבִיעִית..... 81

פָּרָק ז: אֶסוּר סְחוּרָה בְּפְרוֹת שְׁבִיעִית..... 84

פָּרָק ח: אוֹצֵר בֵּית דִּין..... 86

פָּרָק ט: הַפֶּסֶד פְּרוֹת שְׁבִיעִית..... 88

פָּרָק י: עֲבוּד מְזוֹן בְּפְרוֹת שְׁבִיעִית..... 91

פָּרָק יא: שְׁמוּשִׁים נוֹסְפִים בְּפְרוֹת שְׁבִיעִית..... 94

פָּרָק יב: מִצּוֹת בַּעוֹר פְּרוֹת שְׁבִיעִית..... 96

פָּרָק יג: הַבְּדֵלִים בֵּין מְקוֹמוֹת שׁוֹנִים לְעֲנִין חַיִּיב הַשְּׁמִטָּה..... 100

פָּרָק יד: הַמִּצּוֹת הַתְּלוּיֹת בְּאַרְץ בְּשָׁנַת הַשְּׁמִטָּה..... 103

שַׁעַר ג: מִצּוֹת נוֹסְפוֹת בַּשְּׁמִטָּה..... 105

פָּרָק א: שְׁמִיטַת כֶּסֶפִּים וּפְרוֹזְבוֹל..... 107

פָּרָק ב: מִצּוֹת הַקֹּהֵל..... 113

שַׁעַר ד: הַשְּׁמִטָּה בְּיָמֵינוּ..... 117

פָּרָק א: הַרְקַע הַהִיסְטוֹרִי לְהַתֵּר מְכִירָה..... 119

פָּרָק ב: דִּינֵי הַשְּׁמִטָּה לְאַחַר הַמְּכִירָה..... 124

פָּרָק ג: אוֹצֵר בֵּית דִּין בְּיָמֵינוּ..... 126

פָּרָק ד: הַדְּרָכוֹת לְצִרְכָּן..... 129

מְקוֹרוֹת לַעֲיוֹן וְהַרְחָבָה..... 133

מִפְתָּח..... 137

מבוא

מהי השמטה?

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר.
 דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ
 אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה.
 שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את
 תבואתה.
 ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה שדך
 לא תזרע וכרמך לא תזמר.
 את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר
 שנת שבתון יהיה לארץ:
 והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך
 ולשכירך ולתושבך הגרים עמך:
 ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל.
 (ויקרא כה, א-ז)

מצות השמטה נקראת בפני התורה גם 'שבת הארץ'. ואכן,
 מזכירה מצוה זו מאוד את השבת. שש שנים עובדים
 החקלאים, זורעים וקוצרים, נוטעים ובוצרים, מישבים
 ומפריחים את ארץ ישראל, ובהגיע השנה השביעית –
 כפי שמגיעה השבת – נפסקת המלאכה, מסתיימת מצות
 העבודה, ומתחילה מצות השביתה.
 לכמה זמן? לשנה שלמה!

אין עובדים בשדה, אין זורעים ואין זומרים;
 אין קציר ואין בציר – שבת שבתון!
 אם כן, מה אוכלים בשנה זו? ומה נאכל בשנה
 שלאחריה?
 מוסיפה התורה:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא
 נאסף את תבואתנו.
 וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את
 התבואה לשלש השנים.
 וזרעתם את השנה השמינת ואכלתם מן התבואה ישן עד
 השנה התשיעת עד בוא תבואתה תאכלו ישן:
 (שם שם, כ-כב)

הבטחה!

"וצויתי את ברכתי".

בשנה הששית תהיה ברכה ביבול, והשפע יספיק לשלש
 שנים: לשנים הששית, השביעית והשמינית. ה' רוצה
 שנעבד את הארץ, שנישב אותה, אך למשך שנה אחת –
 הפסקה!

ובמקום אחר מוסיפה התורה:

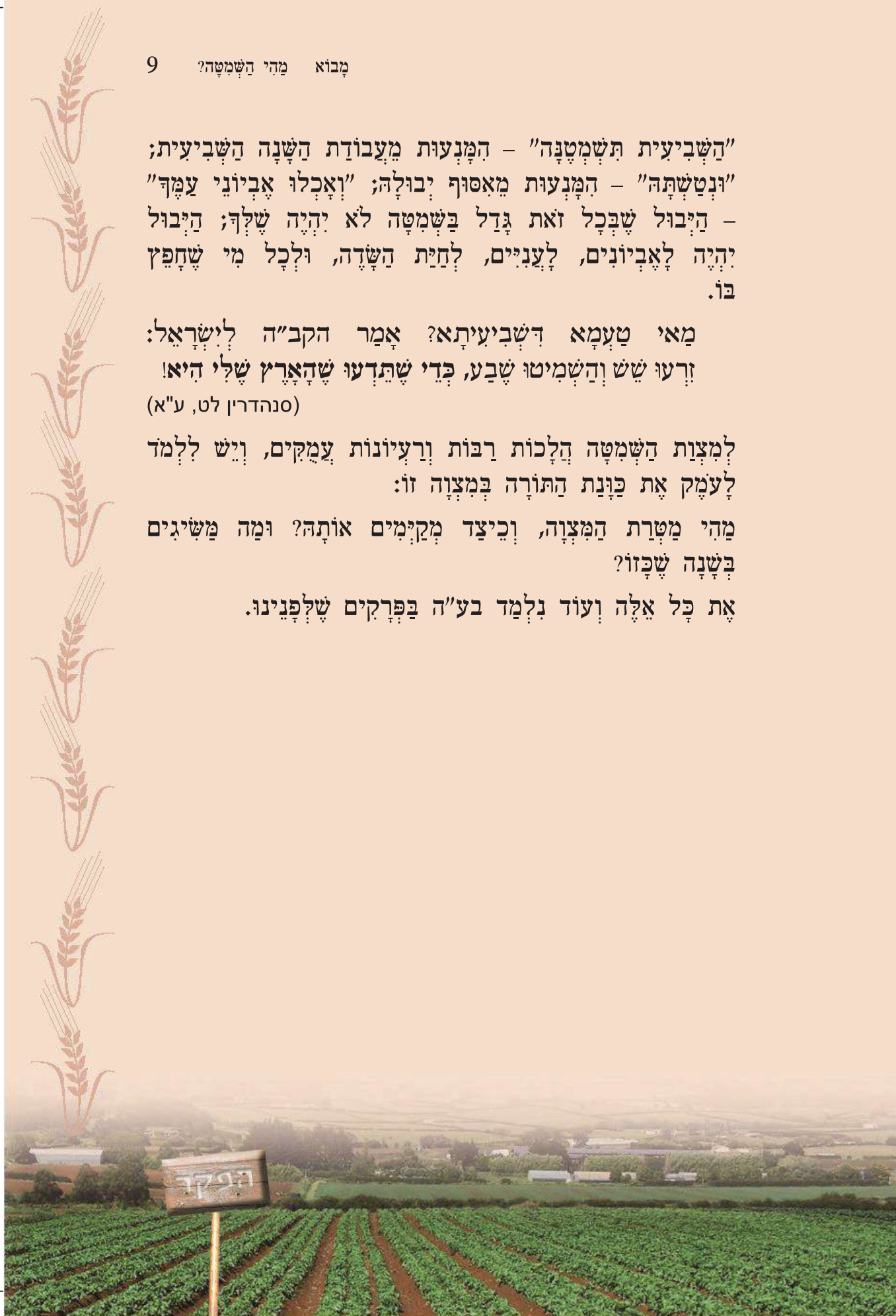
ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה.
 והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם
 תאכל חית השדה בן תעשה לכרמך לזיתך.
 ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען
 ינוח שורך וחמורך ונפיש בן אמתך והגר.
 (שמות כג, י-יב)

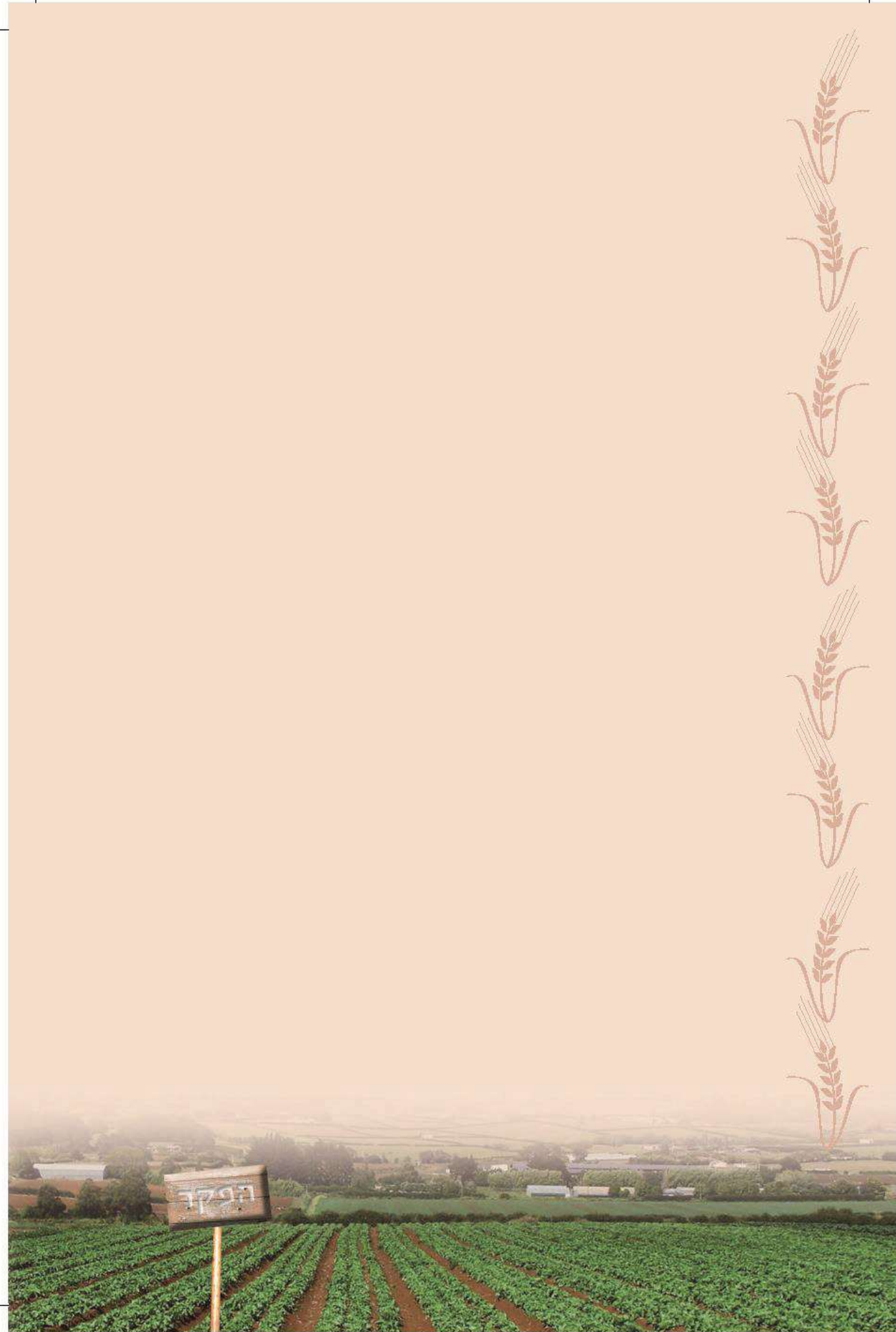

"השביעית תשמטנה" – המנעות מעבודת השנה השביעית;
 "ונטשתה" – המנעות מאסוף יבולה; "ואכלו אביוני עמך"
 – היבול שבכל זאת גדל בשמטה לא יהיה שלך; היבול
 יהיה לאביונים, לעניים, לחית השדה, ולכל מי שתפץ
 בו.

מאי טעמא דשביעיתא? אמר הקב"ה לישראל:
 זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא!
 (סנהדרין לט, ע"א)

למצות השמטה הלכות רבות ורעיונות עמקים, ויש ללמד
 לעמק את כוננת התורה במצוה זו:
 מהי מטרת המצוה, וכיצד מקימים אותה? ומה משיגים
 בשנה שכזו?
 את כל אלה ועוד נלמד בע"ה בפרקים שלפנינו.

חֲמֻדַּת הָאָרֶץ

רֵעִיּוֹנוֹת הַשְּׂמִטָּה

פָּרָק א

מִדּוּעַ לְשַׁבֵּת?

שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר בְּרִמְךָ וְאַסְפֹּת אֶת תְּבוּאַתָּה.

וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית... שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וּבְרִמְךָ לֹא תִזְמַר.
אֶת סְפִיחַ קִצִּירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֲנָבֵי נִזְיֶרְךָ לֹא תִבְצֹר...
(ויקרא כה, ג-ה)

לָשֵׁם מָה? מִדּוּעַ לֹא לַעֲבֹד?
וְהִלֵּא הַתּוֹרָה, וּבְעֶקְבוּתֶיהָ חֲזו"ל, מְשַׁבְּחִים רַבּוֹת אֶת
הָעֲבוּדָה וְאֶת הַנְּטִיעָה בָּאָרֶץ:
הַנְּטִיעָה בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, הִיא הַלִּיכָה בְּדַרְכֵי ה'.

וְכֵן נֹאמַר בַּמִּדְרָשׁ:
מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם לֹא נִתְעַסַּק אֱלֹהִים בְּמַטֵּעַ תְּחִלָּה,
שֶׁכָּתוּב: "וַיִּטַּע ה' אֱלֹקִים גֶּן בְּעֵדֶן" (בראשית ב, ח), אָף
אַתָּם כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא תִתְעַסְקוּ אֱלֹהִים
בְּמַטֵּעַ תְּחִלָּה, "כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל עֵץ
מֵאֲכָל" (ויקרא יט, כג).

(ויקרא רבה פרשה כה)

וְעַל יִצְחָק אַבְיֵנוּ נֹאמַר:
שֶׁכֵּן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:

(בראשית כו, ב)

ובמדרש נאמר:

עֲשֵׂה שְׂכֻנָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הָיִי נוֹטֵעַ, הָיִי זֹרֵעַ הָיִי נָצִיב.
(בראשית רבה פרשה טו)

אם כן, מצות נטיעה, מצות זריעה, מצות ישוב הארץ
והעולם – מדוע להפסיקן? מדוע לשבת?

גם בשבת מצינו צווים דומים:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתְךָ.
יוֹם הַשְּׁבִיעִי... לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה...

(שמות כ, ט-י)

לשם מה השביתה? ולשם מה המנוחה?

גם הגויים, הרואים אותנו 'מתבטלים' בשבתות ובחגים,
תמהים ומלגלגים עלינו.

וכשעמד המן הרשע ורצה לשכנע את אחשוורוש להשמיד
את העם היהודי, אמר לו כך:

"ואת דתי המלך אינם עושים" – שמוציאים כל השנה
בשה"י פה"י (= ראשי תבות של: שבת היום, פסח היום),
אומרים: שבת היום, פסח היום, ואינם עושים עבודת
המלך. התחיל לחשב ימים טובים: חג המצות, שבועות,
סוכות, ראש השנה, צום כפור...

(מגילה יא, ע"ב)

ואנו מוסיפים: שנת שמטה (שהלא מצות השמטה חלה רק
בארץ ישראל והמן לא הכיר אותה; שוו בנפשכם מה היה
אומר על שנה שלמה של 'בטלה'...).

וכן מספרים חכמים במדרש כיצד לעגו הגויים ליהודים
שומרי השמטה:

"יְשִׁיחוּ בִּי יוֹשְׁבֵי שְׂעִיר" (תהלים 136, יג) – אֵלֹהֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵים בְּבֵיתִי תִיאַטְרוֹת וּבֵיתִי קִרְקָסָאוֹת – וּמֵאַחֵר שֶׁהֵם אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּמְשַׁתְּכָרִים, הֵם יוֹשְׁבִים וּמְשִׁיחִים בִּי וּמַלְעִיגִים בִּי, וּמְכַנִּיסִים אֶת הַגָּמֶל לְתַאטְרָאוֹת שֶׁלָּהֶם וְהַחֲלוּקִים שֶׁלּוֹ עָלְיוֹ וְהֵם אוֹמְרִים אֵלָיו: "עַל מָה זֶה מֵתָאֲבֵל?" הַיְּהוּדִים הִלְלוּ שׁוֹמְרֵי שְׁבִיעִית הֵם וְאֵין לָהֶם יָרֵק וְאֹכְלוֹ הַחוּחִים שֶׁל זֶה – וְהוּא מֵתָאֲבֵל עֲלֵיהֶם.

(פתיחה למדרש איכה רבה)

אָמְנָם, לֹא בְּמִקְרָה, לֹא נִתְּנוּ הַשְּׁבֶת וְהַשְּׁמִטָה לְגוֹיִים.
יוֹם שַׁבָּת – לוֹ הָיָה נֶתֶן לְגוֹי, כִּיצַד הָיָה נִרְאָה? בְּמָה הָיָה מִתְמַלֵּא?

וּמָה עוֹשֶׂה הַיְּהוּדִי בַשְּׁמִטָה, בַּשְּׁבֶת וּבְיוֹם טוֹב?
רֹאֵה הַקַּב"ה בִּי יִשְׂרָאֵל בְּכַנִּיסָתְךָ לְאַרְץ – זֶה רֵץ לְכַרְמוֹ וְזֶה לְשִׂדְהוֹ, בַּחֲרִישׁ וּבִקְצִיר – תּוֹרָה מָה תִּהְיֶה עֲלֶיהָ?
לִכֵּן נָתַן לָהֶם יוֹם אֶחָד בַּשָּׁבוּעַ, הוּא יוֹם הַשְּׁבֶת, שִׁישְׁבָתוֹ בּוֹ מְכַל מְלָאכָה, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם עֵסֶק אַחֵר בִּי אִם הַתּוֹרָה.
אַחֵר כִּד נָתַן לָהֶם חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הוּא תִשְׁרִי בָּלוֹ לַה' בְּקִדְשָׁהּ וּבְמִצּוֹת וּבִתְשׁוּבָה...
עוֹד נָתַן לָהֶם שָׁנָה אַחַת בְּכָל שִׁבְעַ שָׁנִים לַה' לַעֲסֹק בָּהּ בַּתּוֹרָה.

וְלִכֵּן הָיוּ הַדְּבָרִים בְּהִדְרָגָה –

בִּי יוֹם הַשְּׁבֶת הוּא יוֹם אֶחָד קָצֵר, יֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל כּוֹחַ לְשַׁבָּת מְכַל מְלָאכָה, וְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא יוֹתֵר אָרָךְ, רַב הַחֹדֶשׁ נֶאֱסָר בְּמִלְאכָה וְלֹא בָּלוֹ, וְהַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית אֵי אֶפְשָׁר לְשַׁבָּת בָּהּ מְכַל מְלָאכּוֹת כְּעִנְיַן שַׁבָּת, לִכֵּן לֹא נֶאֱסָר רַק

מלאכת עבודת הארץ כדי שיעסקו בתורה.
וזה שנאמר: "שבת לה'", לא לסבת עצמה, אלא לה,
שיעסקו ישראל בתורה.

(עץ הדעת טוב, פר' בהר)

שלשה זמני שביתה נתנו להם לישראל:

שבת – היום השביעי

תשרי – החדש השביעי

שמטה – השנה השביעית

וזאת – כדי שיעסקו בתורה, ויגדילו את זמנם לה'
בקדושה, במצוות ובמעשים טובים; וכדי שלא ישקעו
ישראל בעבודה ובעמל, ולא יוכלו להקדיש זמן ללמוד
התורה – נתנה להם שנת השמטה, המהיה הזדמנות
להנחת הכלים, לשביתה ממלאכה ולעסוק בתורה.

כלומר, בשמטה ישנה מנוחה מעבודה ומלאכה, ובמקומן
יש עבודה אחרת – שקידה וגייעה בתורה.

רבי אלעזר מוורמין, מחבר ספר 'הרוקח' כותב:

ר' אלעזר מוורמין שפאשכנז
(גרמניה) היה תלמיד של ר' יהודה
החסיד וחיבר את ספר הרוקח –
ספר הלכה שבו הוא משלב גם
דברי אמונה ומוסר. נולד בשנת
ד"א תתקכ"ד (1164) לערך ונפטר
בשנת ד"א תתקצ"ד (1234) לערך.

קיים צד שוה בין השבת
לשמטה. כשם שבשבת
"מוסיפים מחול על הקדש"
(מקדימים לקבל את השבת
לפני השקיעה בערב שבת,
ומאחרים לצאת מקדשת היום
במוצאי שבת) כך יש לנהג
בשנת שמטה, ולהוסיף "מחל
על הקדש".

פָּרָק ב

הַשְּׁמֵטָה וְהַשְּׁבֵט

מִצְוֹת הַשְּׁמֵטָה נִקְרָאת בְּפִי הַתּוֹרָה "שְׁבֵט הָאָרֶץ".
מִמִּצְוֹת הַשְּׁבֵט נִתֵּן לְלַמֵּד עַל הַשְּׁמֵטָה.
מִהִי מִטְרַת הַשְּׁבֵט?

יּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבֵט לַה' אֱלֹקֶיךָ... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה'
אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל בֶּן בְּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשְּׁבֵט וַיִּקְדָּשׁוּ.
(שְׁמוֹת כ, י-יא)

בְּשִׁמְרַת הַשְּׁבֵט אָנוּ נִזְכָּרִים בְּמַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית.
מִתְחַדֶּשֶׁת אֲצִלָּנוּ הַהִפְכָּה כִּי ה' הוּא בּוֹרֵא הָעוֹלָם. הַשְּׁבֵט
מִזְכִּירָה לָנוּ זֹאת מִיַּדִּי שְׁבוּעָה, אֲךָ רַק לְמִשְׁךָ יוֹם אֶחָד,
וְאֵלּוּ הַשְּׁמֵטָה – לְמִשְׁךָ שָׁנָה שְׁלֵמָה.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה (מִטְרֹת מִצְוֹת הַשְּׁמֵטָה) לְקַבֵּעַ בְּלִפְנוֹ
וּלְצִיר צִיּוֹר חֲזָק בְּמַחְשְׁבוֹתֵינוּ עֲנִין חֲדוּשׁ הָעוֹלָם, כִּי שֵׁשֶׁת
יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבֵט,
שֶׁלֹּא בָּרָא דָּבָר... וּבָאָה חוֹבָה עָלֵינוּ לְהוֹצִיא כָּל זִמְנָנוּ
יוֹם יוֹם וְשָׁנָה שָׁנָה עַל דָּבָר זֶה לְמַנּוֹת שֵׁשׁ שָׁנִים וְלַשְּׁבֵט
בְּשִׁבְעִית. ...וְהוּא כְּעֲנִין שְׁאָנוּ מוֹנִים שֵׁשֶׁת יָמִי הַשְּׁבוּעָה
בְּשֵׁשֶׁת יָמִי הָעֲבוּדָה (וְאַחֵר כֶּךָ עוֹשִׂים) יוֹם מְנוּחָה. לְכֵן צִוָּה
ב"ה לְהִפְקִיר כָּל מָה שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ מִלְּבַד
הַשְּׁבִיתָה בָּהּ, כְּדִי שִׁיזְכֹּר הָאָדָם כִּי הָאָרֶץ שְׁמוּצִיָּאָה אֵלָיו
הַפְּרוֹת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, לֹא בִּכְחָה וּסְגִלְתָּה תּוֹצִיא אוֹתָם,

כִּי יֵשׁ אֲדוֹן עָלֶיָּהּ וְעַל
אֲדוֹנֶיהָ, וּכְשֶׁהוּא חֹפֵץ הוּא
מְצוֹה עָלָיו לְהַפְקִירָם.

(ספר החינוך מצווה פד)

לֹא רַק הַמִּסְפָּר שֶׁבַע מִזְכִּיר
אֶת הַבְּרִיאָה וְאֶת הַהִשְׁגָּחָה
הָאֱלֹקִית; גַּם מְצוֹת הַפֶּקֶר
הַפְּרוֹת וְאֶסוּר הַבְּעֵלוֹת עָלֵיהֶם
מִזְכִּירִים לָאָדָם שְׂאֵמָנָם יֵשׁ לוֹ
שְׂדוֹת וּכְרָמִים וְעֵצִים, אֲךָ לֹא
הוּא אֲדוֹן עָלֵיהֶם, אֲלָא יֵשׁ אֲדוֹן מֵעַלְיוֹ.

הַחֲנוּךְ – לֹא יָדוּעַ מִי הָיָה מְחַבֵּר
סֵפֶר הַחֲנוּךְ, אִם ר' אֶהְרֹן הַלֵּוִי
(הרא"ה), אִם אֶחָיו אוֹ שְׂמַא דְּמוֹת
אַחֶרֶת מְאוֹתָהּ תְּקוּפָה. לָכֵן נִכְתַּב
כְּמָה מְלִים עַל הַרְאִי"ה. ר' אֶהְרֹן
הַלֵּוִי הָיָה מְגִדוּלֵי הָרֵאשׁוֹנִים, יָשַׁב
בְּסִפְרָד וְהָיָה חֲבֵרוֹ שֶׁל הַרְשֵׁב"א.
הוּא חֲבֵר סִפְרֵי פְּרָשְׁנוֹת עַל הַשֵּׁ"ס,
אֲךָ נוֹתְרוּ בְּגִידֵינוּ חֲדוּשָׁיו לְמִסְפָּר
מִסְכָּתוֹת בְּלִבָּד, כְּמוֹ מִסְכָּת
כְּתוּבוֹת, בִּיצָה וּבִכְרוֹת. הוּא נִפְטָר
בְּעֶרְךָ בִּשְׁנַת ה'א ס' (1300).

אֵינּוּ רִשְׁאֵי שְׂיִנְהֵג בְּשִׂדְהוֹ וּבְכַרְמוֹ כְּמִנְהֵג אֲדוֹן כָּלֵל, אֲלָא
שְׂיִיָּהּ כָּל פְּרוֹתָיו הַפֶּקֶר לְכָל הָעוֹלָם וְכו', שְׂיִתְבוֹנֵן הָאָדָם
בְּלִבּוֹ כִּי אֵין עֶקֶר הָאֲדָנוֹת אֲלָא לְאֲדוֹן הַכָּל בְּרוּךְ הוּא.

(רבינו בחיי ויקרא כה)

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ:

כָּל הָאוֹכֵל לֹלֵא בִּרְכָּה כְּאֵלוֹ גִּזְלֵי אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל וּמַעַל
בַּקִּב"ה (לִקַּח מִמֶּנּוּ בְּלִי רְשׁוֹת)... כֵּךְ גַּם בְּשִׁמְטָה, כָּל
הַמַּחְזִיק אֶת שִׂדְהוֹ בְּבַעֲלִים עַל אֲדָמְתוֹ וְלֹא מִפְּקִיר אֶת
הַשְּׂדוֹת, אֶת הַקִּב"ה הוּא
גִּזְלֵל.

(ע"פ הרב עוזי קלכהיים זצ"ל)

...כִּי הַמַּחְזִיק בְּשִׂדְהוֹ כְּמוֹ
בַּעַל הַבַּיִת, הוּא גִּזְלֵל ה'י
יִתְבָּרֵךְ.

(פנים יפות, פר' בהר)

רַבְּנּוּ בַּחֲיֵי בֶן אֶשֶׁר, נוֹלַד בְּסַרְגוֹסָה
שֶׁבְּסִפְרָד, חִי בְּמֵאָה הָרֵאשׁוֹנָה
לְאַלְף הַשָּׁשִׁי, וְנִפְטָר בִּשְׁנַת ה'א ק' (1340).
הוּא הָיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל
הַרְשֵׁב"א. הוּא כָּתַב פְּרוּשׁ לַתּוֹרָה
בְּדֶרֶךְ הַפֶּשֶׁט, הַדְּרוּשׁ, הַמַּחְקֵר
וְהַסְּבִלָּה, וְהִלָּךְ בְּפְרָשְׁנוֹתוֹ בְּעֵקֶבּוֹת
הַרְמְב"ן.

פרק ג

חזוק מדת הבטחון

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא
נאסף את תבואתנו.

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את
התבואה לשלש השנים.

וזרעתם את השנה השמינת ואכלתם מן התבואה ישן עד
השנה התשיעת עד בוא תבואתה תאכלו ישן.

(ויקרא כה, כ-כב)

הקב"ה מבטיח למי שישמר שמטה, שאף שאינו עובד
בשדה – יהיה לו מה לאכל!

ביצד?

בשנה הששית תהיה ברכה ביבול – כך שהוא יספיק
לשלש שנים!

היבול יספיק לשנים הששית, השביעית והשמינית.

ומה נאכל בשנה התשיעית?

בשנה התשיעית נוכל לאכל
את מה ששתלנו בשנה
השמינית (שהרי כבר מתר
לעבד בה).

הבטחה דומה כבר קבלנו
במקום אחר ובזמן אחר, שוב

הרב עזי מלכהיים, מגדולי
תלמידיו של הרב צבי יהודה קוק
בישיבת מרכז הרב, נולד בשנת
תרצ"ה (1935) ונפטר בשנת
תשנ"ד (1994). הוא שמש כרב
הישוב 'אבן שמואל', וכתב ספרים
רבים מסביב להגותו של הרב קוק
וצ"ל כגון 'אדירת אמונה', 'שירת
אמה לארצה' ו'באר מגד ירחים'.

בְּהֶקְשָׁר שֶׁל הַשַּׁבָּת: כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, מְזוֹנִם הָעֶקְרִי
הָיָה הַמֶּן. בְּכָל יוֹם וַיֹּם הָיָה יוֹרֵד הַמֶּן, בְּכַמוֹת הַמִּסְפִּיקָה
לְכָל אָדָם וּלְכָל מִשְׁפָּחָה. וּבַיּוֹם הַשַּׁבָּת לֹא יָרַד כֹּלָּל!
אִם כֵּן, מָה הָיוּ אוֹכְלִים?

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לִקְטוֹ לֶחֶם מִשְׁנֵה שְׁנֵי הָעֶמֶר לְאַחַד וַיָּבֹאוּ
כָּל נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּדּוּ לַמֶּשֶׁה.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שַׁבְּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ לַה'
מִחֶר, אֵת אֲשֶׁר תֵּאֲפוּ אִפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֵת
כָּל הָעֵדָף הַנִּיחִי לָכֶם לַמִּשְׁמֶרֶת עַד הַבֶּקֶר.

וַיִּנְיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֶּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה
לֹא הִיָּתָה בּוֹ.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכַלְהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבַּת הַיּוֹם לַה', הַיּוֹם לֹא
תִמְצָאֵהוּ בַשָּׂדֶה...

וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.

(שמות 16, כב-ל)

הַמֶּן שֶׁיָּרַד בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי, הַסְפִּיק לְיוֹמִים – לַיּוֹם שֶׁשִּׁי
וּלְשַׁבָּת.

אִי יָרִידַת הַמֶּן בְּשַׁבָּת מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ, שְׂאֵמָנָם בְּכָל יָמוֹת
הַשְּׁבוּעָה צָרִיף לְטֶרֶם וּלְעֵבֶד כִּדִּי שִׁיָּהִי מָה לֶּאֱכֹל, אֵךְ גַּם
בְּשַׁבָּת, כְּשֶׁאֲנָשִׁים לֹא עוֹבְדִים, בְּכָל זֹאת מְצוּיָה פְּרֻנְסָתָם,
וַיֵּשׁ לָהֶם מָה לֶּאֱכֹל.

כֵּן גַּם בַּשְּׂמִטָּה.

אָדָם הַשּׁוֹמֵר שְׂמִטָּה מִתְחַזֵּק בְּכַטְחוֹנוֹ בַּה'.

הוא מגלה שאמנם חשוב לעבד ולעמל, אך הנה מגיעה השמטה, ולמרות שלא עבד ולא שתל – אל דאגה! עליו לבטח בה' שיתן לו לאכל.

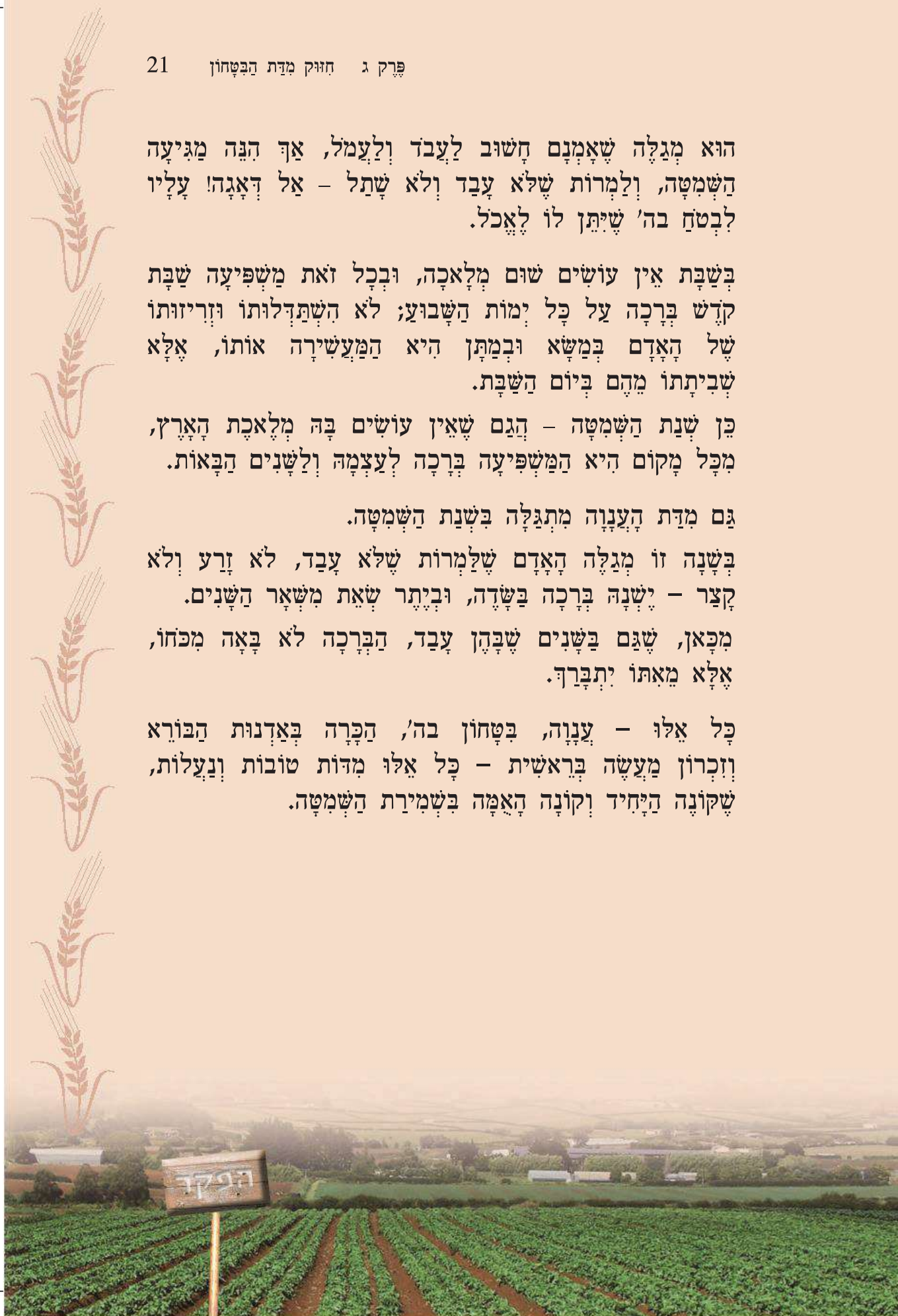
בשבת אין עושים שום מלאכה, ובכל זאת משפיעה שבת קדש ברכה על כל ימות השבוע; לא השתדלותו וזריזותו של האדם במשא ובמתן היא המעשירה אותו, אלא שביתתו מהם ביום השבת.

כן שנת השמטה – הגם שאין עושים בה מלאכת הארץ, מכל מקום היא המשפיעה ברכה לעצמה ולשנים הבאות.

גם מדת הענוה מתגלה בשנת השמטה.

בשנה זו מגלה האדם שלמרות שלא עבד, לא זרע ולא קצר – ישנה ברכה בשדה, וביתר שאת משאר השנים. מכאן, שגם בשנים שבהן עבד, הברכה לא באה מכחו, אלא מאתו יתברך.

כל אלו – ענוה, בטחון בה', הפרה באדנות הבורא וזכרון מעשה בראשית – כל אלו מדות טובות ונעלות, שקונה היחיד וקונה האמה בשמירת השמטה.

פרק ד

הדאגה לעניים ולצדק החברתי

עד כאן דבר על מעשה השמטה ועל פעלתה על האדם; אך השמטה משפיעה גם על סדרי החברה ועל הצדק החברתי.

מצות הפקר היבול ומצות הבעור משוות בין עניים לעשירים, ומטשטשות את ההבדל בין המעמדות.

וכך כותבים המפרשים:

בענין השמטה רצה השי"ת שיהיו שוים העניים והעשירים. ('צור המור', פר' בהר)

בשנים רגילות, העשיר אכל העני מסתפק בפת לחם ומים.

ואלו בשמטה – הארוחות שוות. השדות כלם הפקר, והעני והעשיר נהנים מאותם פרות!

ועוד יש תועלת נמצא בדבר, לקנות בזה מידת הוטרנות... רצה האל להיות ברואי מלמדים ומרגלים במדת החסד והרחמים, כי היא מדה

ר' אברהם ב"ר יעקב צבע (סבע), מחבר ספר צרור המור על התורה כתב הן פרושים על התורה והן ספרים במלכה (צרור הכסף) והן ספרים בשבילה. הוא חי בעת תקופת הגרוש מספרד ה' רנ"ב (1492). הוא ברח מספרד לעבר פורטוגל. אך גם שם לא כלל היה לישיב בשלחה, והוא נאלץ להטמין את ספריו מתחת לעץ זית וברח מפורטוגל למרוקו. במקומו החדש חזר וכתב את ספריו מן הזכרון.

הרב צבי הירש קלישר נולד בפולין בשנת ה"א תקנ"ה (1795), ושמם שנים רבות כרבה של העיר טורן. הוא כתב כמה ספרים ביניהם דרישת ציון, ובו הציע לחדש את עבודת הקרבנות גם בזמן הזה. הוא היה ממבשרי הציונות, ופעל רבות להחדרת הרעיון של שיבת ציון בקרב הרבנים ומצבור הרחב. הוא נפטר בשנת ה"א תרל"ד (1874).

משפחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות, יהיו ראויים לקבל הטובה. (ספר החינוך מצוה פד ומצוה 10)

וכן פותב הרב צבי הירש קלישר בפרושו לתורה:

וגם ללמד מזה שלא יתנשא העשיר על העני, אמרה תורה שבשנה השביעית

כלם שוים, יחד עשיר ואביון יש להם רשות בגנות ובשדות לאכל לשבעה.

(ספרי הברית' פרשת בהר)

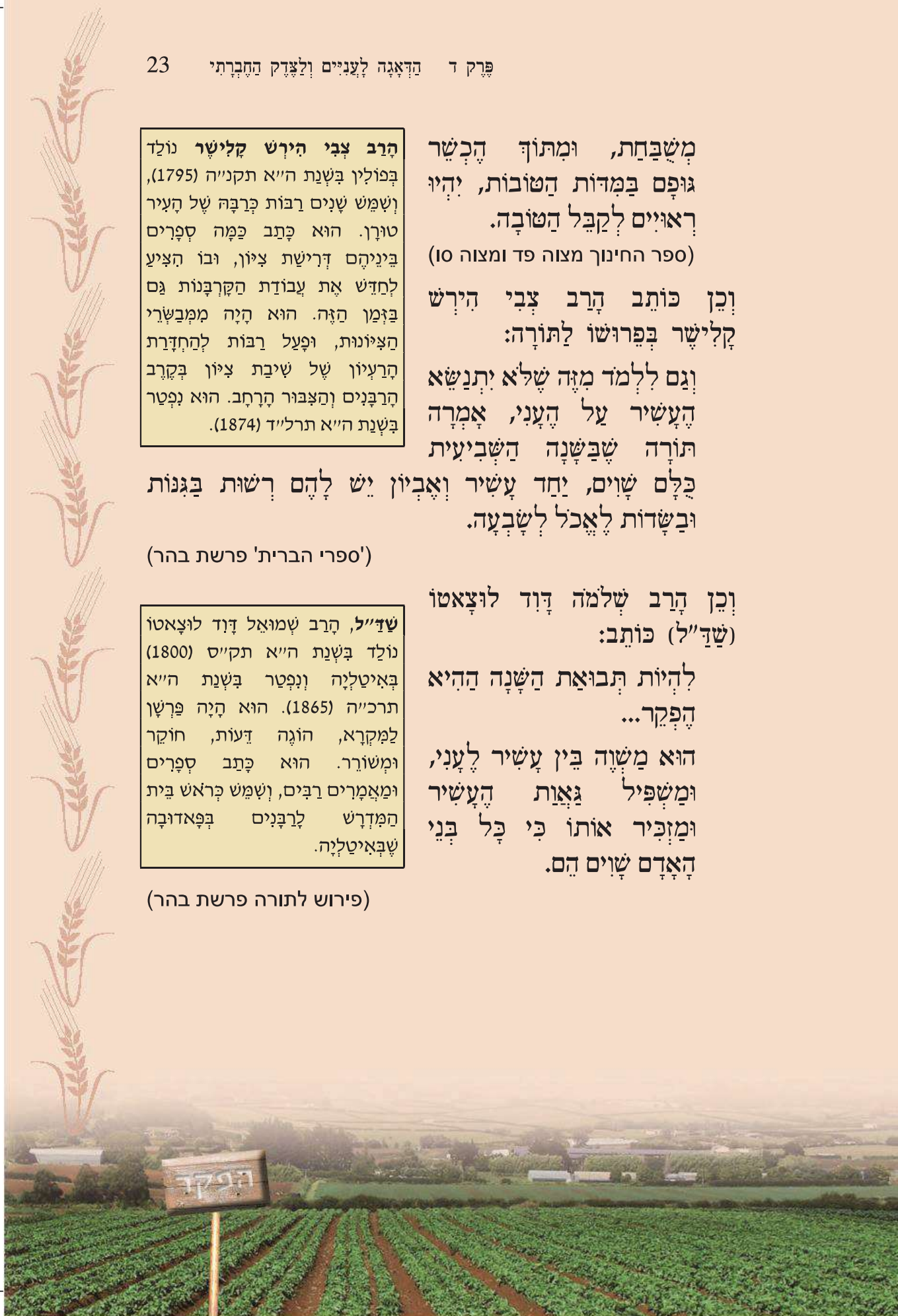
שד"ל, הרב שמואל דוד לוצאטו נולד בשנת ה"א תק"ס (1800) באיטליה ונפטר בשנת ה"א תרכ"ה (1865). הוא היה פרשן למקרא, הוגה דעות, חוקר ומשורר. הוא כתב ספרים ומאמרים רבים, ושמם כראש בית המדרש לרבנים בפאדובה שבאיטליה.

וכן הרב שלמה דוד לוצאטו (שד"ל) כותב:

להיות תבואת השנה ההיא הפקר...

הוא משה בין עשיר לעני, ומשפיל גאות העשיר ומזכיר אותו כי כל בני האדם שוים הם.

(פירוש לתורה פרשת בהר)

פֶּרֶק ה' הַשְּׁמֵטָה, עוֹלָם שְׁלֵעָתִיד לְבוֹא

רְאִינוּ כִּי מִצְוַת הַשְּׁמֵטָה פּוֹעֶלֶת לְחֻזוֹק הַקָּשֶׁר בֵּין הָאָדָם לְבוֹרָאוֹ וּבֵין אִישׁ לְרֵעֵהוּ.

הַשְּׁמֵטָה מְזַכֶּרֶת לָנוּ יָמִים רְחוּקִים, יָמֵי קָדָם.

אָדָם הָרֵאשׁוֹן נּוֹצֵר לְתוֹךְ גֶּן עֵדֶן. לְתוֹךְ עוֹלָם קָסוֹם וּפְלֵאֵי בּוֹ הָעֲצִים נְטוּעִים וְהַיִּרְקוֹת שְׂתוּלִים, אֵין צֶרֶף לְעַבֵּד וּלְעַמֵּל, רַק לְהוֹשִׁיט אֶת הַיָּד, לְקַטֵּף, לֶאֱכֹל, וּלְהוֹדוֹת לֵה'... יָמִים מְפֹלְאִים!

שָׁנַת הַשְּׁמֵטָה נּוֹתֶנֶת לָנוּ לְטַעַם מַעֲט מִיָּמִים אֵלֶּה. הָאָדָם לֹא עוֹבֵד, לֹא זוֹרֵעַ וְלֹא קוֹצֵר – וּבְכָל זֹאת קוֹטֵף וְאוֹכֵל. בְּעֶקְבוֹת חֲטָאוֹ שֶׁל הָאָדָם הָרֵאשׁוֹן שְׂאֵבֵל מַעַץ הַדַּעַת, נִתְקַלֵּל הָעוֹלָם:

וּלְאָדָם אָמַר (אֱלֹקִים), כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ, וּתְאָכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ – אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ בְּעֲצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְקוֹץ וְדִרְדֹר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. בְּזַעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם...

(בראשית ג, יז-יט)

וְאֵכֵן, אַחַת לְשִׁבְעַ שָׁנִים, חוֹזֵר הָעוֹלָם וּמְזַכֵּר חַיִּים מִהֶעָבֶר, חַיִּים שְׁלִפְנֵי חֲטָאוֹ שֶׁל הָאָדָם הָרֵאשׁוֹן. הָאָדָם אֵינוֹ מְזִיעַ וְאֵינוֹ עוֹבֵד – וְלִמְרוֹת זֹאת, אוֹכֵל לֶחֶם. הַמְּפָרְשִׁים מְסַבֵּרִים שֶׁאֵף הָאֲדָמָה יוֹצֵאת מִהִקְלָלָהּ בְּשָׁנַת הַשְּׁמֵטָה:

הרב קלונימוס קלמן הלוי
אפשטין, מגדולי החסידות, חי
בקראקא ונפטר בשנת ה"א
תקפ"ז (1827). הוא היה תלמיד
מבוק של ר' אלימלך מליז'נסק
וכתב פרוש לתורה 'מאור ושמש'
על דרך החסידות.

אמר הקב"ה למשה שיאמר
להם כשיבואו לארץ...
שאיורא דארץ ישראל
מחכים וגם הארציות אינו
מגשם כל כך, ושם יזרעו שש
שנים לשם קדשה ובזה
יקדשו הארץ. ותבוא לידי
תשובה גמורה... ותוציא בשנה השביעית תבואתה עד בלי
די, בלא חרישה וזריעה.

(מאור ושמש פרשת בהר)

השמטה היא מעין חננית בינים במסלול שבין גן עדן
לשעתידי לבוא. היא מזכירה לנו ימים מקדם, ונותנת לנו
לטעם מעין עולם הבא. בעולם הבא נהיה סמוכים על ה'
וטובו, עד כדי מה שאמרו חז"ל:

עתידה ארץ ישראל שתוציא גלסקאות (עוגות) וכלי
מילת (בגדים יפים).

(שבת לא, ע"ב)

אף גאלתן של ישראל נקבעה בדברי חז"ל לשנה השביעית.
ומשום כך קבעו את ברכת 'גואל ישראל' בתפלת עמידה
בברכה השביעית.

...ומה ראו לומר גאלה בשביעית? (מדוע הברכה
השביעית בתפלת עמידה היא 'גואל ישראל'?)

אמר רבא:

מתוך שעתידין להגאל בשנה השביעית, לפיכך קבעוה
בשביעית...

(מגילה יז, ע"ב)

פרק ו השְׁמֵטָה - רק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל!

לְאַחַר כָּל הַהִסְבָּרִים הַנ"ל, יֵשׁ לְזַכֵּר שְׁמֵצוֹת הַשְׁמֵטָה שׁוֹנָה מִמֵּצוֹת הַשָּׁבֶת. מֵצוֹת הַשְׁמֵטָה – אֵינָה מִתְקַיֶּמֶת בְּכָל מְקוֹם!

מֵצוּה זוֹ, עַל כָּל טַעֲמֶיהָ הַיְּפִים וְהַמְּוַעִילִים, אֵינָה מִתְקַיֶּמֶת כָּלֵל בְּחוּץ לְאֶרֶץ:

כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ... וּשְׁבַתְתָּה הָאָרֶץ שָׁבֶת לָהּ'...

רק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חָלָה הַשְׁמֵטָה; וּבְלִשׁוֹן חַז"ל: זוֹהִי מֵצוּה הַתְּלוּיָה בְּאֶרֶץ.

מִשּׁוּם כֵּן, בְּמִשְׁךְ שָׁנִים רַבּוֹת מְאֹד לֹא זָכָה עִם יִשְׂרָאֵל לְשַׁמֵּר אֶת הַשְׁמֵטָה (וּשְׁאֵר מֵצוּוֹת הַתְּלוּיּוֹת בְּאֶרֶץ), שֶׁכֵּן לֹא גָר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וְהַדְּבָר תָּמוּהָ: הֲרִי רָאִינוּ שְׁכָל כֵּן חָשׁוּב לְקַיֵּם אֶת הַשְׁמֵטָה מִסְבּוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לְצִדֵּק חִבְרָתִי, לְדֹאגָה לְעַנְיִים, לְבִטְחוֹן בָּה', וְלַעֲנֻה כָּלִפִּי ה'; אִם כֵּן מֵדוּעַ אֵין מֵצוּה זוֹ מִתְקַיֶּמֶת גַּם בְּחוּץ לְאֶרֶץ?

כָּשֶׁם שֶׁבְּאֶרֶץ עָלִינוּ לְזַכֵּר אֶת אֲדֹנּוֹת הַבּוֹרָא, מֵדוּעַ אֵין לְזַכֵּר אוֹתָהּ בְּחוּ"ל?

הֲלֹא מֵצוֹת הַשָּׁבֶת מְזַכֵּרָה לָנוּ גַם בְּחוּץ לְאֶרֶץ אֶת אֲדֹנּוֹת הַבּוֹרָא, וּמֵדוּעַ הַשְׁמֵטָה לֹא יְכוּלָה לַעֲשׂוֹת כֵּן?

נִרְאֶה שְׁחוּבָה עָלִינוּ לְחַפֵּשׂ הַסֵּבֵר נֹסֵף לַשְׁמֵטָה – שְׁיִנִּית אֶת דַּעַתְנוּ בְּשִׂאָלָה מֵדוּעַ חִיּוּנִית הַשְׁמֵטָה דּוֹקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

אולי מתוך כך נבין גם את בטויי התורה כשהיא אומרת: "ושבתה הארץ", "שנת שבתון יהיה לארץ" - בטויים המרמזים לנו שלא רק אנחנו צריכים לשבות אלא גם הקרקע, ולא כל קרקע אלא דווקא הקרקע של ארץ ישראל. מצות השמטה שונה מהשבת גם בכך שהיא מצוה על העם ולא רק על היחיד.

משום כך מתקיימת מצות השמטה רק באשר רב עם ישראל נמצא בארץ ישראל. כלומר, באשר יש בה עם ולא רק יחידים.

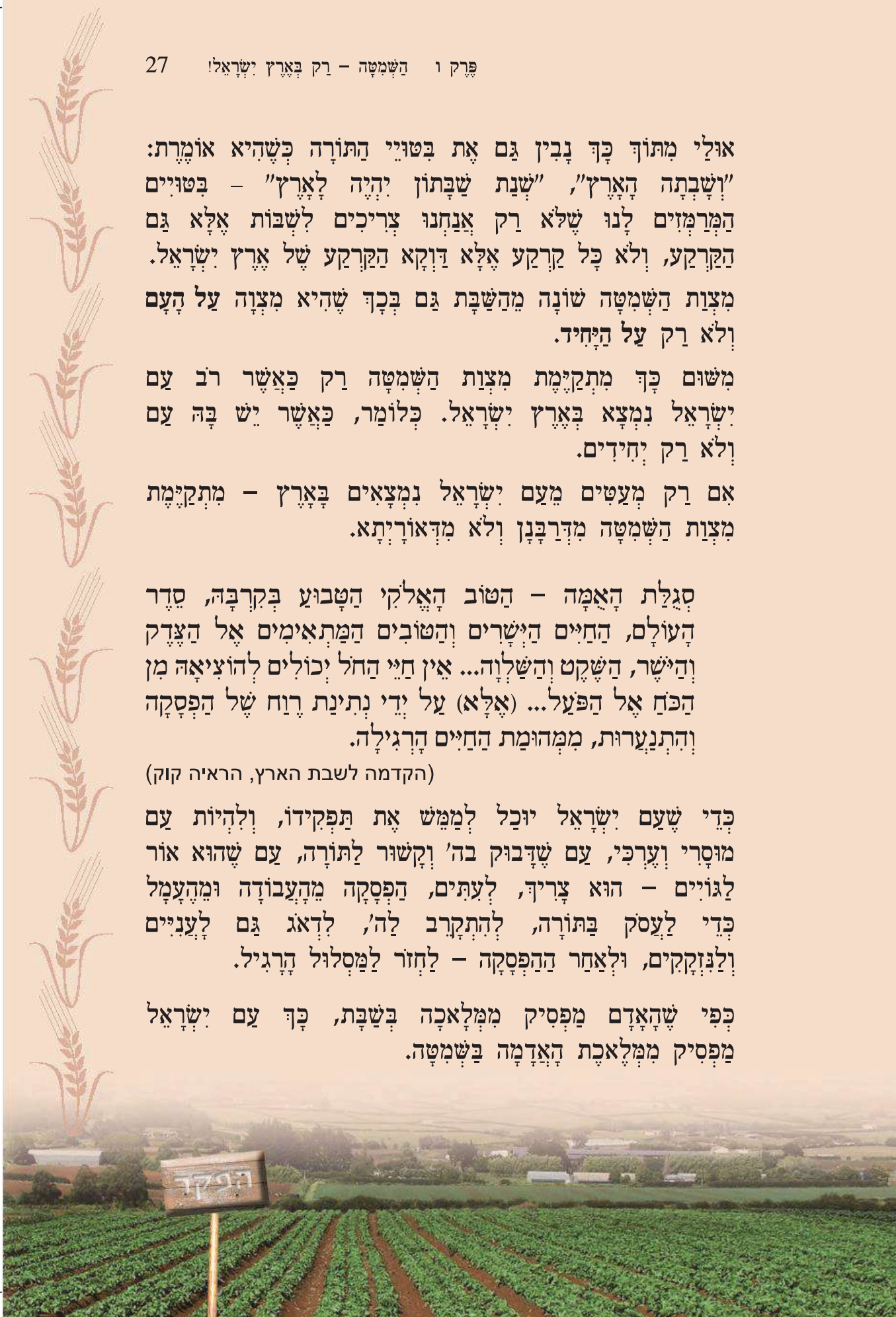
אם רק מעטים מעם ישראל נמצאים בארץ - מתקיימת מצות השמטה מדרבנן ולא מדאורייתא.

סגלת האמה - הטוב האלקי הטבוע בקרבה, סדר העולם, החיים הישרים והטובים המתאימים אל הצדק והישר, השקט והשלווה... אין חיי החל יכולים להוציאה מן הכפח אל הפעל... (אלא) על ידי נתינת רוח של הפסקה והתנערות, ממהומת החיים הרגילה.

(הקדמה לשבת הארץ, הראיה קוק)

כדי שעם ישראל יוכל לממש את תפקידו, ולהיות עם מוסרי וערכי, עם שדבוק בה' וקשור לתורה, עם שהוא אור לגוים - הוא צריך, לעתים, הפסקה מהעבודה ומהעמל כדי לעסוק בתורה, להתקרב לה', לדאג גם לעניים ולנזקקים, ולאחר ההפסקה - לחזור למסלול הרגיל.

כפי שהאדם מפסיק ממלאכה בשבת, כך עם ישראל מפסיק ממלאכת האדמה בשמטה.

כְּפִי שֶׁהַשְּׁבֶת עוֹזֶרֶת לָאָדָם לְהִתְקַרֵּב לַה' וּלְתוֹרָה, כִּן
הַשְּׁמִטָּה עוֹזֶרֶת לָעָם לְהִתְקַרֵּב לַה' וּלְתוֹרָתוֹ.
אָבֵל הֵיכָן הוּא הַמָּקוֹם הַיָּחִיד בּוֹ עִם יִשְׂרָאֵל יְכוּל בְּאֻמַּת
לְהִתְקַרֵּב לַה' וּלְהִיּוֹת קָדוֹשׁ וְעֲלִיוֹן?
רַק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל!
וּמִדּוּעַ?

רַק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָנוּ מִתְגַּלִּים כָּעַם, כְּאֻמָּה בֹעֶלֶת חַיִּים
צְבוּרִים הַכּוֹלְלִים אֶת כָּל מַעֲרָכוֹת הַחַיִּים שֶׁל עַם בְּאֶרֶצוֹ.
עִם ה' מִתְגַּלֶּה בְּשִׁלְמוֹתָיו רַק בְּאֶרֶץ ה'.
וְלִכֵּן מִתְקַיֶּמֶת הַשְּׁמִטָּה רַק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל! אֵין בָּהּ שׁוּם
תּוֹעֵלֶת לָעָם יִשְׂרָאֵל כִּשֶׁהוּא בְּחוּץ לָאָרֶץ!

אֶת אוֹתָהּ הַפְּעֻלָּה שֶׁהַשְּׁבֶת פּוֹעֵלֶת עַל כָּל יָחִיד, פּוֹעֵלֶת
הִיא הַשְּׁמִטָּה עַל הָאֻמָּה בְּכֻלָּהּ. עֶרֶךְ מִיָּחִיד הוּא לְאֻמָּה זוֹ...
כִּי מִזְמַן לְזְמַן יִתְגַּלֶּה בְּתוֹכָהּ הַמְּאֹרֶה הָאֱלֹקִי שֶׁלֹּא בְּכָל מְלֹא
זִהְרוֹ, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁבִּיתוּהוּ חַיֵּי הַחֲבֵרָה שֶׁל חָל עִם הָעֵמֶל
וְהַדָּאָגָה, הַזַּעַף וְהַתְּחִירוֹת אֲשֶׁר לָהֶם, לְמַעַן תּוּכַל לְהִתְגַּלּוֹת
בְּקִרְבָּהּ פְּנִימָה טְהוֹרָה נִשְׁמָתָהּ בְּכֻלְלוּתָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא.

סִגְלַת הָאָרֶץ וּסְגֻלַּת הָאֻמָּה מִתְאִיִּמוֹת יָחִיד... נִשְׁמַת הָאֻמָּה
וְהָאָרֶץ יָחִידוֹ פּוֹעֵלוֹת אֶת יְסוֹד הַיּוֹתֵן, תּוֹבְעוֹת אֶת
תְּפִקִּידוֹן, לְהוֹצִיא אֶל הַפֶּעַל אֶת עֲרִיגַת קִדְשָׁתוֹ, בְּשִׁבֶת
שְׁבִתוֹן. הָעָם פּוֹעֵל בְּכַחוֹ הַנִּפְשִׁי עַל הָאָרֶץ... וְהָאָרֶץ
פּוֹעֵלֶת עַל הָעָם, לְהַכְשִׁיר אֶת תְּכוּנָתוֹ לְפִי חֶפֶץ חַיִּים
אֱלֹקִים שְׁלָמִים בְּתִבְנִיתָם.

שְׁנַת שְׁבִתוֹן מְכַרְחַת הִיא לְאֻמָּה וּלְאָרֶץ!

(הַקְדָּמָה לַשְּׁבֶת הָאָרֶץ, הַרְאִיָּה קוֹק)

יסודות
בהלכות
שמטה

א. זמנה של השמטה

"ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ" – אחת לשבע שנים חלה שנת שמטה.

מתי החלה ספירת השנים?

א. השמטה הראשונה חלה בשנה ה-21 לכניסת עם ישראל לארץ, בזמן יהושע. לאחר הכניסה לארץ, כבש אותה עם ישראל במשך שבע שנים מידי הגוים, חלק אותה לנחלות השבטים במהלך שבע שנים נוספות, ואז החל בספירת שבע שנים שבסיומן הייתה שנת השמטה הראשונה.

ב. חשוב שנת השמטה כיום נעשה על פי מסורת מזמן הגאונים¹.

ג. דרך קלה לחשוב שנת שמטה היא חלוק השנה העברית ב-7. כאשר המספר מתחלק ב-7 ללא שארית – זו שנת שמטה.

לדגמא: שנת ה'תשס"ח מצינת 5768 שנים לבריאת העולם. כאשר נחלק 7 : 5768, נקבל 824. אם כן, שנת ה'תשס"ח היא שנת שמטה.

ד. שנת השמטה מתחילה עם תחילת השנה השביעית – ביום א' בתשרי, ומסתיימת בסוף השנה – בכ"ט באול.

1. חכמי ישראל שחיו אחרי זמן הגמרא, משנת ד' אלפים ר"ס (500 לספירת העמים) ועד ד' אלפים תשצ"ח (1038 לספירת העמים).

ב. המקומות בהם מתקיימת השמטה

ישנן מצוות שנתן לקימן רק בארץ ישראל, והן נקראות 'מצוות התלויות בארץ'. מצוות כגון: תרומות ומעשרות, פאה ובכורים הן מצוות שהתורה מצוה על קיומן רק בארץ ישראל.

על מצוות השמטה נאמר: "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה" (ויקרא כה, ב). מכאן למדים שגם מצוות השמטה היא מצוה התלויה בארץ. יהודי שגר בחוץ לארץ אינו יכול לקיים מצוה זו. בחוץ לארץ, כאשר חלה שמטה, עובדים את האדמה כרגיל, וגם הפרות אינם קדושים בקדשת שביעית.

ג. חובת השמטה בזמן הזה

א. בתורה נצטוונו על מצוות יובל. מצוה זו מתקיימת אחת לחמשים שנה, למשך שנה אחת. שנה זו חלה לאחר שבע שמיטות (ארבעים ותשע שנים). בשנת היובל חייבים בכל המצוות של שנת השמטה, ובנוסף לכך ישנה חובה להחזיר את השדות לבעליהם הראשונים (לפי נחלות 12 השבטים) ולשלח עבדים עבריים לחפשי.

ב. מצוות יובל לא נוהגת כיום, משום שנאמר בתורה: "ויקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כה, י), ואמרו חכמים שבזמן שפל יושביה עליה נוהגת מצוות יובל, אך מאז שגלו שבטי ראובן, גד, ויחזי שבט מנשה לפני חרבן בית ראשון – בטלה מצוות יובל.

רבי יהודה הנשיא הנקרא סתם 'רבי' ערף את המשנה – יסוד ובסיס לכל התורה שבעל פה. הוא חי לאחר חרבן בית המקדש, והיה נשיא הסנהדרין – דור שביעי להלל הזקן. ביום שמת רבי עקיבא נולד רבי ועליו נאמר: וזרח השמש ובא השמש.

ג. נחלקו חכמים: האם שמטה בזמן הזה נוהגת מן התורה או מדרבנן. לדעת רבי יהודה הנשיא חייבים בה מדרבנן², מכיון שמצות שמטה תלויה ביובל, וכשיובל אינו חל מן התורה, אף שמטה אינה חלה מן התורה.

לדעת רב הפוסקים הכרעה ההלכה כרבי יהודה הנשיא, ושמטה בזמן הזה – חיובה מדרבנן.

ד. מצות השמטה

במצות השמטה כלולות מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

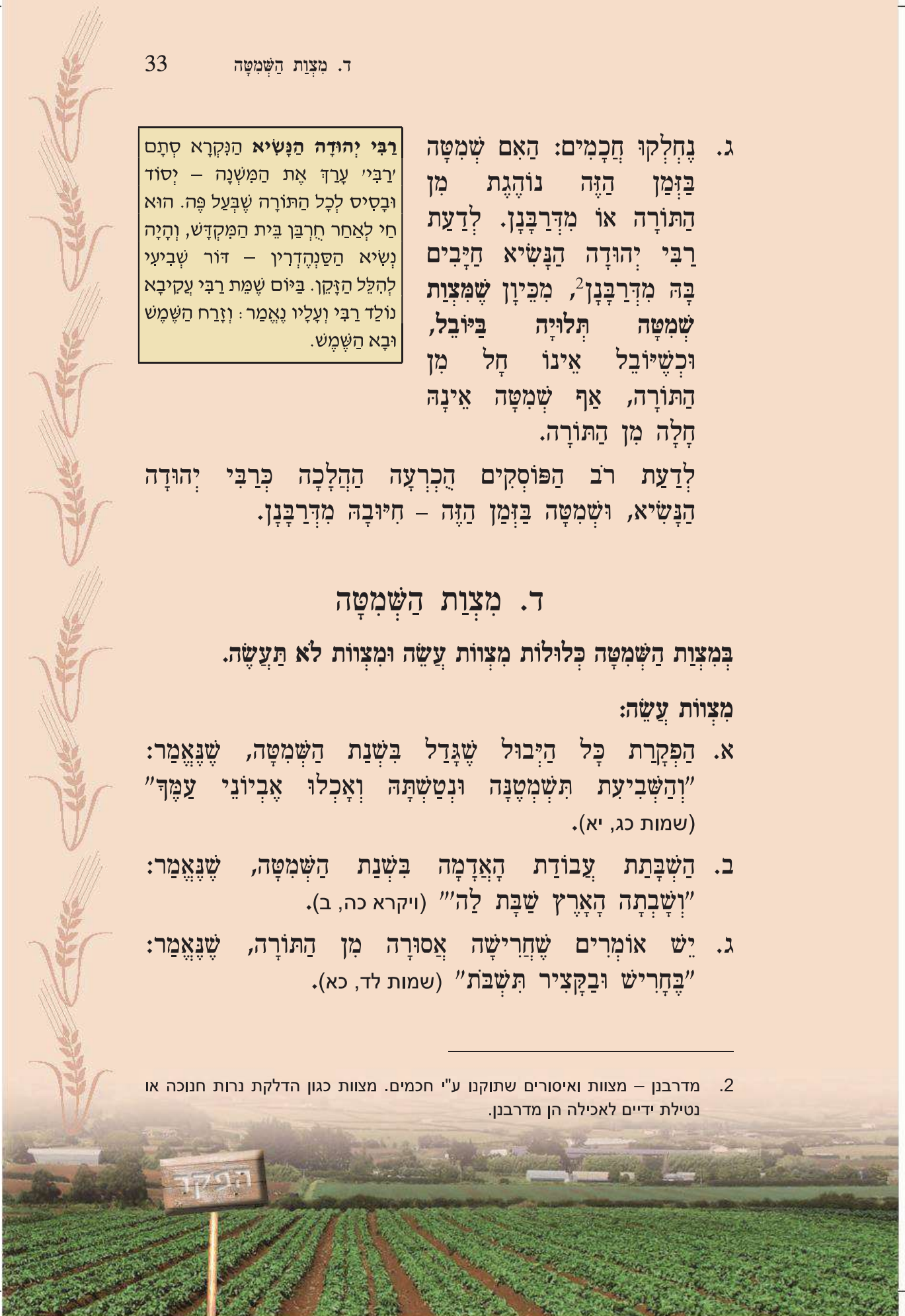
מצוות עשה:

א. הפקרת כל היבול שגדל בשנת השמטה, שנאמר: "והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך" (שמות כג, יא).

ב. השבתת עבודת האדמה בשנת השמטה, שנאמר: "ושבתה הארץ שבת לה" (ויקרא כה, ב).

ג. יש אומרים שחרישה אסורה מן התורה, שנאמר: "בחריש ובקציר תשבת" (שמות לד, כא).

2. מדרבנן – מצוות ואיסורים שתוקנו ע"י חכמים. מצוות כגון הדלקת נרות חנוכה או נטילת ידיים לאכילה הן מדרבנן.

רמב"ן, ר' משה בן נחמן, נולד בספרד בשנת ד"א תתקנ"ד (1194), ונפטר בארץ ישראל בשנת ה"א לי' (1270). היה גדול הן בפרשנות המקרא והש"ס, הן בהלכה ופסיקה והן במחשבה ובקבלה. הוא כתב פרוש לתורה וחדושים על הש"ס, כתב תשובות – שו"ת הרמב"ן, וכן השגות לספר המצוות להרמב"ם.

ד. לדעת הרמב"ן, יש מצוה לאכל פרות שביעית, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו).

מצוות לא תעשה:

א. אסור לזרע בשמטה, שנאמר: "שדך לא תזרע" (ויקרא כה, ד).

ב. אסור לגזם את האילנות, שנאמר: "וכרמך לא תזמר" (ויקרא כה, ד).

ג. אסור לקצר את הצומח מן הקרקע בדרך שאר השנים, שנאמר: "את ספית קצירך לא תקצר" (ויקרא כה, ה).

ד. אסור לאסוף את פרי האילן בדרך שאר שנים, שנאמר: "ואת ענבי גזירך לא תבצר" (ויקרא כה, ה).

שֶׁר א

הַמְּלָאכֹת
בְּשִׁמְטָה

פרק א

המלאכות האסורות בשמטה מן התורה

בספר ויקרא (כה, ד-ה) נאמר:

ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה, שדה לא תזרע ובכרמך לא תזמר.

את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ.

בשנת שמטה יש פעלות האסורות מן התורה ויש פעלות האסורות מדרבנן:

ארבע המלאכות האסורות מן התורה הן:

זריעה, זמירה, קצירה, ובצירה.

א. מהי זריעה?

הטמנת זרעים של תבואה וירקות באדמה.

זריעה מכנית

ב. אֵהָי לְאִירָה?

חֲתוּךְ שֶׁל עֲנָפִים מֵהַגֶּפֶן, כְּדֵי שְׂיִגְדְּלוּ עֲנָפֵי פְּרֵי חֲדָשִׁים.
בַּשְּׁמִטָּה אֲסוּרָה פְּעֻלָּה זוֹ בְּכָל סוּגֵי עֲצֵי הַפְּרִי.

זמירה

ג. אֵהָי קִצְרָה?

קִטִּיף הַתְּבוּאָה אוֹ הִירְקוֹת מִן הָאֲדָמָה בְּדֶרֶךְ מְסַחֲרִית,
כְּלוּמֵר בְּכֻמוֹת גְּדוּלָּה.

קצירה מסחרית – באמצעות קומביין

ד. מהי קצירה?

קטיף הענבים מהגפן בדרך מסחרית, כלומר בכמות גדולה.

בשמטה אסור לקטף את פירות כל שאר האילנות, ולא רק את פירות הגפן.

בצירה מסחרית

ארבע המלאכות הללו נזכרו במפרש בתורה.

ישנן שתי מלאכות נוספות שלא הזכרו בתורה במפרש ולגביהן יש מחלוקת אם הן אסורות מדאורייתא או מדרבנן: נטיעה וחרישה.

כאמור, אסור נטיעה לא נאמר במפרש בתורה, אך יש פוסקים שסוברים שאם זמירה אסורה מן התורה, כיון שהיא גורמת להצמחה, בודאי גם הנטיעה אסורה מן התורה; ויש הסוברים שאסור נטיעה הוא מדרבנן.

מהי נטיעה?

הכנסת שתיל של עצי פרי באדמה או שתילה של ירקות.

אִם נוֹטְעִים אוֹ שׁוֹתְלִים צֶמַח בְּגוֹשׁ אֲדָמָה (וְלֹא גְלוֹי שָׂרֵשׁ) – לִדְעַת הַכֹּל הָאִסּוּר הוּא מִדֶּרֶבֶנָּן.

נְטִיעָה – שׁוֹרֵשׁ גְלוֹי

נְטִיעָה – הַשׁוֹרֵשׁ מִגִּיעַ עִם גּוֹשׁ אֲדָמָה

גם החרישה לא הזכרה במפרש בתורה, ויש מחלקת אם היא אסורה מדאורייתא או מדרבנן.

מהי חרישה?

חפירה עמקה, ופתיחה של האדמה, על מנת להכשיר את הקרקע לזריעה או לנטיעה.

חרישה באמצעות טרקטור

נאמר בתורה: "ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת, בחריש ובקציר תשבת" (שמות לד, כא);
כלומר: ישנה מצות עשה מן התורה שענינה להמנע מחרישה;

נחלקו חכמים האם מדובר על חרישה בשבת ("וביום השביעי"), או על ערב השמטה?

יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַתּוֹרָה אִסְרָה בַּמִּפְרָשׁ חֲרִישָׁה לִפְנֵי הַשְּׁמִטָּה, וְקָל וְחֹמֶר בַּשָּׁנָה הַשְּׁמִטָּה עֲצָמָה; וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַתּוֹרָה דִּבְרָה בַּפְּסוּק זֶה עַל שַׁבָּת, וְהָאִסּוּר לַחֲרֹשׁ בַּעֲרֵב שְׁמִטָּה וּבַשְּׁמִטָּה הוּא מִדְּרַבָּנָן.

מִצְוֹת עֲשֵׂה נוֹסֶפֶת מִהַתּוֹרָה הִיא מִצְוֹת שְׁבִיתַת הָאָרֶץ:

שְׁבִיתַת הָאָרֶץ

"...וּשְׁבִיתָהּ הָאָרֶץ שַׁבָּת לָהּ: ...שָׁנָה שְׁבִיתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ:" (ויקרא כה, ב-ג) – הַתּוֹרָה מִצְוָה עַל הַשְּׁבִיתַת הַקֶּרְקַע.

לְדַעַת רַב הַפּוֹסְקִים, מִצְוָה זוֹ חָלָה עַל הָאָדָם, הַמִּצְוָה לְהַשְׁבִּית אֶת אֲדָמָתוֹ, וּלְכַן אִסּוּר לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְהַנִּיחַ לַיהוּדִי אַחֵר (שָׁגַם עָלָיו חָלִים אִסּוּרֵי שְׁמִטָּה) לַעֲבֹד בַּשָּׂדֶה.

לְפִי דְעָה זוֹ, אֵין אִסּוּר מִהַתּוֹרָה לְהַנִּיחַ לְגוֹי לַעֲבֹד בְּאֲדָמַת יְהוּדִי, אֶךְ חֻכְמִים אִסְּרוּ זֹאת.

יֵשׁ הַסּוֹבְרִים שֶׁמִּצְוָה זוֹ מְטַלֶּת עַל גּוֹף הַקֶּרְקַע (בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל). כְּלוּמַר, בַּעַל הַשָּׂדֶה צָרִיךְ לְדַאֵג לְכֹף שְׁאֲדָמָתוֹ תְּשֻׁבָּה, וְשֶׁלֹא תַעֲבֹד אֶפְלוֹ עַל יְדֵי גוֹי.

פרק ב

מלאכות האסורות בשמטה מדרבנן

חכמים הרחיבו את גדר המלאכות האסורות בשמטה. פעלות אלה נקראות: "תולדות". התולדות הן עבודות חקלאיות הדומות למלאכות שנאסרו מן התורה.

הפעלות שנאסרו מדרבנן:

תולדות זריעה וזמירה

התולדות של מלאכת הזריעה הן הפעלות המסיעות אף הן לגדול ולצמיחה, כגון: השקיה, נכוש עשבים, דשון, כסות, רסוס, הרכבה³ של עצי פרי, הברכה⁴, נטיעה של עצי סרק⁵; גזום של עצי סרק או ירקות; גזום ענף כדי לחזק ענפים אחרים שכבר קימים או לשם דלול הפרות;

תולדות קצירה ובצירה

למלאכות קצירה ובצירה אין תולדות, כי בכל הגדולים אסוף היבול בכמות גדולה – אסור מן התורה.

חרישה

התולדות של מלאכה זו הן פעלות המכשירות את הקרקע

3. הרכבה – חיבור ענף של עץ פרי ע"ג עץ אחר על מנת שיצמחו ביחד ויהפכו במשך הזמן לעץ אחד. דבר זה נעשה בדרך כלל כדי לחזק את העץ ולעשותו עמיד יותר.
4. הברכה – כיפוף ענף עץ לתוך האדמה על מנת שיצמיח שורשים חדשים. בדרך כלל נעשית פעולה זו בגפן.
5. עצי סרק - עצים שפירותיהם לא ניתנים לאכילה. בדרך כלל נועדו עצים אלו לנוי, לסיכוך, וכדומה.

השקיה

כיסוח דשא מלא

ריסוס דשא

דישון

הרכבה

עישוב על ידי
חרמש מוטורי

גיוזם

לְזָרִיעָה וּלְשִׁתִּילָה: זָבֹול, סָקוֹל אֲבָנִים, יִשּׁוּר הַקֶּרְקַע
וְחִפְרֵת גַּמּוֹת לְצַרְךָ נְטִיעָה.

מָה הַהֲבָדָל בֵּין מְלָאכוֹת שְׁנָאֲסְרוּ מִן הַתּוֹרָה
מְלָאכוֹת שְׁנָאֲסְרוּ מִדֶּרֶבֶנָּן?

מדוע חשוב לציין מהן המלאכות האסורות מן התורה, ומהן
– האסורות מדרבנן? הרי בסופו של דבר הכל נאסר?

המלאכות החקלאיות נחלקות לפעולות שנועדו להגדיל את
הצמיחה ולהשבית את הקרקע – **"אברויי אילנא"**, ולפעולות
שנועדו למנע נזק לקרקע או לעצים – **"אוקמי אילנא"**.

המלאכות שנאסרו מן התורה – אסורות בשמטה בכל
מצב, גם במקרה שנועדו להציל את העץ מנזק
משמעותי; ואלו המלאכות האסורות מדרבנן – מתר
לעשותן בשמטה אם הן **"לאוקמי"**.

כלומר, אם רואים שהעץ עומד להנזק בצורה משמעותית,
מתר לעשות מלאכות האסורות מדרבנן בשמטה. אך
מלאכות שנועדו להשבית העץ או הקרקע (**"לאברויי"**)
אסורות תמיד, בין אם הן מדרבנן ובין אם הן מדאורייתא!

לאוקמי – מלה ארמית שמשמעותה 'לקים'. הפונה
לפעולות שנועדו למנע נזק משמעותי באילן.
לדגמא: השקיה של עצים שינזקו בשל מניעת מים מהם – מתרת.

לאברויי – מלה ארמית שמשמעותה 'להבריא'. הפונה
לפעולות שנועדו להשבית ולחזק את העץ.
לדגמא: זבול ודשון.

מתוך האמור לעיל, למדנו שמותר:
להשקות את העצים כפי הצורך שלא יבזקו;
לנפש עשבים סביב עצים שהעשביה חונקת אותם;
לעדר מתחת לזיתים ולגפנים, כשזו פעלה הכרחית
לקיומם.

ומצד שני, למדנו שאסור:
לזמר גפן שהתגלתה מחלה בגזעה או בענפיה, אפלו אם
היא עלולה להנזק קשות.

**מה הדין במלאכות מדרבנן שמטרתן למנוע
מהפרי להתקלקל?**

מקרה זה נקרא: 'לאוקמי פירא', כלומר: לשמור על היבול
של העץ ולמנוע ממנו קלקול.
לדגמא: האם מותר לרסס את הפרות כדי שלא יבואו
מזיקים?

ריסוס על ידי מטוס

הרב קוק – הרב אברהם יצחק הכהן קוק חי לפני כ- 100 שנה. נולד בשנת ה' תרכ"ה (1865) בלטביה, והיה הרב הראשי הראשון של ארץ ישראל. שמש בפוסק הלכתי וכמורה דרך רוחני. בין יתר עסוקיו, דאג לקיום המצוות התלויות בארץ ביישוב המתחדש. כתב ספרים רבים, הן בהלכה והן בהגות. נפטר בשנת ה'תרצ"ה (1935).

או: האם מתר לעטף את הפרות שעל העץ בשקית מיחדת כדי שלא ינזקו? שאלה זו שנויה במחלוקת. לדעת הרב קוק – אסור, ולדעת ה'חזון איש' – מתר.

ה'חזון איש' – נקרא על שם ספריו 'חזון איש', אך שמו היה הרב אברהם ישעיהו קרליץ. הוא חי לפני כ- 70 שנה בבני ברק. נולד בשנת ה'תרל"ח (1878) בליטא, ונפטר בשנת ה'תשי"ד (1953). כתב חידושים והלכות בכל מקצועות התורה, ובפרט במצוות התלויות בארץ.

פֶּרֶק ג

פְּעֻלֹת הַמִּתְרוֹת בַּשְּׂמִטָּה

פְּעֻלֹת בַּקֶּרֶקַע אוּ בַּעֵץ שֶׁמִּטְרָתָן אֵינָה תּוֹעֵלֶת חֻקְלָאִית –
מִתְרוֹת בַּשְּׂמִטָּה.

גִּזּוּם – שֶׁנֶּכֶר בּוֹ שְׂאִינוֹ נֶעֱשֶׂה בְּשִׁבִּיל תּוֹעֵלֶת הָעֵץ –
מִתֵּר.

דִּגְמָאוֹת: גִּזּוּם עֲנָפִים שֶׁל גֶּדֶר חִיָּה כְּדִי שְׂלֹא לְהַפְרִיעַ
לְהוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ; גִּזּוּם עֲנָפִים בַּמִּטְרָה לְמַנַּע נִגִּיעָה בְּחוּטֵי
חֲשִׁמֶל.

גִּזּוּם לִיד חוּט חֲשִׁמֶל

גִּזּוּם לְצוּרֵךְ פְּרִיצַת דֶּרֶךְ

אִם לֹא נֶכֶר שֶׁהַגִּזּוּם הַזֶּה לְצִדֵּי שְׂאִינוֹ חֻקְלָאִי – יֵשׁ
לַעֲשׂוֹתוֹ בְּאִפְּן שְׂאִינוֹ מוֹעִיל לָעֵץ, וּבִשְׁנוּי.

לְכֵן, גִּזּוּם עֲנָפִים לְסִכָּךְ – יֵשׁ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּמָקוֹם שְׂאִין
רְגִילִים לְגִזּוּם, וּבִשְׁנוּי, כְּגֹוֶן: לְגִזּוּם רַק בְּצֵד אֶחָד.

חרישה - חפירה בקרקע לצורך בניה, הנחת צנרת, סלילת כבישים - מתרת בשמטה, כיון שנכר שהמטרה איננה חקלאית.

חפירה לצורך הנחת צינורות

סלוק פסלת מהחצר וסלוק לכלוך או אבנים מהשכילים - מתרים, כיון שנכר שמטרתם היא נקיון.

קציר ואסיף - של כל סוגי הפרות לשמוש ביתי - מתרים.

אף על פי שהתורה אסרה לקצר ולבצר בשמטה, מכל מקום גם כתוב בה: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ואם לא נקצר - כיצד נאכל?

אלא שהתורה אסרה קצירה ובצירה לצרכים מסחריים, כלומר בכמות גדולה, אך אם אדם רוצה לקטף לביתו - מתר.

קטיף לצורך שימוש ביתי

פרק ד דיני ערב שביעית

מאילה תאריך בשנה מתחיל אסור האכילות?

"באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין." (ראש השנה פ"א מ"א)

שנת השמטה מתחילה בראש השנה השביעית, ומסתיימת בכ"ט באול של סוף שנה זו.

א. דין תוספת שביעית:

מהלכה למשה מסיני⁶ למדים שאסור עבודת האדמה מתחיל שלשים יום לפני שנת השמטה, כלומר: מראש חודש אלול.

חכמים (שביעית פ"א מ"א; פ"ב מ"א) הוסיפו שאסור לחרש בשדה תבואה מפסח, ובשדה אילנות – מחג השבועות, כיון שנראה כאלו החרישה נועדה להכין את הקרקע לזריעה של השנה הבאה.

דין זה נקרא "תוספת שביעית", וענינו – תוספת על הזמן של שנת השמטה, כך שאסורי המלאכה חלים עוד לפני כניסת השנה.

6. הלכה למשה מסיני – הלכה שאינה כתובה בתורה אך נאמרה בהר סיני למשה רבנו מפי ה', ועברה מרב לתלמיד במשך כל הדורות.

דין זה חל רק כשביית המקדש קיים. אבל בזמן שביית המקדש אינו קיים, מתרות כל המלאכות עד ראש השנה של השמטה.

ב. הגבלות נוספות:

חכמים הוסיפו הגבלות שונות גם כשביית המקדש אינו קיים:

עץ פרי גלוי שרש – מתר לנטע רק עד יום ט"ו באב בשנה השישית⁷.

אם נטעו אחרי זמן זה (מיום ט"ו באב) – חייבים לעקור את העץ.

אם לא עקרו את העץ – פרוטיו מתרים.

אם לא ידע שאסור לנטע לפני השמטה, ונטע – אין עוקרים את העץ.

נטיעה בגוש

עץ פרי בגוש אדמה – אם הוא בעציץ נקוב, ומנח על האדמה – מתר לשותלו עד ערב ראש השנה של השמטה⁸.

אילני סרק – מתר לנטע רק עד ט"ו באב לול שלפני

7. כיוון שאם נטע לאחר ט"ו באב בשנה השישית, השנה הראשונה לספירת שנות הערלה בעץ היא שנת השמיטה, ואנשים עלולים לחשוך בו שנטע בשנת שמיטה.

8. כיוון שכאשר נשתל עץ פרי לפני השמיטה בגוש אדמה, נחשבת שתילה זו כשנת הערלה הראשונה, וממילא לא יחשדו בו ששתל בשמיטה.

השמטה⁹, אך אם לא נתן לנטע עד ט"ו באילול – מתרת הנטיעה עד ערב ראש השנה.

זרעי ירקות ופרחים – מתר לזרע עד מספר ימים לפני ראש השנה, כך שהנביטה תהיה לפני השמטה, ולא יחול אסור ספיחין¹⁰ על הגדולים.

ירקות גלויי שרש – יש לשתל עד שלשה ימים לפני ראש השנה, כדי שהקליטה תהיה לפני השמטה.

ירקות ופרחים בגוש אדמה – מתר לשתל עד ערב ראש השנה¹¹.

תבואה וקטניות – מתר לזרע עד מספר חדשים לפני השמטה, כדי שיגיעו לשליש מגדלם הסופי לפני ראש השנה.

דשא – יש לשתל עד כשבועים לפני השמטה, על מנת שיקלט וינבט לפני השמטה.

9. די שהקליטה של העץ תהיה לפני שנת השמיטה, ולשם כך צריך לנטוע 14 יום לפני ראש השנה.

10. איסור ספיחין יבואר להלן בשער ב פ"ה.

11. כיוון שהנביטה כבר הייתה, ושתיל בגוש, ברגע שנשתל בקרקע, נחשב כבר כנקלט באדמה.

פֶּרֶק ה

גְּדוּלִים שֶׁלֹא עַל אֲדָמָה אוּ בְּתוֹךְ בֵּית

האם דיני שמטה חלים גם על גדולים? ואם כן, מתי?

ישנם שני אופני גדול שאינם דומים לצורת הגדול הרגילה:

א. מצע מנתק;

ב. גדול בבית;

א. מצע מנתק

גדול במצע מנתק הוא כל גדול שאינו צומח באופן ישיר מן האדמה, כגון: בתוך עציץ שאין בו נקב, על גבי משטח שמנתק אותו מן האדמה, או גדולי מים.

עציצים בחממה
על גבי
מצע מנותק

חכמים אסרו לגדל בשמטה גדולים על מצע מנתק¹²
הנמצא תחת כפת השמים.

עציצים על גבי מצע מנותק בשטח פתוח

ב. גדול בבית

נאמר בתורה: "ושבתה הארץ שבת לה..." שדך לא תזרע"
(ויקרא כה, ב-ד).

האם זריעה תחת גג, כגון בחממה, נחשבת כעבודה
בשדה?

שאלה זו – נסתפקו בה חכמים ולא הכריעו בה; והלכה
למעשה נוהגים כך: מלאכות שאסורות מן התורה או שיש
ספק אם הן מהתורה – אסורות גם בתוך בית או בתוך
חממה¹³.

מלאכות לצורך השבתת הצמח (לאברויי) שאינן מזכרות
בתורה, יש להחמיר שלא לעשותן בתוך בית.

12. מצע מנותק – גידולים שאינם מחוברים ישירות לקרקע.

13. חממה – מבנה העשוי זכוכית או פלסטיק שבו מגדלים צמחים, פרחים או עצים.
המבנה נועד לשמור על סביבה פנימית חמה, ומכאן השם 'חממה'.

גדול בעציץ בתוך בית

כפי האמור לעיל, אין לגדל באדמה בתוך בית, ולא בחוץ על גבי מצע מנתק. שני האסורים הם מדברי חכמים, אך חכמים גם אמרו שאם מגדלים שלא על גבי קרקע ובתוך מבנה, נתן להתיר את העבודה, ואין לגדולים שם של גדולי שביעית.

באופן זה נתן לגדל בעציצים ובאדניות הנמצאות בחממה או בבית.

כדי להתיר גדול בחממות, יש להקפיד על התנאים הבאים:

1. הצמחים יהיו בתוך עציצים אטומים בתחתיתם. אם העציצים אינם אטומים, יש להעמידם על משטח אטום המנתק את הצמח מן האדמה.
2. המצע צריך להיות רחב דיו, כדי שהצמחים שבתוך העציצים לא יבלטו ממנו החוצה מצדדיו.
3. העציץ שבתוכו הצמח צריך להיות בגדל הנתן לטלטול, כדי שיחשב כעציץ ולא כקרקע.

עציץ גדול בתוך בית – דינו כעציץ נקוב

פרק ו הטיפול בעציצים

כיצד נטפף באצוצים בשנת השמטה?

יש עציצים הנחשבים בקרקע, וכל אסורי שביעית חלים גם עליהם, ויש עציצים שאפשר להקל בהם בדיני שביעית.

לפי שלשה גורמים נתן לקבץ מתי אין חלים על העציץ אסורי שביעית:

א. נתוק העציץ מן הקרקע

ב. גדל העציץ

ג. מקום העציץ.

א. נתוק העציץ מן הקרקע

רב העציצים נחשבים נקובים, כיון שיש בהם חרים; לכן יש להניחם על משטח אטום, כגון על גילון או על שיש.

ב. גדל העציץ

עציץ שנפחו גדול מ-330 ליטר, אינו נחשב כעציץ אלא בקרקע.

עציצים גדולים בשטח פתוח

ג. מקום העציץ

כדי שיהיה מתר לטפול בעציץ – עליו להיות מנח בבית.

הלכה למעשה:

א. כאשר מתקיימים כל התנאים הללו בעציץ: אין הוא נקוב, אין הוא גדול מדי, והוא נמצא בבית – לא חלים על העציץ דיני שביעית, מתר לעשות בו את כל המלאכות האסורות בשמטה, ועל הגדולים שבו לא חלה קדשת שביעית; אך מן הראוי להמנע מזריעה ומשתילה, משום שיש האומרים שהתר זה

עציץ על שולחן בבית

הוא רק לצורך פרנסה, ובבית פרטי אין להקל בדבר.

ב. עציץ נקוב שעומד על רצפה של בית – דינו בעציץ שאינו נקוב.

ג. עציץ שאין לו כל

הַתְּנָאִים (כַּגּוֹן עֲצִיץ בְּמִרְפֶּסֶת פְּתוּחָה) - דִּינוּ כַּגִּנַּת
נוֹי רְגִילָה שְׁנוֹהֲגִים בָּהּ כָּל אֲסוּרֵי שְׁבִיעִית.

ד. אֵין לְהוֹצִיא בְּשִׁנַּת הַשְּׁמֵטָה עֲצִיצִים מִן הַבֵּית הַחוּצָה
לְאֹוִיר הַפְּתוּחָה, אִם הַמְטָרָה הִיא לְהוֹעִיל לְצִמְיָחָה עַל
יְדֵי הַשְּׁמֵשׁ אוֹ הָאֹוִיר. אִם הַדָּבָר נַעֲשֶׂה רַק כְּדֵי לְפָנּוּת
מָקוֹם לְצֶרֶף נִקְיוֹן וְכִדּוּמָה - מֵתֵר לְהוֹצִיא.

ה. אֵין לְהַעֲבִיר מִמָּקוֹמוֹ עֲצִיץ מִנֶּתֶק וּלְהַנִּיחוֹ ע"ג
הַקֶּרֶקַע, אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם מְקֻרָה כַּגּוֹן תַּחַת פֶּרֶגוּלָה
וְכִדּוּמָה.

ו. מֵתֵר לָשִׁים פְּרָחִים בְּאֶגְרֵטל גַּם אִם הָעֲנָפִים מְשֻׁרִישִׁים.

פרחים באגרטל או בדלי

פרק ז הטיפול בגנת הנוי

איילו מלאכות מתרות בקנת הנוי בקנת השמטה?

כל המלאכות האסורות בשמטה בשדה – אסורות גם בגנת הנוי. מלאכות שהתירו בשדה לצורך מניעת נזק ושמירה על הקים – מתרות אף בגנת הנוי.

המלאכה	מתרת	אסורה	הערות
השקיה 	מתר להשקות על מנת למנוע נזק. מן הראוי להמנע מהשקיה שתפקידה תוספת הצמחה.		צריך להגדיל את הפרשי הזמן בין השקיה להשקיה, וכן לצמצם מעט בכמות המים.
דשון 	אם הדשון נצרך לקיומו של הצמח או למניעת נזק – מתר.	אין לדשן בשנת השמטה דשון שנועד לעודד ולהגביר את הצמיחה.	אפשר לדשן לפני שנת השמטה באופן שיועיל למשך כל השנה, ומבלי שיתעורר צורך לעשות זאת שוב במשך השמטה.

המלאכה	מתרת	אסורה	הערות
גזום עצים ושיחים גזום גדר חיה 'בוגרת'	מתר לגזום פשהמטרה היא שמירה על צורת הצמח, וכשאין הגזום מיעד להצמחתו. לכן מתר לגזום גדר חיה 'בוגרת'. מתר לגזום עצים שמפריעים להולכים במדרכה או לצורך סכף.	אסור לגזום גדר חיה 'צעירה', שכן הגזום יביא להצמחת ענפים חדשים. גזום לשם הצמחת הקטע החסר	
נכוש עשבים 	אם מניעת הנכוש תגרם נזק נכר לצמחים, יש לכסח מעל פני הקרקע או לרסס, ולהמנע מעקירה מן השורש. מתר לנכוש בחצרות מסביב לבתים כדי למנע שרפה או המצאות נחשים.	אין לנכוש עשבים בשמטה. (אלא במקרים המפורטים בטור מימין).	צריך להשתדל לנכוש באופן שלא יועיל לצמחים.
כסוח דשא 	כסוח שנועד לשמירה על יפיו של הדשא - מתר. יש לכסח כרגיל אם הדשא מלא, כי כסוח סדיר אינו גורם להצמחה.	כסוח לשם הגברת צמיחה, כגון בדשא צעיר - אסור.	 כיסוח דשא צעיר שאינו מלא
קטיף פרחים	מתר לקטף פרחים לבו.		יש לעשות זאת בשנוי כגון: לא לחתוך בגובה הרגיל.

הטפול בגנה בבית משתף

בבית פרטי אין קשי רב בשמירה על הלכות השמטה, על חיוביהן השונים, אך דיר שגר בבית משתף לו ולדירים נוספים – עלול להתקל בבצירה במקרה שלא כל דירי הבנין מענינים בשמירה על אסור מלאכה בשנת השמטה.

גם אם דיר שומר מצוות לא יעבד בעצמו בגנה, הוא עלול להכשל בבוטל מצוות עשה של "ושבתה הארץ" במקרה שדירים אחרים עובדים בגנה השיכת לבנין, או במקרה שהוא משלם מסי ועד הבית, ובכסף זה משלמים גם לגנן העובד בגנה זו.

מה נמן לעשות?

הפתרון הרצוי הוא לנסות לשכנע את דירי הבנין שאפשר לקיים את הגנה ברמה סבירה גם בשמטה, באמצעות הערכות מקדמת, ובעזרת טפול המתר הלכתית בשמטה.

במקרה שהדבר אינו מתאפשר, הציעו הפוסקים מספר הצעות:

1. למכר את חלקו בגנה לגוי; את המכירה יש לבצע ברבנות.
2. להפקיר את חלקו בגנה, ואז אין זה נחשב לשטח בבצלותו.

פָּרֶק ח

חֲשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית

כַּשֵּׁם שְׁאֲסוּר לַעֲבֹד אֶת הַקֶּרֶקַע בַּשְּׁבִיעִית, כִּךְ אֲסוּר לְחַזֵּק וּלְעוֹדֵד יְהוּדֵי שְׁעוֹשֶׂה כֵּן בְּאֲסוּר, וְלִכֵּן אֵין לְסַיֵּעַ לָאָדָם הָעוֹשֶׂה מְלָאכּוֹת אֲסוּרוֹת בַּשְּׁמִטָּה אֲפִלּוּ שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן, אוֹ לְמִי שֶׁסּוֹחֵר בַּפְּרוֹת שְׁבִיעִית.

א. אָדָם שְׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּאֲסוּר נִקְרָא חֲשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית, כְּלוּמָר: חֲשׂוֹד בְּאִי שְׁמִירַת הַלְכוֹת שְׁבִיעִית. אָדָם נִקְרָא 'חֲשׂוֹד' רַק כִּאֲשֶׁר יִשְׁנֶה עֲדוֹת גְּמוּרָה שֶׁל שְׁנֵי עֲדִים שְׁעָשָׂה דְּבַר אֲסוּר. אָדָם הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה שִׁישׁ דַּעוֹת הָאוֹסְרוֹת אוֹתָהּ, אֲךָ יֵשׁ הַמַּתִּירִים לַעֲשׂוֹתָהּ – אֵינוֹ נִחְשָׁב 'חֲשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית', כִּיּוֹן שֶׁנִּתֵּן לוֹמַר שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דַּעַת הַמַּתִּירִים.

ב. אֵין לְמַכּוֹר, לְהַשְׁכִּיר אוֹ לְהַשְׁאִיל דְּבָרִים, לָאָדָם הַחֲשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית, כִּאֲשֶׁר בְּרוּר שֶׁבַעֲזָרְתָם יַעֲשֶׂה מְלָאכָה אֲסוּרָה. אֲבָל, אִם יֵשׁ אֲפָשְׁרוֹת שִׁישְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם שְׁמוּשׁ מִתֵּר – אֲפָשֶׁר לְתַת לוֹ. לִכֵּן, אֵין לְהַשְׁאִיל מִחֲרָשָׁה אוֹ מִזְרָעָה לָאָדָם זֶה, אֲבָל טְרַקטוֹר, מְגִרְפָּה אוֹ מְכַסֶּחֶת דָּשָׁא – מִתֵּר. כִּמוֹ כֵּן, אֵין לְמַכּוֹר לוֹ שְׁתִּילִים אוֹ זֵרַעִים שִׁידוּעַ שִׁישְׁתַּל אוֹתָם בְּאֲדָמָה שְׁלֹא נִמְכְּרָה לְגוֹי.

ג. מִתֵּר לְמַכּוֹר עֲצִיצִים לְכָל אָדָם, כִּיּוֹן שֶׁיִּתְכַּן שִׁישְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּהִתֵּר.

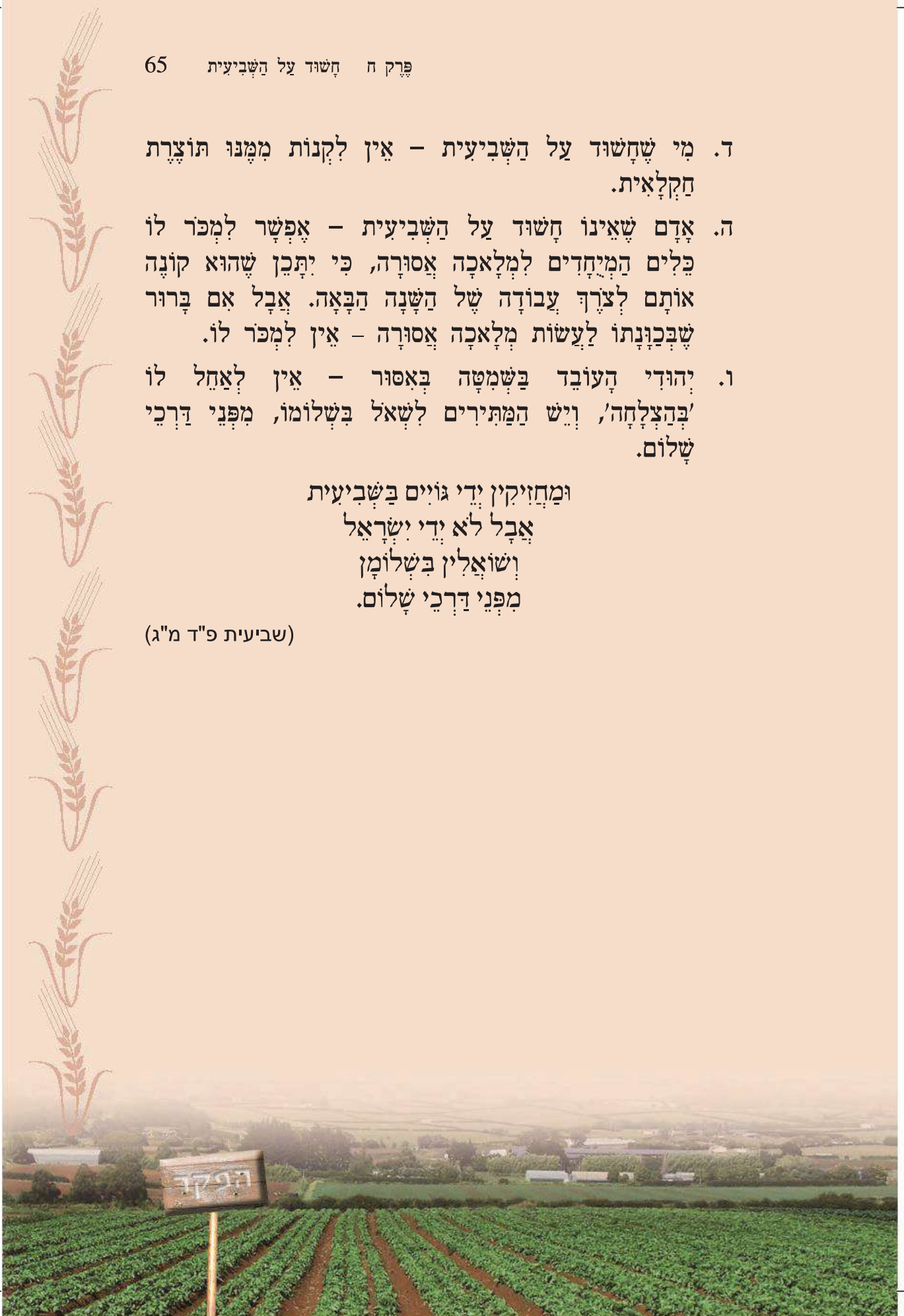
ד. מִי שֶׁחֲשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית – אֵין לְקִנּוֹת מִמֶּנּוּ תּוֹצֵרֶת חֲקֻלָּאִית.

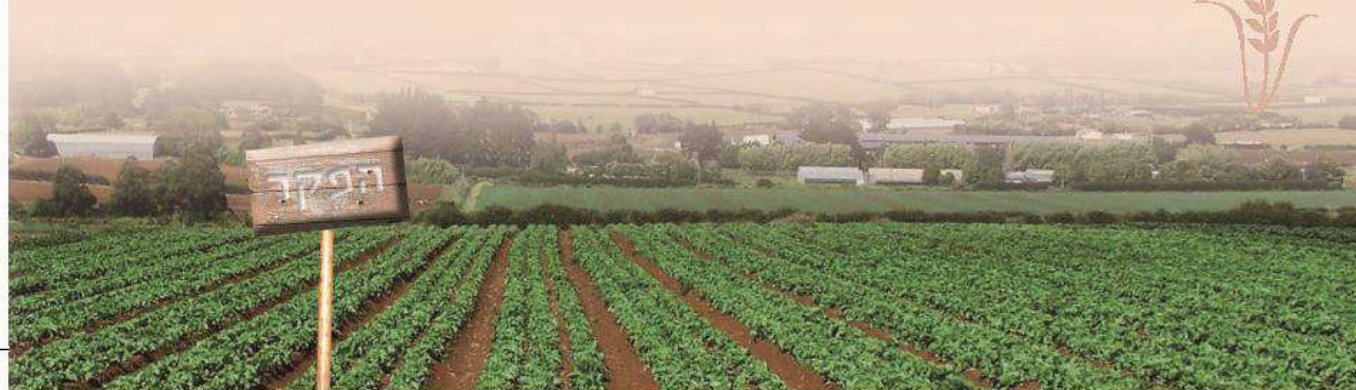
ה. אָדָם שֶׁאֵינוֹ חֲשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית – אֶפְשָׁר לְמַכּוֹר לוֹ פְּלִים הַמִּיחָדִים לְמִלָּאכָה אֲסוּרָה, כִּי יִתְכַּן שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָם לְצַרְךָ עֲבוּדָה שֶׁל הַשָּׁנָה הַבָּאָה. אָבֵל אִם פְּרוּר שֶׁבִּכְוִנָּתוֹ לַעֲשׂוֹת מִלָּאכָה אֲסוּרָה – אֵין לְמַכּוֹר לוֹ.

ו. יְהוּדֵי הָעוֹבֵד בְּשִׁמְטָה בְּאֶסּוּר – אֵין לְאַחֵל לוֹ 'בְּהַצְלָחָה', וַיֵּשׁ הַמַּתִּירִים לְשֹׂאֵל בְּשָׁלוֹמוֹ, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם.

וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גוֹיִים בַּשְּׁבִיעִית
אָבֵל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל
וְשׂוֹאֵלִין בְּשָׁלוֹמָן
מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם.

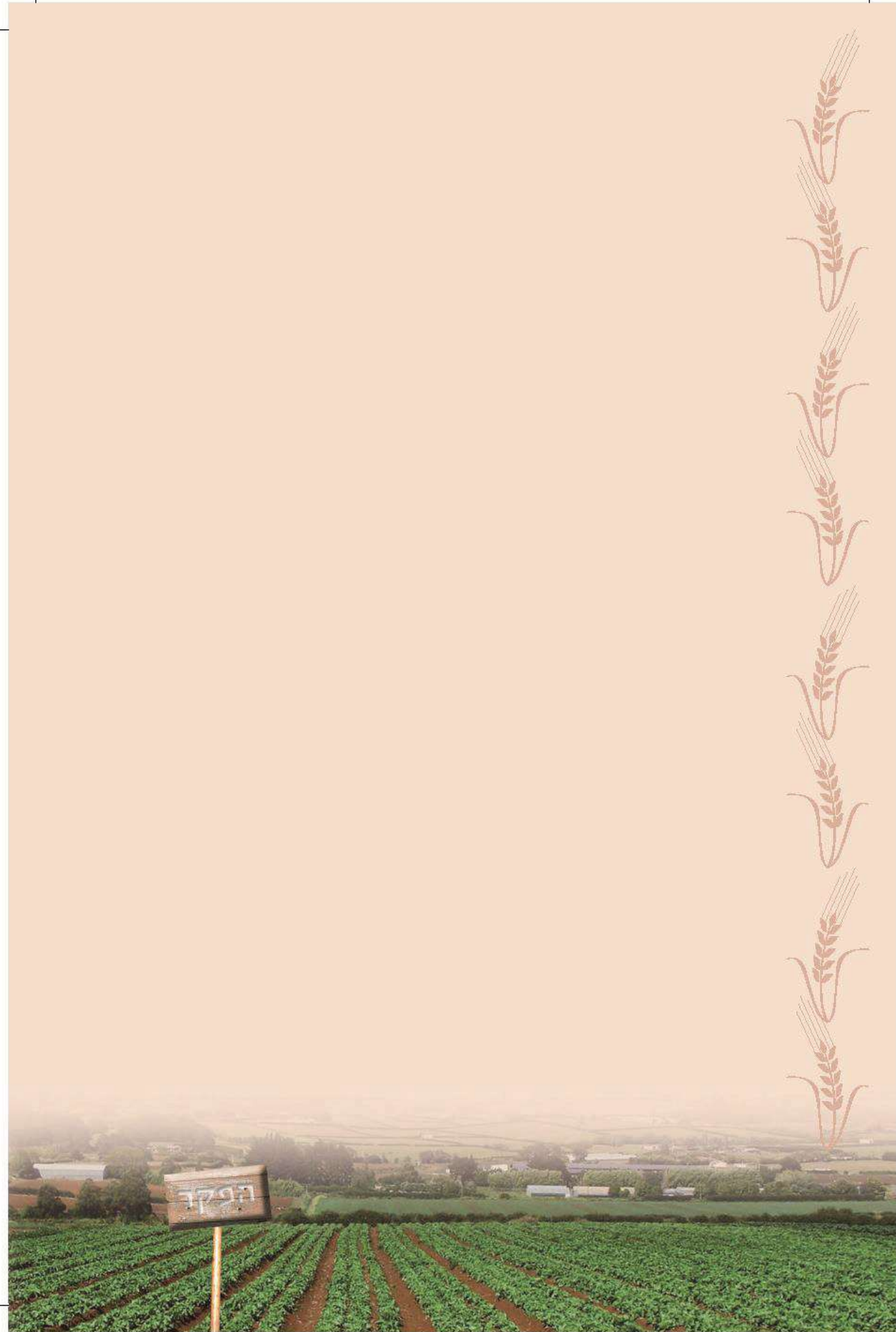
(שביעית פ"ד מ"ג)

שַׁעַר ב

פְּרוֹת
שְׁבִיעִית

פָּרֶק א

קִדְשַׁת פְּרוֹת שְׁבִיעִית

נֹאמַר בַּתּוֹרָה: "וְהִיְתָה שִׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָה" (ויקרא כה, ו).

לְדַעַת הָרִמָּב"ן, נִרְאֶה שִׁשְׁנָה מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה לֶאֱכֹל פְּרוֹת שְׁבִיעִית, אֵךְ יֵשׁ רַבִּים הַסּוֹבְרִים שְׂאִין זֶה מִצְוָה. לְדַעַת כָּלֵם יֵשׁ לְנֶהֱג בַּפְּרוֹת בְּאֶפֶן מִיַּחַד. לְפָרוֹת הַלָּלוּ דִּינִים מִיַּחַדִּים, וְהֵם: **הַפֶּקֶר, אֲסוּר סְחוּרָה, אֲסוּר הַשְׁחָתָה, עֲבוֹד הַמְּזוֹן בְּאֶפֶן הַמִּקְבֵּל, אֲסוּר הוֹצָאָה לְחוּ"ל וּמִצְוַת בַּעוּר.**

1. הַפֶּקֶר¹⁴

הַפְּרוֹת וְהִירְקוֹת הֵם הַפֶּקֶר, כְּלוּמַר: כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל יִכּוֹל לְקַחַת אוֹתָם מִבְּלִי לְשֵׁלֶם. שְׁנֹאמַר:

"וְהַשְׁבִּיעַת תִּשְׁמַטְנָה וְנִטְשָׁתָה, וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ" (שמות כג, יא).

14. הפקר – רכוש שאין לו בעלים.

2. אָסוּר סַחֲוֹרָה

אָסוּר לְסַחֲרֵי (לְמַכּוֹר וּלְקַנּוֹת) בְּפְרוֹת שְׁבִיעִית, שְׁנֵאָמַר:
 "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ" (ויקרא כה, ו), וְדָרְשׁוּ
 חֲכָמִים: "לְאֹכְלָהּ וְלֹא לְסַחֲוֹרָה" (ע"ז סב, ע"א).

קנייה בשוק

3. אָסוּר הַשְׁחָתָה

אָסוּר לְהַשְׁחִית אֶת פְּרוֹת הַשְּׁבִיעִית, שְׁנֵאָמַר:
 "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ", וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים: "וְלֹא
 לְהַפְסֵד" (פסחים נב, ע"ב).

4. עֲבוֹד הַמְּזוֹן בְּאֶפֶן הַמִּקְבֵּל

אָסוּר לְעַבֵּד אֶת פְּרוֹת הַשְּׁבִיעִית בְּדֶרֶךְ שְׂאִינָה מְקַבֶּלֶת,
 בְּדֶרֶךְ שְׂאִין אֲנָשִׁים רְגִילִים לַעֲשׂוֹת זֹאת.
 לְדַגְמָא:

- א. אָסוּר לְסַחֲט יֶרֶק שֶׁלֹּא רְגִילִים לְסַחֲט אוֹתוֹ, כְּמוֹ צִנּוֹן.
- ב. אָסוּר לְבַשֵּׁל פְּרוֹת שְׁבִיעִית בְּדֶרֶךְ שְׂאִינָה מְקַבֶּלֶת,
 לְדַגְמָא: אָסוּר לְבַשֵּׁל צִנּוֹן, מִלֶּפְפּוֹן, אֲבִטִּיחַ וְאַבּוּקְדוֹ,
 כִּי הַדָּבָר אֵינָנו מְקַבֵּל.

ג. מִתֵּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בַּפְּרוֹת
שְׁבִיעִית שְׁמוֹשׁ הַדּוֹמָה
לְאֲכִילָה, כְּלוּמֵר:
שֶׁהַהֲנָאָה וְכֻלּוּי הַפְּרִי
מִתְרַחֲשִׁים בָּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן.
לְדַגְמָא: הַדִּלְקַת הַנֵּר
בְּשֶׁמֶן שְׁבִיעִית.

5. אִסּוּר הוֹצָאָה לְחוּץ לָאֶרֶץ

אִסּוּר לְהוֹצִיא פְּרוֹת שְׁבִיעִית לְחוּץ לָאֶרֶץ. יֵשׁ אוֹמְרִים
שֶׁאִסּוּר מִשּׁוּם שֶׁהַפְּרוֹת צְרִיכִים לִהְיוֹת בָּאֶרֶץ בַּזֶּמֶן בַּעֲוֹרָם,
וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמִּשּׁוּם קִדְשַׁת הַפְּרוֹת – אֵין לְאָכְלָם בְּחוּ"ל.
מִתֵּר לְהוֹבִיל פְּרוֹת שְׁבִיעִית לְכָל חֶלְקֵי הָאֶרֶץ.

6. מִצְוַת בַּעֲוֹר

"וְלִבְהִמָּתֵךְ וְלִחְתִּיה אֲשֶׁר בְּאֶרְצֶךָ, תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל"
(ויקרא כה, ז).

לְמַדּוּ חֻכְמִים, שְׁכָּל זֶמֶן שֶׁהַפְּרִי מִצּוּי לְחֵיוֹת הַשָּׂדֶה – מִתֵּר
לְהֵאָכִיל בּוֹ אֶת בְּהֵמוֹת הַבַּיִת; וּכְשֶׁנִּגְמַר הַפְּרִי לְחֵיה מִן
הַשָּׂדֶה, יֵשׁ לְהַפְקִיר אֶת הַפְּרוֹת שֶׁבַּבֵּית.

פָּרָק ב

הַמִּינִים עֲלֵיהֶם חָלָה קִדְשַׁת שְׁבִיעִית

האם קדשת שביעית חלה על כל סוגי
הצמחים?

נֹאמַר בַּתּוֹרָה: "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ".
קִדְשַׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל פְּרוֹת הַמִּיּעָדִים לְמֹאכַל אָדָם או
בְּהֵמָה.

בַּעַת הָאֲכִילָה הָאָדָם נִהְנֶה וְהַפְּרִי מִתְכַּלָּה בּוֹ-זְמַנִּית. גַּם
גְּדוּלִים שֶׁהֵנָּאָה מֵהֶם דּוֹמָה לְאֹכִילָה (שֶׁהֵנָּאָה וְהַכְּלוּי
קוֹרִים בּוֹ-זְמַנִּית) – קְדוּשִׁים בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית.

לָכֵן, אִם יִשְׁנֹו סוּג שֶׁל גְּדוּל שְׁמֹכָלִים אוֹתוֹ אֵךְ לֹא נִהְנֶים
מִמֶּנּוּ תוֹךְ כְּדֵי כְּלוּי – אֵין הוּא קְדוּשׁ בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית.

לְדִגְמָא: כְּשֶׁאָדָם אוֹכֵל תְּפוּחַ, הַפְּרִי מִתְכַּלָּה בְּרִגַע שֶׁהָאָדָם
נִהְנֶה, וְלָכֵן הַפְּרִי קְדוּשׁ בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית.

אוּ: שֶׁמֶן לְמֹאזֵר, עִם הֵנָּאָה מִהָאֹר שֶׁהוּא נוֹתֵן, הוּא גַם
נִשְׂרָף וּמִתְכַּלָּה; וְכֵן: שֶׁמֶן לְמִרְיָחָה עַל הַגּוֹף, וְכִדּוּמָה.

וְדִגְמָא הַפּוּכָה: אָדָם הַשּׁוֹרֵף עֲצִים כְּדֵי לְהַכִּין מֵהֶם גָּחָלִים,
הֵנָּאָה אֵינָה בַּעַת שְׂרִפַּת הָעֲצִים, אֶלָּא כְּאִשֶּׁר יִשְׁתַּמֵּשׁ
בְּגָחָלִים (כְּגוֹן לְמִנְגֵּל). וְלָכֵן אֵין קִדְשַׁת שְׁבִיעִית בְּעֲצִים
שֶׁנּוֹעְדוּ לְגָחָלִים.

א. גדולים עליהם חלה קדשת שביעית הם גדולים שנועדו למטרות הפאות:

1. אכילת בני אדם;
2. מאכל בהמה, כגון: חציר, שעורה, דורה וכו';
3. תבלינים, כגון: תה, זעתר, רוזמרין וכדו';
4. צביעה, כגון: עפצים לכתיבת סת"ם או לצביעת תפלין;
5. צמחים שנועדו לקוסמטיקה או לחמרי כביסה.

ב. גדולים עליהם לא חלה קדשת שביעית הם:

פרחים חסרי ריח

1. פרחים ללא ריח;
2. הדסים שנטעו לצורך ארבעת המינים;
3. לולבים;
4. עצים המיעדים להסקה לחמום הבית;
5. צמחים המיעדים רק לרפואה ולא למאכל רגיל;
6. מרבדי דשא.

ג. קדשת שביעית מספק חלה על המינים:

1. צמחי ריח, כגון: נרקיסים ריחניים;
2. שמן כתנה;
3. פטריות.

פרק ג

שלב הגדול הקובע לקדשת שביעית

שנת תשס"ח היא שנת שמטה.

מאיזה עץ מנעמי גדול הכרי או היקק, הוא
נחשב ככרי של השנה השביעית?
האם פרות וירקות שנאכלו על הצף או בשדה
מנעמי שנת השמטה קדושים בקדשת שביעית?

"באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין" (ראש השנה פ"א מ"א).
התאריך הקובע את השיכות לשנה השביעית ולקדשתה
הוא ראש השנה של שנת השמטה.
ההלכה מבחינה בין שלשה סוגי גדולים: פרות, ירקות,
תבואה וקטניות.

א. פרות – פרות שחנטו¹⁵ לפני ראש השנה של השמטה
– אינם קדושים בקדשת שביעית, ואם חנטו לאחר ראש
השנה של השמטה – גם אם נקטפו רק בשנה השמינית
– קדושים בקדשת שביעית.

שלב הפריחה ושלב החנטה בעץ השסק

15. חנטה – תחילת היווצרות הפרי לאחר נשירת הפרח;

ב. יִרְקוֹת – יִרְקוֹת שֶׁנִּקְטְפוּ לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל הַשְּׂמִטָּה (אֵף שֶׁגִּדְלוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׂשִׁית) – קְדוּשִׁים בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית. יִרְקוֹת שֶׁנִּקְטְפוּ לְאַחַר הַשְּׂמִטָּה – אֵף שֶׁגִּדְלוּ בַּשָּׁנָה שְׂמִטָּה – אֵינָם קְדוּשִׁים בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית.

ג. תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת – תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁלֵּשׁ מִגִּדְלָם הַסּוּפִי בַּשָּׁנָה הַשְּׂשִׁית, אֵינָם קְדוּשִׁים בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית; וְאִם הִגִּיעוּ לְשִׁלֵּשׁ מִגִּדְלָם לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל הַשְּׂמִטָּה – קְדוּשִׁים בְּקִדְשַׁת שְׁבִיעִית.

פְּרָחִים – פְּרָחֵי רֵיחַ הַגְּדִלִים עַל שִׁיחִים, אִם הוּפִיעוּ נֶצְנִי הַפְּרָחִים לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה – אֵין בָּהֶם קִדְשַׁת שְׁבִיעִית; וְאִם הוּפִיעוּ נֶצְנִי הַפְּרָחִים לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה – יֵשׁ בָּהֶם קִדְשַׁת שְׁבִיעִית.

ורד – פרח ריחני

פרק ד

התנאים לקדשה בפרות שביעית

באיילו תנאים חלה קדשה על פרות שצדלו
בשביעית?

- א. קדשת שביעית חלה על יבול אם מתקיימים התנאים הבאים:
 1. היבול גדל בשטחי ארץ ישראל.
 2. הקרקע שייכת ליהודי.
 3. היבול שיך למין שקדשת שביעית נוהגת בו.
 4. שלב הגדול הקובע קדשת שביעית באותו המין, חל בתוך שנת השמטה.
- ב. קדשת שביעית נוהגת גם במקרים הבאים:
 1. תבשיל שאחד הרכיבים שלו קדוש בקדשת שביעית (כגון: מרק שיש בו ירק של שביעית), אם הכמות שלו אינה בטלה בששים.
 2. מטבעות כסף בהם נקנו פרות שביעית, וכן מה שנקנה באותם מטבעות – קדוש בקדשת שביעית.
- ג. קדשת שביעית אינה נוהגת כאשר:
 1. היבול גדל בחממה על מצע מנתק.

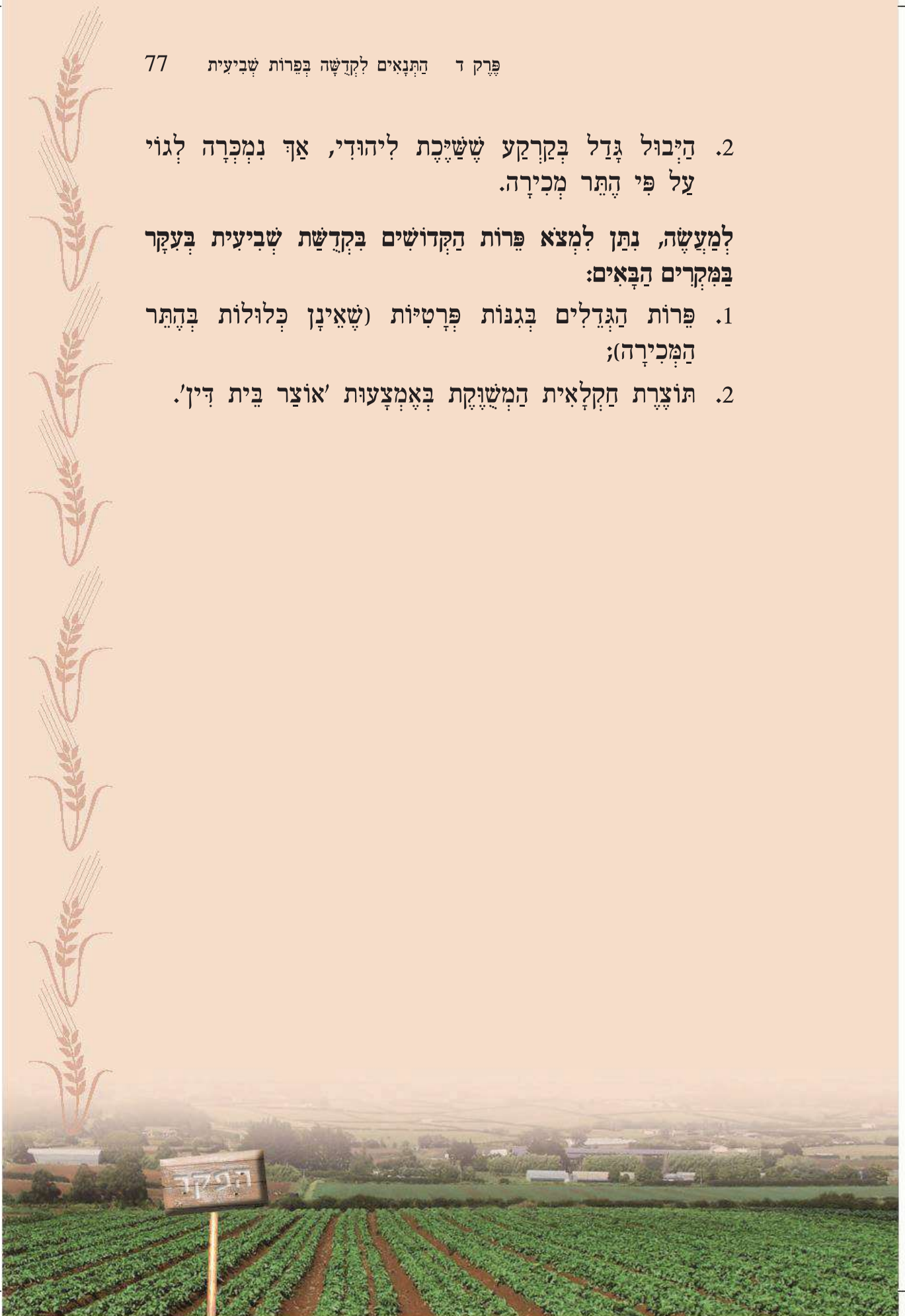

2. היבול גדל בקרקע ששייכת ליהודי, אך נמכרה לגוי על פי הטר מכירה.

למעשה, נתן למצא פרות הקדושים בקדשת שביעית בעקר במקרים הבאים:

1. פרות הגדלים בגנות פרטיות (שאינן כלולות בהטר המכירה);

2. תוצרת חקלאית המשוקת באמצעות 'אוצר בית דין'.

פֶּרֶק ה' אֶסוּר סְפִיחִין

מָה סְפִיחִין?

סְפִיחִין הֵם הַכְּנוּי הַהִלְכָּתִי לַתְּבוּאָה וִירְקוֹת שֶׁגִּדְּלוּ מֵעֲצָמָם בַּשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית. מִקּוּר הַמִּלָּה 'סְפִיח' הוּא מִלְשׁוֹן הַפְּתוּב: "סְפִיחִי" (שְׁמוּאֵל א, ב, לו), וְהַכּוּנָה לַגְּדוּלִים הַנִּסְפָּחִים לַשָּׁנָה הַקּוֹדֶמֶת, כְּלוּמַר, לַגִּרְגָּרִים וְלַיִרְעִים שֶׁנִּשְׂרָוּ בְּאֶסְיֵי הַקּוֹדֶם וְצִמְחוּ מֵעֲצָמָם.

ירק שנובט מעצמו

גְּדוּלִים שֶׁגִּדְּלוּ מֵעֲצָמָם בַּשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית (יִרְקוֹת אוּ פְּרוֹת), מִתְּרִים בְּאַכִּילָה מִדְּאוּרֵיתָא, וְהֵם קְדוּשִׁים בְּקִדְשַׁת שְׂבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיְתָה שְׂבַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָה" (ויקרא כה, ו). אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ גְזֵרָה עַל הַיִּרְקוֹת וְהַתְּבוּאָה שֶׁאֶסוּר לְאֹכְלָם!

מִדְּבָרִי

מִדְּבָרִי סוֹפְרִים¹⁶ שִׁיְהִיו כָּל
הַסְּפִיחִים אֲסוּרִים בְּאֲכִילָה.
וְלָמָּה גָזְרוּ עֲלֵיהֶם?
מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבָרָה, שֶׁלֹּא
יֵלֶךְ וַיִּזְרַע... בַּסֶּתֶר,
וּבְשִׁיעֲמַח יֹאכַל מֵהֶם וַיֹּאמֶר
סְפִיחִים הֵם,
לְפִיכֶן, אֲסָרוּ כָּל הַסְּפִיחִים
הַצּוֹמְחִים בַּשְּׂבִיעִית.

(רמב"ם הל' שמטה, פ"ד הל' ב')

רמב"ם – ר' משה בן מימון, נולד
בְּקוֹרְדוּבָה שֶׁבְּסִפְרֵד בְּשָׁנַת ד"א
תתצ"ח (1138) וְנָפַטַר בְּמַצְרֵי
בְּשָׁנַת ד"א תתקס"ה (1204). הוּא
הָיָה אֶחָד מִן הַגְּדוֹלִים שֶׁכָּל
הַדּוֹרוֹת, וְעַלֵּי נֶאֱמַר 'מִמֶּשֶׁה וְעַד
מֹשֶׁה לֹא קָם כְּמֹשֶׁה'. מְלַבֵּד הֵיכּוֹנוֹ
תַּלְמִיד חָכָם גָּדוֹל הוּא הָיָה גַם
רוֹפֵא וְגַם פִּילוֹסוֹף. הוּא חֹבֵר כְּמָה
סְפָרִים בְּסִיסָיִם: מִשְׁנֵה תוֹרָה –
הַיָּד הַחֲזָקָה, פְּרוּשׁ לַמִּשְׁנָה וּמוֹנָה
נְבוֹכִים וְסִפְרֵי נוֹסֵף שֶׁבּוֹ הוּא מוֹנֵה
אֶת תַּרְגִּי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה.

חַז"ל חֲשָׁשׁוּ שֶׁמָּא עוֹבְרֵי עֲבָרָה יִזְרְעוּ בְּשָׁנַת הַשְּׂמִטָּה,
וַיֹּאמְרוּ שֶׁהִירָקוֹת אוֹ הַתְּבוּאָה מְקוֹרֵם בְּזִרְעִים שֶׁנִּפְּלוּ
בְּאֶסְיָף שֶׁל הַשָּׁנָה הַקּוֹדֶמֶת, וְהֵם גָּדְלוּ מֵאֲלֵיהֶם. לָכֵן גָּזְרוּ
שֶׁלֹּא לֵאכֹל מִירְקוֹת שֶׁגָּדְלוּ (מִעֲצָמָם אוֹ ע"י זְרִיעָה
אֲסוּרָה) בַּשְּׂבִיעִית. אֲסוּר זֶה נֶאֱמַר רַק לְגִבֵּי יִרְקוֹת אוֹ
תְּבוּאָה אֲךֹ לֹא לְגִבֵּי פְרוֹת, כִּי אֵין חֲשֵׁשׁ שֶׁאֲדָם יִשְׁתַּלַּעַץ
בַּשְּׂמִטָּה, וּכְבֵּר בְּאוֹתָהּ שָׁנָה יִצְמִיחַ הָעֵץ פְּרוֹת.

א. יִשְׁנֵם **גְּדוֹלִים** בָּהֶם לֹא נוֹהֵג אֲסוּר סְפִיחִין:

1. יִרְקוֹת, פְּרָחִים וְצִמְחִים שֶׁנִּבְטְוּ בַּשְּׂשִׁית וְהַמְּשִׁיכוּ לְגִדְלָם
בַּשְּׂבִיעִית.
2. גְּדוֹלִים שֶׁאֵין בָּהֶם קִדְשֵׁת שְׂבִיעִית, כְּגוֹן צִמְחִים לְלֹא
רִית;

16. מדברי סופרים – מצוות או איסורים שתקנו חכמים שנקראו גם 'סופרים';

3. גדולים המיעדים למאכל בהמה;
4. צמחים שאינם חשובים כל כך ואין רגילות לזרע אותם;
5. צמח רב שנתי. לא גזרו על צמח רב-שנתי, כי אין הכרח שגזרע בשמטה.

ב. ישנם **מקומות** שלא חששו לזריעה בסתר ולא גזרו על אסור ספיחין, כגון:

1. בשדה של גוי, משום שהגזרה היא רק על עוברי עברה, ולגוי מתר לזרע.
2. בשדה בור, שלא נות לזרע בו.
3. בשדה תבואה, שסביר להניח שאין האדם רוצה לקלקל את תבואתו ע"י צמחים אחרים.

ג. אסור ספיחין אינו נוהג באזורים שאינם בגבול עולי בבל, כגון בערבה.

כיצד יש לנהל ספיחין?

- א. ירקות האסורים באסור ספיחין, אסורים בלקיטה ובאכילה¹⁷, אך לא נאסרו בהנאה.
- ב. ירקות האסורים משום ספיחין ונקטפו בשנת השמטה – יש בהם קדשת שביעית, ואין להשתיתם או לעשות בהם פעולות האסורות בגדולי שביעית.

17. רמב"ם פ"ד הל' ג

פָּרָק ו

הַפֶּקֶר פְּרוֹת שְׁבִיעִית

מִצּוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה, הַחֲלָה עַל כָּל בָּעַל קֶרֶקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְהַפְקִיר אֶת הַיָּבוֹל הַקָּדוֹשׁ בַּקִּדְשׁ שְׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמָר: "וְהַשְׁבִּיעַת תִּשְׁמַטָּנָה וְנִטְשָׁתָה..." (שמות כג, יא).

נְטִישָׁה זֹו מְשַׁמָּעָה עֲזִיבָה שֶׁל הַיָּבוֹל לְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמָר: "וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ".

נִחְלָקוּ הַבֵּית יוֹסֵף וְהַמְּבִי"ט¹⁸ הָאֵם הַהֶפְקֶר נַעֲשֶׂה מֵעֲצָמוֹ כְּתוּצָאָה שֶׁל הַצּוּרִי בַּתּוֹרָה, אוֹ שֶׁהַפְּרוֹת נַעֲשִׂים הַפֶּקֶר רַק אִם הַבָּעָלִים הַפְּקִיר אוֹתָם.

מִצּוֹת הַהֶפְקֶר אֵינָה דוֹרֶשֶׁת הַפֶּקֶר מִפְּרֹשׁ בְּאִמְצָעוֹת דְּבוּר אוֹ בִּכְתָב, אֲלָא כּוֹנֵנָתָה שָׂאִין לְנַהֵג בַּפְּרוֹת כְּדֶרֶךְ בָּעָלִים.

ר' משה בן יוסף טראני מחבר שו"ת המבי"ט וספרים רבים נוספים, נולד בסלוניקי שבתורכיה, הוא עלה לצפת למד אצל מהר"י בירב והסמוך על ידו. הוא יושב בבית הדין עם ר' יוסף קארו בצפת, והתמנה לרב הקהלה בצפת לאחר פטירתו של ר' יוסף קארו.

ר' יוסף קארו – גדול הפוסקים, מחבר השלחן ערוך, נולד בשנת ה"א רמ"ח (1488) בספרד ונפטר בצפת בשנת ה"א של"ה (1575). הוא ידוע בכינוי 'מר'י' והמחבר' שכן כאמור הוא חבר את השלחן ערוך. הוא כתב כמה ספרים בסיסיים בהלכה: כסף משנה מסביב ליד החזקה של הרמב"ם, ספר בית יוסף מסביב לטור, וספר השלחן ערוך שהוא הספר הבסיסי ביותר בפסיקת ההלכה.

18. הב"י בשו"ת אבקת רוכל סימן כד, והמבי"ט בשו"ת המבי"ט סימן י.

מהן ההשלכות המעשיות של הצווים של הפקרת הפרות?

א. אסור לגדר את השטח באופן שימנע מאדם מישראל להכנס ולקחת את הפרות. אך אם היו שם גדרות לפני השמטה – אינו חייב להורידן.

ב. מתר לאסוף יבול רק בכמות קטנה לצריכה ביתית; כך מוכיח האדם בהתנהגותו שאין הוא רואה את עצמו כבעלים על תנובת השדה.

ג. מתר למנע כניסת בני אדם העלולים לגרם נזק לעצים או לצידוד שבשטח, כיון שרק הפרות הם הפקר ולא השדה או העצים.

ד. מתר למנע כניסת גויים לשטח (שכן ההפקר הוא רק ליהודים), וכן מתר לגדר בפני בעלי חיים.

ה. מתר, בשעת הצורך, לגדר את השדה, ולהודיע היכן נמצא המפתח.

ו. אם עבר (=נהג שלא כהלכה) בעל השדה על מצות ההפקר ושמר את הפרות לעצמו – הפרות מתרים באכילה.

ז. אדם הרוצה לקטף מפרות ההפקר – עדיף שיבקש תחלה רשות מבעל הבית¹⁹, ולבעל הבית אין רשות למנוע זאת ממנו.

אם ישנו שלט המודיע על הפקרת הפרות – אין צורך לבקש רשות מבעל הבית, ובכל מקרה יש להקפיד שלא לקטף פרות בסר (משום הפסד פרות שביעית).

ח. מתר לקטף פרות במטע שנמסר לאוצר בית דין אף יש לשלם לבית הדין את ההשתתפות בהוצאות הטפול באותם פרות.

ראב"ד, ר' אברהם ב"ר דוד, מגדולי הראשונים מן העיר פוסקאיר שבפרובנס. הוא נולד בשנת תת"פ (1120) ונפטר בערך בשנת תתקנ"ז (1197). הוא היה פרשן תלמודי, פוסק וכתב הערות והשגות רבות לספרים אחרים ולכן הוא מכונה ראב"ד בעל ההשגות. הוא השיג על ספר משנה תורה של הרמב"ם. רק חלק קטן מספריו נותרו בידינו וביניהם פרושו למסכת עדיות, למסכתות בבא מציעא ובבא בתרא וספר בעלי הנפש על הלכות נדה.

19. כדי שלא יתרגל לאכול מפירות חברו בלי רשות גם בשאר שנים (ראב"ד במסכת עדיות פ"ה מ"א).

פרק ז

אסור סחורה בפרות שביעית

אסור לסחור בפרות שביעית. אסור זה הוא מן התורה, שנאמר (ויקרא כה, ו):

"והייתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו חכמים: "לאכלה" – ולא לסחורה.

יש דרכים שבהן מתיר למכור פרות שביעית, ויש דרכים אסורות:

דרכי מכירה אסורות	דרכי מכירה מותרות
לאדם הפרטי אסור למכור בכמיות גדולות.	מי שלקט לו ולמשפחתו, ונותרו לו פרות – מתיר לו למכור בכמיות קטנות לשכניו ולמכריו.
אסור לשקל או למדד באפן מדיק.	המכירה תהיה באמדן (לא באפן מדיק, הינו בלי לשקל או למדד).
	מתיר לסחור בפרות שביעית בהבלעה, כלומר: אדם המוכר מצרף שאינו קדוש בקדשת שביעית יחד עם פרות שביעית, כך שהתשלום הוא עבור המצרף המתיר (אע"פ שברור שהתשלום הוא גבוה יחסית). כגון: מי שקונה מנת פאלפל שחלק מהירקות שבה קדושים בקדשת שביעית.
	מתיר לתת פרות שביעית במתנה ליהודי.

אסור לקנות פרות שביעית מאדם המוכר אותם באפן האסור, כדי שלא לסייע בידי עוברי עברה.

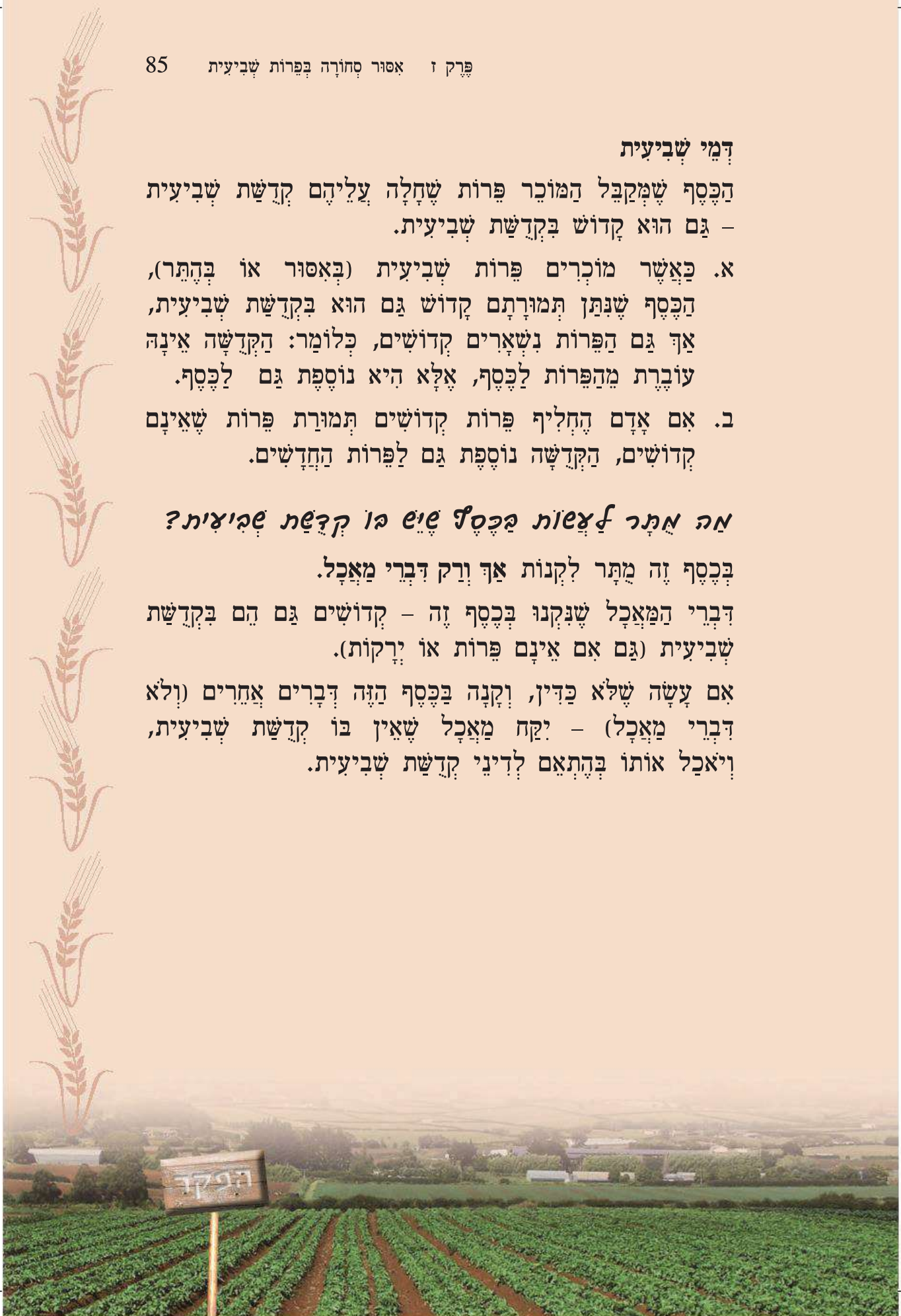
דמי שביעית

הכסף שמקבל המוכר פרות שחלה עליהם קדשת שביעית – גם הוא קדוש בקדשת שביעית.

- א. כאשר מוכרים פרות שביעית (באסור או בהתר), הכסף שנתן תמורתם קדוש גם הוא בקדשת שביעית, אך גם הפרות נשארים קדושים, כלומר: הקדשה אינה עוברת מהפרות לכסף, אלא היא נוספת גם לכסף.
- ב. אם אדם החליף פרות קדושים תמורת פרות שאינם קדושים, הקדשה נוספת גם לפרות החדשים.

מה מתר בכסף *עליו* בו קדשת שביעית?

- בכסף זה מתר לקנות אך ורק דברי מאכל.
- דברי המאכל שנקנו בכסף זה – קדושים גם הם בקדשת שביעית (גם אם אינם פרות או ירקות).
- אם עשה שלא כדין, וקנה בכסף הזה דברים אחרים (ולא דברי מאכל) – יקח מאכל שאין בו קדשת שביעית, ויאכל אותו בהתאם לדיני קדשת שביעית.

פֶּרֶק ח

אוֹצֵר בֵּית דִּין

פִּיּוֹן שְׂרָאִינוּ שְׂאָסוּר לְמִכּוּר פִּירוֹת שְׁבִיעִית, נִשְׁאָלֶת
הַשְּׂאֵלָה:

כִּיצָד, כָּכָל אֶפֶן, מַשִּׁימֵ פִירוֹת וִירְקוֹת בְּשָׁנַת
הַשְּׂמִטָּה?

הָאֵם אֶפֶן לֹא הִסְתַּמְּכָה כָּכָל הַשְּׂדוֹת, כְּדִי לֹא הִשִּׁימ
פִּירוֹת שׁוֹנִים מִן הַהֶפְקֶר?

הַבְּעִיָּה נִפְתָּרָה בְּעֶזְרַת הַקָּמַת מוֹסָד הַנִּקְרָא: 'אוֹצֵר בֵּית
דִּין'.

אוֹצֵר – מַחֲסֵן שֶׁבוּ הָיוּ אוֹגְרִים אֶת הַיְּבוּלִים מִכָּל הַשְּׂדוֹת
הַמִּפְקָרִים, וְהַצְבוּר הָיָה מִגִּיעַ לָשֵׁם וּמִקְבֵּל אֶת הַכֶּמֶת
הַנִּדְרָשֶׁת לְבֵיתוֹ.

בס"ד

הקיבוץ הדתי כפר עציון

אוצר בית דין

למירות בקדושת שביעית

פירות מובחרים

דובדבנים

נודל

מס יצרן 225600-3

אין חשש איסורי טבל שביעית וערלה

החיתה שבת הארץ לכם לאוכלה"

פירות אלו נאספו לאוצר בית דין ממטעי כפר עציון גוש עציון, שלא נמכרו לזכר, וחזנם כשרים למנהדרין. אין בפירות חשש נעבד ונשמר והכל נעשה תחת השגחתו של בית הדין ובשליחותו.

הפירות קדושים בקדושת שביעית ויש להשתמש בהם לאכילה בדרך שימוש הרגיל, ואסור להפסידם. התשלום נקבע ע"י בית הדין לכיסוי הוצאותיו בטיפול בפירות ובחלוקתם.

ח"ב זאב ויטמן
כפר עציון

וְכֵן מְסַפֵּר בַּתּוֹסַפְתָּא (שביעית פ"ח הלכות א-ב):

בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין מַחְזִירִין עַל פִּתְחֵי עִירוֹת.
כָּל מִי שֶׁמָּבִיא פְּרוֹת לְתוֹךְ יָדוֹ – הָיוּ נוֹטְלִין אוֹתָן מִמֶּנּוּ,
וְנוֹתְנִים לוֹ מִזֶּן שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. וְהַשָּׂאָר – מְכַנִּיסִין אוֹתוֹ
לְאוֹצָר שְׁבַעִיר.

הִגִּיעַ זְמַן תְּאֲנִים – שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שׁוֹכְרִין פּוֹעָלִים וְעוֹדְרִין
אוֹתָן וְעוֹשִׂים אוֹתוֹ דְּבִלָּה...

הִגִּיעַ זְמַן זֵיתִים – שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שׁוֹכְרִין פּוֹעָלִים וּמוֹסְקִין
אוֹתָם, וְעוֹטְנִין אוֹתָם בְּבֵית הַבַּד, וְכוֹנְסִים אוֹתָן בְּחֻבִּיּוֹת
וּמְכַנִּיסִין אוֹתָם בְּאוֹצָר שְׁבַעִיר.

הִגִּיעַ זְמַן עֲנָבִים – שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שׁוֹכְרִין פּוֹעָלִים וּבוֹצְרִים
אוֹתָם וְדוֹרְכִים אוֹתָם בַּגֶּת, וְכוֹנְסִים אוֹתָן בְּחֻבִּיּוֹת, וּמְכַנִּיסִין
אוֹתָם בְּאוֹצָר שְׁבַעִיר,

וּמַחְלֵק לָהֶם מִהֶן בְּעֶרְבֵי שַׁבָּתוֹת, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי
בֵּיתוֹ...

יְסוּדָהּ שֶׁל הַתְּקֵנָה הָיָה כְּנֶגֶד "סוֹחְרֵי שְׁבִיעִית", אֲנָשִׁים
שֶׁהָיוּ אוֹסְפִים פְּרוֹת שְׁבִיעִית יוֹתֵר מִן הַכְּמוּת הַמִּתְאַיְמָה
לְשִׁמוּשׁ אִישִׁי, וּמוֹכְרִים אוֹתָם בַּשּׁוּק. שְׁלוּחֵי בֵּית הַדִּין הָיוּ
לוֹקְחִים מֵהֶם אֶת הַפְּרוֹת, מְכַנִּיסִים אוֹתָם לְמַחְסָן שֶׁשִּׁיף
לְבֵית הַדִּין, וּמַשְׁאִירִים לָהֶם מִזֶּן שֶׁמֶסְפִּיק לְשִׁלֵּשׁ אַרוּחוֹת.

חֲכָמִים לָמְדוּ שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה לְאַגֹּר פְּרוֹת שְׁבִיעִית רַק אִם
הַדָּבָר נַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ בְּעָלִים, שֶׁשׁוֹמֵר הַכֹּל לְעֶצְמוֹ; אָבֵל אִם
הַפְּרוֹת נִשְׁאָרִים שִׁיכִים לְכָלֵל הַצְּבוּר גַּם לְאַחֵר שֶׁנֶּאֱסָפוּ –
הַדָּבָר מִתָּר. מִכָּאן הִתְפַּתְּחָה הַתְּקֵנָה לְפִיָּהּ בֵּית הַדִּין הָיָה
שׁוֹכֵר פּוֹעָלִים שֶׁיֵּאָסְפוּ אֶת הַפְּרוֹת לְמַחְסָנִים, וּבֵּית הַדִּין
הָיָה גַּם דּוֹאֵג לְחֻלְקָה שְׁוֶה וְהוֹגְנֵת שֶׁל הִיבּוּל.

עַל יִשּׁוּמוֹ שֶׁל אוֹצָר בֵּית דִּין בְּיָמֵינוּ נִפְרַט בַּשַּׁעַר ד.

פרק ט

הפסד פרות שביעית

נֹאמֵר בַּתּוֹרָה (ויקרא כה, ו): "וְהִיְתָה שְׁבֵת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: "לְאֹכְלָהּ – וְלֹא לְהַפְסֵד".
מִכָּאן שְׁפָרוֹת שְׁבִיעִית נִתְּנוּ לְאֹכִילָהּ, וְאִסּוּר לְקַלְקֵלָם אוֹ לְהַשְׁחִית אוֹתָם.

פאלו אפניס נאמר הפסד פירות?

1. כְּאִשֶּׁר מִשְׁחִיתִים אֶת הַפְּרִי אוֹ אֶת שְׁאֲרֵי הַפְּרִי בְּיָדֵים.
2. כְּאִשֶּׁר נוֹהֲגִים בַּפְּרִי בְּשִׁמוּשׁ פְּחוֹת מִהֲרָאוֹי לוֹ, כְּגוֹן הַנּוֹתֵן לְבִהֶמָּה מֵאֹכֶל הָרָאוֹי לָאָדָם.
אִסּוּר הַשְׁחָתַת הַפְּרִי חָל אֶפְלוּ עַל כַּמוֹת מוֹעֵטָת.

הטפול בשאריות המזון בשביעית:

- א. מִתֵּר לְהַנִּיחַ פְּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמָקוֹם נָקִי, אֵף עַל פִּי שְׁבוּדָאֵי יִרְקָבוּ בְּעֵתִיד, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ מִפְּסִידָם בְּאֶפֶן יָשִׁיר.
- ב. שְׁאֲרֵי שֶׁל מִזוֹן מוֹצֵק יֵשׁ לְהַנִּיחַ בְּשִׁקִּית מִיְחָדָת, וְלִשְׁמֹר אוֹתָן שָׁם עַד שֶׁלֹּא תִהְיֶינָה רְאוּיוֹת לְמֹאכֶל אָדָם,

וְאַחֵר כֵּךְ מִתֵּר לְהַנִּיחַ אֶת הַשִּׁקִּית בְּפֶחַ הָאֲשֵׁפָה.

ג. נוזל הקדוש בקדשת שביעית - אין לשופכו קדם שנפגם טעמו.

ד. אין לערב פרות ישנים בחדשים, מכיון שהדבר מזרז את הרקבותם של החדשים.

ה. פרות שנרקבו אף ראויים למאכל בהמה - אפשר להניחם בפח האשפה, כיון שאין זה מונע מן הבהמה לאכל מהם.

ו. מתר לשטף שאריות מועטות של מזון, הדבוקות לצלחות או לסירים.

ז. מתר לתת לתינוק פרי שיש בו קדשת שביעית, גם אם הוא מקלקל אותו באכילתו.

ח. אין למלא כוס של הבדלה כף שהיין יגלש מעבר לשפת הכוס, כיון שזה גורם להפסדו.

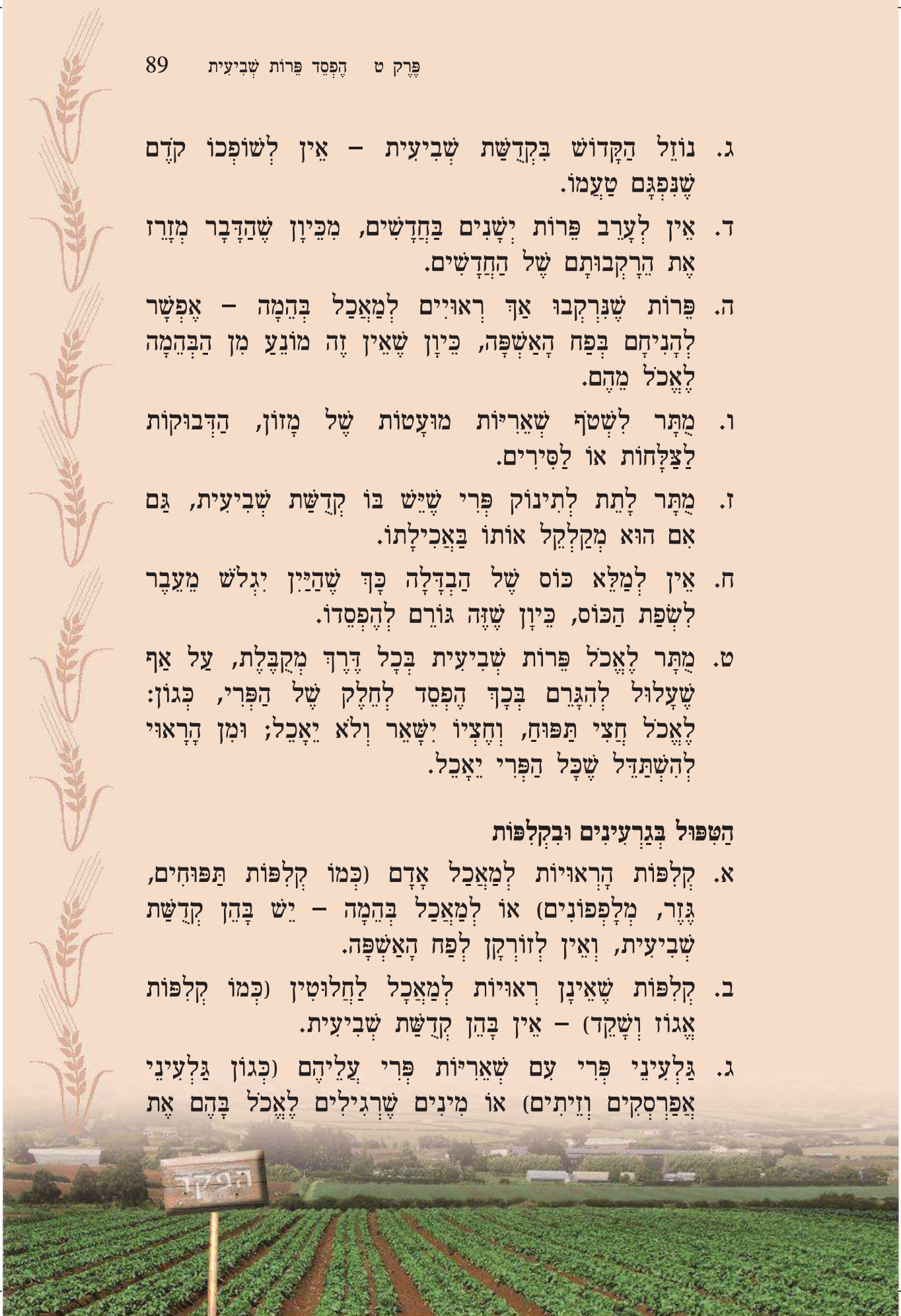
ט. מתר לאכל פרות שביעית בכל דרך מקבילת, על אף שעלול להגרם בכך הפסד לחלק של הפרי, כגון: לאכל חצי תפוח, וחציו ישאר ולא יאכל; ומן הראוי להשתדל שכל הפרי יאכל.

הטיפול בגרעינים ובקלפות

א. קלפות הראויות למאכל אדם (כמו קלפות תפוחים, גזר, מלפפונים) או למאכל בהמה - יש בהן קדשת שביעית, ואין לזרוקן לפח האשפה.

ב. קלפות שאינן ראויות למאכל לחלוטין (כמו קלפות אגוז ו שקד) - אין בהן קדשת שביעית.

ג. גלעיני פרי עם שאריות פרי עליהם (כגון גלעיני אפרסקים וזיתים) או מינים שרגילים לאכל בהם את

הַגֶּרְעִין עֲצָמוּ (כְּגוֹן גֶּרְעִי אֲבִטִית) - יֵשׁ בָּהֶם קֹדֶשֶׁת
שְׁבִיעִית, וְאָסוּר לִזְרֹקָם.

ד. גֶּרְעִינִים שֶׁאֵין דְּבוּק עֲלֵיהֶם פְּרִי הָרְאוּי לְאֲכִילָה (כְּגוֹן
גֶּרְעִין מִשְׁמֶשׁ) - אֵין בָּהֶם קֹדֶשֶׁת שְׁבִיעִית, וּמִתֵּר
לִזְרֹקָם.

ר"ש, ר' שמשון משאנץ, מבַּעְלֵי הַתּוֹסְפוֹת הַצֵּרְפָּתִים, נוֹלַד בִּשְׁנַת ד"א תת"ק
(1150) לַעֲרָד וְנָפֶטֶר בִּשְׁנַת ד"א תתקע"ד (1214) לַעֲרָד. בְּסוּף יָמָיו הוּא עָלָה
לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הוּא כָּתַב פְּרוּשִׁים רַבִּים (תּוֹסְפוֹת) עַל הַש"ס, וּבִעֵקֶר פְּרוּשׁ עַל
הַמִּשְׁנָיוֹת שֶׁל סֵדֶר זֵרְעִים וְטָהָרוֹת.

פֶּרֶק י

עבוד מזון בפרות שביעית

באיזה אופן מתר לאכל פרות שביעית?

אסור לשנות פרות שביעית מצורתם המקבילת.
כלומר: אין לשנות את צורתם של פרות השביעית ע"י עבוד שאינו בדרך מקבילת.

מתר לעבד מזון בכל דרך המקבילת על רב בני האדם בארץ.
צורת עבוד המזון צריכה להבדק בכל שמטה מחדש, שכן לעתים משתנה המנהג שנוהג רב הצבור, ובהתאם לכך ישתנה הדין.

א. בשול:

א. ירקות אותם מקבל לאכל מבשלים – אסור לאכל אותם חיים, כגון: תפוחי אדמה, חצילים, בטטה, דלעת, סלק, קשואים, בטנים, תירס.

ב. אין לבשל פרות או ירקות שאין רב בני האדם רגילים לאכל אותם מבשלים. לכן, אין לבשל מלפפונים, צנון, אבטיח, בננה, חזרת, אבוקדו, אפרסמון או חרוב. מתר לבשל פרות וירקות שמקבל אצל רב בני האדם לאכל אותם גם מבשלים, כגון: תפוחים, משמש, כרוב, פלפל, בצל, גזר, עגבניות.

ג. פרות או ירקות הנאכלים בדרך כלל חיים, אף רגילים להשתמש בהם גם בתור תבלין לתבשיל, כגון: עגבניות, פלפלים, שקדים, צמוקים - מתר להשתמש בהם גם כתבלין.

לאחר גמר הבשול אין לזרק אותם, מפני שהם עדין ראויים למאכל ויש בהם קדשת שביעית. מאותה סבה אסור גם לסחט אותם.

ד. מתר לשם פרוסת לימון בטה לתוספת טעם. לאחר השמוש - אין לזרק את הלימון לפח, ואם רגילים לאכלו - מן הראוי לסחט אותו או לאכלו.

ב. רסוק וסחיטה:

א. רסוק ומעיקה של פרות שביעית באפן בו נתן לזהות את הפרי גם לאחר רסוקו - מתרים, גם אם צורת עבוד זו איננה מקבילת; לדגמא: הכנת מחית מתפוחי אדמה, מעיכת בננות או תמרים וכדו'.

מתר לגרר פרות או ירקות מוצקים, כמו גזר, על גבי פמפיה, שכן סוג הפרי נתן לזהוי.

ב. רסוק גמור, כף שצורתו של הפרי (או הירק) משתנה לגמרי, מתר רק אם רב בני האדם רגילים לעשות כן; לדגמא: הכנת רסק עגבניות. כמו כן, מתר לסחט ענבים כדי לעשות מהם יין או מיץ, וכן מתר לכתש זיתים לשמן.

ג. מתר לסחט גם פרות אחרים, אם רב בני אדם נוהגים להשתמש במיץ שלהם; לדגמא: לימונים, תפוזים, אשכוליות ותפוחים.

אבל מינים שאין דרך רב בני אדם לשנות את המין שלהם - לדגמא: חצילים, צנון, או אבטיח - אסור לעשות מהם מין.

ג. עבודי מזון נוספים:

א. מתר לכבש ירקות שרגילים לכבשם, כגון: מלפפונים או זיתים.

ב. מתר להקפיא פרות, מיצים ומרקים אם אינם מתקלקלים על ידי כך.

ג. מתר ליבש פרות שרגילים לעשות בהם כך, כגון: תמרים, צנבים, שזיפים וכדומה.

ד. מתר להכין שמורים מפרות שרגילים בכך, כגון: תירס ומשמש.

פָּרֶק יא

שְׁמוּשִׁים נוֹסְפִים בְּפִרוֹת שְׁבִיעִית

אָמְרָה הַתּוֹרָה: "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָה", מִכָּאן לָמְדוּ חֲזוֹ"ל שְׁפִרוּשׁ הַמָּלָה "לָכֶם" הוּא "לְכָל צָרִיכֶם".

כָּל שְׁמוּשׁ שֶׁהוּא לְצֶרֶךְ הָאָדָם, וְהוּא דוֹמָה לֶאֱכִילָה – מֵתֵר בְּפִרוֹת שְׁבִיעִית.

כָּל מָה שֶׁהוּא לְצֶרֶךְ הָאָדָם אֵךְ אֵינוֹ דוֹמָה לֶאֱכִילָה – אָסוּר בְּפִרוֹת שְׁבִיעִית.

הַשְׁמוּשׁ הַמֵּתֵר הוּא זֶה שֶׁ"הִנָּאֲתוּ וּבִעֲוֵרוֹ שְׁוֶה", כְּלוּמָר: הַהִנָּא מִהִפְרֵי וְכִלְיוֹ מִן הָעוֹלָם מִתְרַחֲשִׁים בּוֹ-זְמַנִּית.

מָהֵם הַשְׁמוּשִׁים הַמֵּתֵרִים וְהָאָסוּרִים בְּפִרוֹת שְׁבִיעִית?

הַשְׁמוּשׁ	מֵתֵר	אָסוּר
רְפוּאָה		אָסוּר שֶׁכֵּן לָמְדוּ חֲזוֹ"ל: "לֶאֱכֹלָה" – וְלֹא לְמִלּוּגְמָא (תְּרוּפָה)
צְבִיעָה		מֵתֵר לָאָדָם לְצַבֵּעַ אֶת גּוּפּוֹ, שְׁעֵרוֹ וְכִלְיוֹ בְּפִרוֹת הַמֵּי־עֲדִים לְצְבִיעָה. מֵתֵר לְצַבֵּעַ דְּבָרֵי מֵאֵל בְּפִרוֹת שְׁבִיעִית. הַכֶּנֶת הַצֶּבַע מִתְרַת גַּם אִם יֵשׁ צֶרֶךְ לְסַחֵט אוֹ לְבַשֵּׁל אֶת הַפְּרִי לְשֵׁם כֶּף.

השמוש	מתר	אסור
הדלקת הנר	מתר להשתמש בשמן העשוי מפרות של קדשת שביעית (כגון שמן זית) למאור. לכן מתר להדליק בו נרות שבת (שנועדו להנאת האדם, וכשנהגים מהאור – השמן מתפלה).	יש דעות האוסרות שמוש בשמן שביעית להדלקה שאיננה למאור, כגון: הדלקת נרות חנכה (שאסור להנות מאורם), הדלקת נר זכרון, או הדלקת נר בעמוד התפלה של בית הכנסת ²⁰ .
כביסה	גדולי שביעית שנועדו לכביסה – מתרים.	אסור להשתמש בפרות שביעית לכביסה.
האכלת בהמה	דברי מאכל שנפסלו למאכל אדם (ואין אפשרות להחזירם לקדמותם) – מתר לתת מהם לבהמה.	דברי מאכל הראויים למאכל אדם – אסור לתת מהם לבהמה.

20. יש המתירים כל סוג של הדלקה בשמן, מכיוון שזהו שימוש ראוי, שאינו משחית את השמן.

פָּרֶק יב

מִצֹּת בַּעוֹר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית

נֵאמַר בַּתּוֹרָה:

וּלְבָהֱמַתְךָ וּלְחֵיהָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ
תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאַתָּה לֶאֱכֹל: (ויקרא
כה, ו)

דִּרְשׁוּ חֲכָמִים:

כָּל זְמַן שְׁחִיהָ אוֹכֶלֶת מִמֵּין זֶה מִן
הַשָּׂדֶה – אֵתָה אוֹכֶל מִמָּה שְׁבַבִּית;
כָּלָה לְחִיהָ מִן הַשָּׂדֶה – חַיֵּב אֵתָה לְבַעַר אוֹתוֹ הַמֵּין מִן
הַבֵּית.

(תורת כהנים בהר פרשה א הלכה ח)

כְּלוּמַר, כְּאֲשֶׁר הִסְתַּיְמָה הָעוֹנָה, וְאִין יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ הַפָּרִי
בַּשָּׂדוֹת, צָרִיךְ לְבַעַר אוֹתוֹ גַּם מִן הַבֵּית.

נִחְלָקוּ הָרֵאשׁוֹנִים בַּשְּׂאֵלָה מֵהוּ הַבַּעוֹר עָלָיו דִּבְרָה הַתּוֹרָה:
לְדַעַת הַרְמָב"ם – מִשְׁמַעוּ כְּלוּי הַפָּרִי מִן הָעוֹלָם, וּלְפִי
הַרְמָב"ן – הַכּוֹנֵנָה לְהַפְקָרָה.

הַמִּנְהֵג הַמִּקְבֵּל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל הוּא כְּרַמְב"ן, וּלְפִיו בַּבַּעוֹר
רַק מִפְקִירִים אֵת הַפֵּרוֹת.

בְּהִגִּיעַ זְמַנָּה שֶׁל מִצֹּת הַבַּעוֹר שֶׁל פָּרִי מְסִים, צָרִיךְ כָּל
אָדָם לְהוֹצִיא מִבֵּיתוֹ אֵת פֵּרוֹת הַשְּׁבִיעִית שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּרְשׁוֹתוֹ
מֵאוֹתוֹ הַמֵּין, וּלְהַפְקִיר אוֹתָם לְעִנִּיִּים וּלְכָל אָדָם.

מִקּוֹר הַדִּין הוּא מִן הַתּוֹסַפְתָּא 'שְׁבִיעִית' (פ"ח הלכה ד):

מי שיש לו פרות שביעית והגיעה שעת הבעור
מחלק מהן לשבניו ולקרוביו וליוֹדְעיו,
ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר:
אחינו כל בית ישראל, כל מי שצריך לטל – יבוא ויטל"

אל מה חלה חובת בעור ?

- א. חובת הבעור חלה על כל דבר שיש בו קדש
שביעית, כולל: מאכל אדם, מאכל בהמה, צמחים
המשמשים לצביעה, פרחים ריחניים וכדו'; וכן על
מוצרים שהופקו מפרות שביעית, כגון: יין, שמן,
מיצים, רבות וכדו'. יש לבער גם דברים שנעשו תוך
עברה על אסור הפסד, או תוך שנוי פרות שביעית.
גם כסף שהתקבל תמורת מכירת פרות שביעית חב
בבעור, בהגיע זמן בעור הפרות שנמכרו.
- ב. קלפות וגרעינים העומדים למאכל אדם או בהמה, ויש
בהם קדש שביעית – חייבים בבעור.

אמי אפצריט?

- לכל פרי יש זמן שונה שבו הוא כלה מן השדה, ולכן
זמן הבעור משתנה מפרי לפרי. בשל כך מתפרסמים
לוחות זמנים לבעור עבור כל אחד מסוגי הגדולים.
- חשוב לשים לב, שיש הרבה פרות שזמן בעורן הוא
בשנה השמינית, כיון שרק אז הם כלים מן השדה.
למספר גדולים חכמים קבעו זמן לבעור: תאנים – בחנכה,
תמרים – בפורים, ענבים – בפסח, זיתים – בשבועות.

אי חייב להאכר?

א. חובת הבעור חלה רק על אדם שיש ברשותו פרות שביעית בכמות העולה על מה שדרוש לכל אחד מבני הבית לשלש סעודות.

ב. בהגיע שעת הבעור, מתר להניח בביתו מזון בכמות של שלש סעודות לכל אחד מבני הבית, או לתת לכל אדם מישראל שאין בידו שלש סעודות מפרות שביעית אלו.

ג. 'מזון שלש סעודות' הוא כמות שבני אדם רגילים לאכל במשך שלש סעודות. למרות זאת, אין המחזיק בפרות חייב לאכל את כל הכמות בשלש הסעודות הקרובות, ומתר לו לאכל מהם בכל זמן שיחליט.

כיצד מאכרים?

כאמור, המנהג הקדום בארץ ישראל הוא שמצות הבעור מחייבת את הפקרת הפרות לכל הרוצה לבוא ולקחת מהם.

מתר לאדם להפקיר את הפרות בפני שלשה מחבריו, אף על פי שיודע שהם לא יקחו מן הפרות, ולאחר שקיים את מצות הבעור - יכל לחזור ולקחת אותם לביתו.

גם לאחר הבעור, הפרות עדין קדושים בקדשת שביעית ויש לנהג בהם באפן הראוי.

כלי שבשלו בו פרות שביעית - אינו טעון הכשרה כשמגיע זמן הבעור.

מה הדין אם לא נאסרו?

עבר ולא הפקיר את הפרות בזמן הבעור – נאסרו באכילה. אבל מי שקבל פרות שביעית מחברו לאחר שעת הבעור שלהם, ויש לו ספק אם הפקרו בזמנם – יכל לקיים בהם את מצות הבעור מיד, ולאכלם.

אם לא בער את הפרות מחמת אנס²¹ – לא נאסרו, ועליו להפקירם מיד כשיוכל.

21. מחמת אונס – מקרה שאדם היה מנוע מלעשות דבר מסויים שהיה חייב לעשותו, וכל זאת שלא באשמתו.

פרק יג

הבדלים בין מקומות שונים לענין חיוב השמטה

האם דיני השמטה חלים באופן זהה בכל אזורי
הארץ?

ישנם הבדלים בין הדינים השונים:

א. אסור עבודה בשמטה וקדשת שביעית ביבול
אסור עבודה וקדשת שביעית חלים בכל תחומי ארץ
ישראל אותם כבשו ישראל בכניסתם לארץ בזמן יהושע,
והם מכנים: 'גבול עולי מצרים'. גבולות אלו כוללים את
כל תחומי מדינת ישראל כיום (תשס"ז) ואף מעבר להם.

גבול עולי מצרים – המקומות שנכבשו מתקופת יהושע בן נון, ובהם חי עם ישראל עד חרבן בית המקדש הראשון. לשיא הכבוש הגיעו בימי שלמה המלך, שמלך מ"לבוא חמת" בצפון (חלקו הצפוני של הפרת) ועד "נחל מצרים" בדרום (הנילוס או נחל אל-עריש).

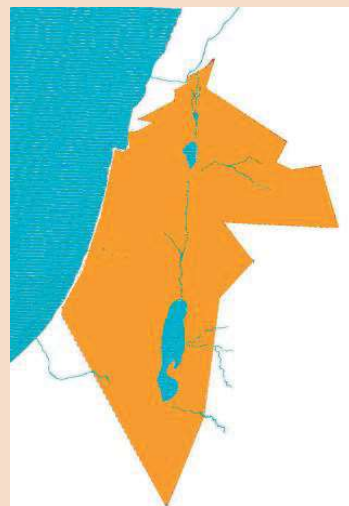
גבול עולי בבל – לאחר גלות בבל, שבו חלק מהיהודים לארץ ישראל, עם עזרא הסופר. הם התישבו בחלק מהמקומות שכבשו בזמן יהושע. הגבול הצפוני של כבוש זה הוא עכו. הגבול הדרומי הוא אשקלון.

ב. אסור ספיחין

אסור ספיחין חל במקומות אותם כבשו ישראל כאשר שבו לארץ לאחר גלות בבל, בזמן עזרא, והם מכנים: 'גבול עולי בבל'. אסור זה חל רק באדמות השיכות ליהודים (ולא לגויים²²).

רב המקומות במדינת ישראל – נוהג בהם אסור ספיחין בירקות, כיון שהם בתוך התחום של עולי בבל.

לעמית זאת, הישובים מדרום-מערב לאשקלון הם מקומות שלא נכבשו בזמן עזרא (למרות שנכבשו בזמן בית

גבולות עולי בבל

22. יש הסוברים שגם בפירות של גויים נוהגת קדושת שביעית; אך לכל הדיעות אין איסור ספיחין בגידולי גויים.

ראשון), ולכן לא חל בהם אסור ספיחין בתבואה ובירקות.

...ורבים חשבו כי מעלת ארץ ישראל היא בהיות עם רב מבני ישראל בתוכה. ושתעדר מעלתה בהעדרם.

ונמשך להם [דעה זו] ממה שחשבו כי ענינה [של מעלת ארץ ישראל] אינה אלא מפני שמירת בני ישראל המצוות בה, ולא שתהיה שמירת המצוות בתוכה נמשכת למעלתה, וזה טעות בידם.

אבל דע כי שלמות ארץ ישראל בעצמותה ממש, כי היא הנקדה הראשונה בבריאה... עד שנשתוקקו אליה האבות גם בעת היותה מלאה גלולים, וזה הוראה רבה כי שלמותה בעצמותה...

(רבי שלמה אלקבץ בספרו "ברית הלוי")

ר' שלמה הלוי אלקבץ, נולד בערך בשנת ר"ס (1500) בסלוניקי והיה תלמיד חכם בנגלה ובנסתר. הוא עלה לארץ ישראל והתגשב בצפת, ושם ישב בדין עם ר' יוסף קארו. הוא כתב ספרים רבים וביניהם מנות הלוי על מגילת אסתר וברית הלוי על הגדה של פסח. הוא חבר את השיר המפרסם 'לכה דודי לקראת פלה' הנאמר בכל קהלות ישראל בקבלת שבת.

פֶּרֶק יד

הַמְצוּוֹת הַתְלוּיֹת בְּאֶרֶץ בְּשָׁנַת הַשְּׁמֵטָה

הַמְצוּוֹת הַתְלוּיֹת בְּאֶרֶץ (כְּמוֹ תְרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת, חֻלָּה וְעֶרְלָה) הֵן מְצוּוֹת הַמְטָלוֹת עַל הַבְּעָלִים שֶׁל הַקֶּרֶקַע.

בְּשָׁנַת שְׁמֵטָה, כְּאֲשֶׁר בַּעַל הַקֶּרֶקַע מִפְקִיר אוֹתָהּ וְאֵת הַפְּרוֹת, וְאִין הוּא בְּעָלֶיהָ, נִשְׁאֶלֶת הַשְּׂאֵלָה:

האם אֶאָר הַמְצוּוֹת הַתְלוּיֹת בְּאֶרֶץ נוֹהֶלֶת בְּשָׁנַת הַשְּׁמֵטָה?

יֵשׁ הַבְּדֵל הַלְכָּתִי בֵּין פְּרוֹת שֶׁגִּדְּלוּ בַּקֶּרֶקַע הַשִּׁיכָּת לַיהוּדִי לַפְּרוֹת שֶׁגִּדְּלוּ בַּקֶּרֶקַע שֶׁל גּוֹי.

הַעֲרוֹת	פְּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁגִּדְּלוּ בַּקֶּרֶקַע שְׁנִמְכָּרָה לַגּוֹי	פְּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁגִּדְּלוּ בַּקֶּרֶקַע שֶׁל יְהוּדִי	תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת ²³
צָרִיד לְהוֹעֵץ בְּרֵב, כִּי יִשְׁנֵם הַבְּדֵלִים בֵּין בְּתֵי אֲרִיזָה בַּפָּרְטִים הַשּׁוֹנִים. יְבוּל שֶׁהִכִּיאוּ מִחוּ"ל אֵף גֹּמֵר הַמְלָאכָה הִיָּה בְּאֶרֶץ – חֵיב בְּתֵי אֵף בְּרָכָה. יֵשׁ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר עֲנִי, וְרֹאזִי לְהַפְרִישׁ מִסְפֵּק מַעֲשֵׂר שְׁנִי, וּלְהַתְנֹת שְׂאֵם צָרִיד מַעֲשֵׂר עֲנִי – יֵהָא זֶה מַעֲשֵׂר עֲנִי.	אִם גֹּמֵר הַמְלָאכָה הִיָּה ע"י גּוֹי – פְּטוּרִים מִתְּרוּ"מ. אִם גֹּמֵר הַמְלָאכָה הִיָּה ע"י יְהוּדִים – חֵיב בְּתֵי אֵף בְּרָכָה. יֵשׁ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר עֲנִי, וְרֹאזִי לְהַפְרִישׁ מִסְפֵּק מַעֲשֵׂר שְׁנִי, וּלְהַתְנֹת שְׂאֵם צָרִיד מַעֲשֵׂר עֲנִי – יֵהָא זֶה מַעֲשֵׂר עֲנִי.	פְּטוּרִים בְּמִקְוֹמוֹת וּבְגְדוּלִים בָּהֶם נִזְהָגִים קְדֻשַׁת שְׁבִיעִית מִסְפֵּק – רֹאזִי לְהַפְקִיר אֵת הַיְבוּל בַּמִּפְרָשׁ לִפְנֵי הַקִּטִּיף, כִּדִּי שְׂלֹא יִתְחַיֵּב בְּתְרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת.	

²³ מצווה מן התורה לתת חלק מן התבואה לכהנים, ללוויים ולעניים (במדבר יח; דברים יד, כב-כט).

עֲרֵלָה ²⁴	חִיבִים	חִיבִים (גַּם בְּשָׂדֵה שָׁל גוֹי).	בְּפִרוֹת עֲרֵלָה אֵין קִדְשַׁת שְׁבִיעִית.
נֹטַע רְבִיעִי ²⁵	חִיבִים	חִיבִים בְּפִדְיוֹן כָּמוֹ בְּשָׂנָה רְגִילָה, וּמִבְּרָכִים בְּמִקְרָה שְׁנֵה נֹטַע רְבִיעִי וְדֹאֵי. הַמְחַלֵּל מוֹסִיף חֶמֶשׁ גַּם אִם אֵינוֹ בָּעַל הָעֵצִים.	פִּוֹדִים לֹלָא בְּרָכָה.
הַפְּרִשָׁת חֶלֶה ²⁶	חִיבִים	חִיבִים	
כִּלְאִים ²⁷	חִיבִים	אֵין חוֹבָה לַעֲקֹר כִּלְאִים (זְרַעִים) הַגְּדִלִים בְּכֶרֶם שְׁפִרוֹתָיו הִפְקֹר, וְלִכֵּן אֵינוֹ חֵיב לַעֲקֹר אֶת הָעֵשְׂבִיָּה מִן הַכֶּרֶם.	נֹהֲגִים בְּכֶרֶם שָׁל גוֹי, אִו בְּכֶרֶם שְׁנִמְכָּר לַגּוֹי. בְּקִרְקַע שְׁנִמְכָּרָה לַגּוֹי אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְזַרְעַ וּלְגַדֵּל כִּלְאֵי זְרַעִים, אֶף מִתֵּר לִזְמַר לַגּוֹי לְזַרְעַ כִּלְאֵי זְרַעִים בְּאֶפֶן שֶׁהוּא יִדְאָג לְגִדּוֹלָם.

24. איסור מן התורה לפיו אין לאכול את פירות האילן בשלוש שנותיו הראשונות (ויקרא יט, כג).

25. מצווה מן התורה לאכול את פירות השנה הרביעית בירושלים, או לפדותם בכסף, להעלותו לירושלים ולקנות בו אוכל לאוכלו שם (ויקרא יט, כד).

26. מצווה מן התורה להפריש חלק מכל עיסה של בצק לכהנים (במדבר טו, כ).

27. איסור מן התורה לזרוע כלאיים, כגון חיטה ושעורה עם גפן (דברים כב, ט).

שֶׁר ג

מְצוֹת
נוֹסְפוֹת
בַּשְּׁמִטָּה

פָּרָק א

שְׁמִיטַת כֶּסֶפִּים וּפְרוֹזְבוֹל

מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה:

וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל בֶּעַל מִשָּׁה יְדוֹ אֲשֶׁר יִשֶּׂה בְּרַעְהוֹ לֹא יִגַּשׁ אֶת רַעְהוֹ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ.

אֶת הַנִּכְרִי תִגַּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ אֶת אָחִיךָ תִשְׁמַט יָדָךְ...

הַשְּׁמֶר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קִרְבָּה שְׁנַת הַשִּׁבְעַת שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעְהָ עֵינֶךָ בְּאָחִיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֲטָא.

נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בְּגִלָּל הַדְּבַר הָיָה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדָךְ.

(דְּבָרִים טו, א-י)

בַּתּוֹרָה מִפְּרָטוֹת שְׁלֹשׁ מִצְוֹת בְּעֵנֶן הַשְּׁמִיטָה כֶּסֶפִּים:

א. מִצְוַת עֲשֵׂה – לְהַשְׁמִיט (לְעֻזָּב) אֶת כָּל הַחוֹבוֹת שְׁחֵיבִים לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמַט כָּל בֶּעַל מִשָּׁה יְדוֹ".

ב. מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה – שְׁלֹא לְתַבַּע חוֹבוֹת אַחֲרֵי שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגַּשׁ (יִתַּבַּע) אֶת רַעְהוֹ וְאֶת אָחִיו..."

ג. מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה – שְׁלֹא לְהַמְנִיעַ מִהִלּוֹאָה לְחֵבֶר קֶדֶם שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה מִחֲשֵׁשׁ לְבִטּוֹל הַחוֹב בַּשְּׁמִטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשְּׁמֶר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר

קָרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאַחֶיךָ
הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ".

בַּמִּצְוָה זוֹ שֶׁל שְׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים יִשְׁנוּ עֵינֶיךָ מִיָּחָד.
עַד כֹּה דִּבַּרְנוּ עַל מִצְוֹת הַשְּׁמִטָּה בַּתְּחוּמִּים הַנוֹגְעִים בְּעֶקֶר
לַחֲקָלָאִים. עַל אֵף שְׁדִינֵי הַפֶּקֶד וּקְדֻשַּׁת הַפְּרוֹת נוֹגְעִים
לְכָל מִי שְׁאוֹכֵל – אֲסוּרֵי הַמְּלָאכָה שִׁיכִים רַק לְעוֹבְדִים
בַּשָּׂדֶה וּבַגָּנָה.

בַּשְּׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים מִתְּרַחֵב מַעְגָּל עוֹשֵׂי הַחֶסֶד לְכָלֵּל הַצָּבוּר.
כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִי חוֹב – מִצְוָה עָלָיו לְשַׁמֵּט אֶת
חוֹבָם, כְּלוּמָר לוֹתֵר עַל זְכוּת הַתְּבִיעָה, שֶׁהִיא זְכוּת
טְבָעִית וּבְרוּרָה, כְּדֵי לְעֹזֵר לְאָחִיו שֶׁנִּקְלַע לְמַצָּב בּוֹ הוּא
נֶאֱלָץ לְלוֹוֹת כֶּסֶף לְמַחֲתוֹ.

הַלְכוֹת שְׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים

א. מִן הַתּוֹרָה, נוֹהֲגֵת מִצְוַת שְׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים בְּכָל מָקוֹם
בְּעוֹלָם, בְּזִמְנֵי שְׁמִתְקִימַת גַּם מִצְוַת יוֹבֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
אֲךָ כְּשֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג – לֹא חִיבִים בַּמִּצְוָה זוֹ מִן
הַתּוֹרָה.²⁸

מִדִּבְרֵי חֲכָמִים חִיבִים בַּשְּׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים גַּם בְּזִמְנֵי הַזֶּה.
בְּטֶעַם הַדָּבָר הַסֵּפִיר הָרַמְבַּ"ם:

וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁתִּהְיֶה שְׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים נוֹהֲגֵת בְּזִמְנֵי הַזֶּה
בְּכָל מָקוֹם וְאֵף עַל פִּי שְׁאִין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, כְּדֵי שֶׁלֹּא
תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׁמִיטַת כֶּסֶּפִּים מִיִּשְׂרָאֵל.

(הל' שמיטה ויובל פ"ט הל' ג')

28. כשיטת רבי במסכת גיטין לו, ע"א.

מתי נטע החוב?

ב. חובות שזמן הפרעון (החזרת החוב) שלהם הוא לפני כ"ט באבול של שנת השמטה – נשמטים, כלומר: נעזבים.

אם אדם לזה כסף, ומועד פרעון ההלוואה הוא עד כ"ט באבול של שנת השמטה – אסור למלוה לדרש ממנו את החוב אחרי א' בתשרי של השנה שאחרי השמטה.

אבל אם מועד החזרת החוב הוא לאחר מכן – חייבים להשיב את החוב!

ג. אף על פי שאין חובה להחזיר חוב שנשמט בשביעית, מכל מקום ראוי שהלווה יעשה כן מעצמו, בלי שהמלוה ידרש זאת ממנו. מי שעושה כן, נאמר עליו שרוח חכמים נוחה הימנו, כלומר: שיש לחכמים נחת רוח ממעשיו הטובים.

באיזו מקריט אין החוב נטע?

ד. הלוואה שמועד הפרעון שלה חל לאחר שנת השמטה.
ה. בעל חנות שמוכר בהקפה ולא קבע לקונה מועד לתשלום חובותיו.

ו. חוב שנמסר לבית הדין. כלומר, באשר המלוה בא לפני בית הדין ומסר את שטרות החוב²⁹ לדגנים על מנת שהם יגבו את החוב. הדבר מתר, משום שבית

29. שטר חוב הוא מסמך שבו כתוב כמה כסף חייב הלווה למלווה, ועליו חתומים עדים.

הדין אינו נחשב כ"אחיק", והרי כתוב בפסוק: "אשר יהיה לך את אחיק תשמט ידך".

פרוזבול

מהו הפרוזבול, ואדוא תקנו אותו חכמי?

בזמן הלל הזקן, היו אנשים בעם ישראל שנמנעו מלהלוות כסף לחבריהם לפני שנת השמטה, משום שחששו שהלוה לא ישלם את חובו לפני השמטה – ובכך יפסידו את ממונם. נמצא שעברו על מה שכתוב בתורה: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל..."³⁰. גם העניים סבלו ממצב זה, כיון שהעשירים לא רצו להלוות להם. משום כך תקן הלל את תקנת הפרוזבול.

המלה פרוזבול מרכבת משלש תבות:

פרוז – תקנה, בולי – עשירים, בוטי – עניים, כלומר: תקנה שהיא לטובת העניים והעשירים כאחד. לטובת העניים – כדי שיהיו אנשים שילוו להם בלי חשש שכספם לא יחזור להם; ולטובת העשירים – שלא יפסידו את ממונם על ידי השמטת ההלוואה בשביעית.

מהי התקנה?

מדין תורה, אדם שהלוה כסף יכול למסור את שטרותיו³⁰ לבית הדין ולומר להם: "אתם גבו לי חובי". במקרה זה החוב אינו נשמט, מכיון שנאמר: "ואשר יהיה לך את

30. ישנם שני סוגי הלוואות: בהלוואה בשטר – כותבים שפלוני לווה מפלוני סכום כסף והעדים חותמים. בהלוואה בעל פה מלווים כסף בנוכחות עדים בלבד.

הלל – גדול חכמי התורה ומנהיגה, נולד בבבל כמאה שנה לפני חרבן הבית השני. הוא יסד את שלשלת הנשיאות בישראל. היה תלמידם הגדול של גדולי הדור שמעיה ואבטליון. ידועה ומפורסמת ענותנותו וסבלנותו של הלל עד שכאשר בא גר להתגורר על מנת שההלל ילמד אותו את כל התורה כלה על רגל אחת, הסכים הלל ואמר לו: מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך – זוהי כל התורה כלה ויאידך זיל גמור.

אחיה תשמט ידך" – כלומר, לך אסור לתבוע את החוב, אך לבית הדין – מתר. באופן זה גובה המלוה את החוב לאחר שנת השמטה, מכחו של בית הדין.³¹

חדושו של הלל

1. הלל חדש בתקנת הפרוזבול שאין צורך למסור את השטרות בפעל לבית הדין, אלא די באמירה:

"מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי שאגבנו בכל זמן שארצה"³².

2. כמו כן, חדש הלל שנתן למסור גם חובות של הלוואות שנעשו בעל פה, בלי שטר.

מדוע זה מתר?

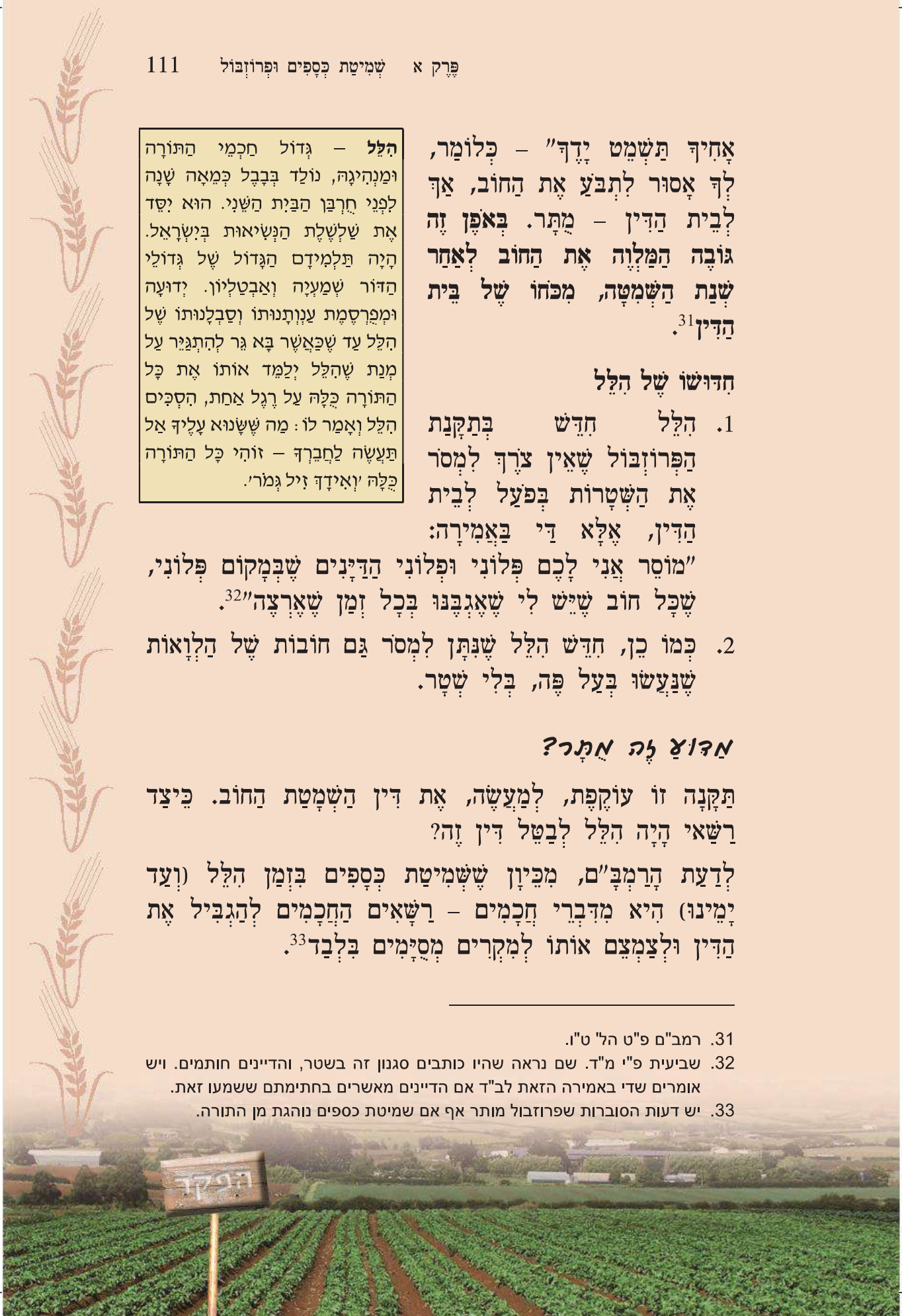
תקנה זו עוקפת, למעשה, את דין השמטת החוב. כיצד רשאי היה הלל לבטל דין זה?

לדעת הרמב"ם, מכיון ששמיטת כספים בזמן הלל (ועד ימינו) היא מדברי חכמים – רשאים החכמים להגביל את הדין ולצמצם אותו למקרים מסוימים בלבד.³³

31. רמב"ם פ"ט הל' ט"ו.

32. שביעית פ"י מ"ד. שם נראה שהיו כותבים סגנון זה בשטר, והדיינים חותמים. ויש אומרים שדי באמירה הזאת לב"ד אם הדיינים מאשרים בחתימתם ששמעו זאת.

33. יש דעות הסוברות שפרוזבול מותר אף אם שמיטת כספים נוהגת מן התורה.

כיצד נוהגים היום?

את טפסי הפרוזבול נתן להשיג ברבנות המקומית. כל אדם צריך לסדר לעצמו פרוזבול. בתיבת הפרוזבול יכולה להעשות עד סוף השנה השביעית.

הרבנות הראשית לישראל
THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL
 ירושלים 9100000
 בית יושבים פה"ק, אלול התשנ"ד

שטר פרוזבול
לשנת התשנ"ד

בפנינו, פרים התחנכים מטה,

כא _____ ואמר לנו: קנו ממני בקיין
 גמור ושלם במנא רכשד למקניא ביה. אין שאני מוכה על ידיכם קרקע
 כלשהוא מן הקרקע שיש לי, לכל אחר מבעלי התובנות שהייתם לי, שאין
 להם קרקע. וקנינו מיד רגיל בקיין גמור ושלם במנא רכשד למקניא ביה.

ובכן אמר לנו רגיל:

היו עלי פרים שאני מוסר כל חוב שיש לי לבית הדין הגדול שבירושלים
 עדיין חיה.

הרה"ג שלמה דייכובסקי שליט"א
 הרה"ב שלמה בן שמעון שליט"א
 הרה"ב יוסף הרב שליט"א
 שאנונו כל זמן שאנונו.

ובאשר על החתום היום _____ לחננו אלול התשנ"ד.

והכל עיניו וברור וקיים.

 :סמך
 :סמך

משרד המבחן, פ.ד. 111, תל אביב-יפו
 Tel: 03-52000000 Fax: 03-52000000

פרק ב מצות הקהל

א. המצוה מן התורה:

נאמר בתורה:

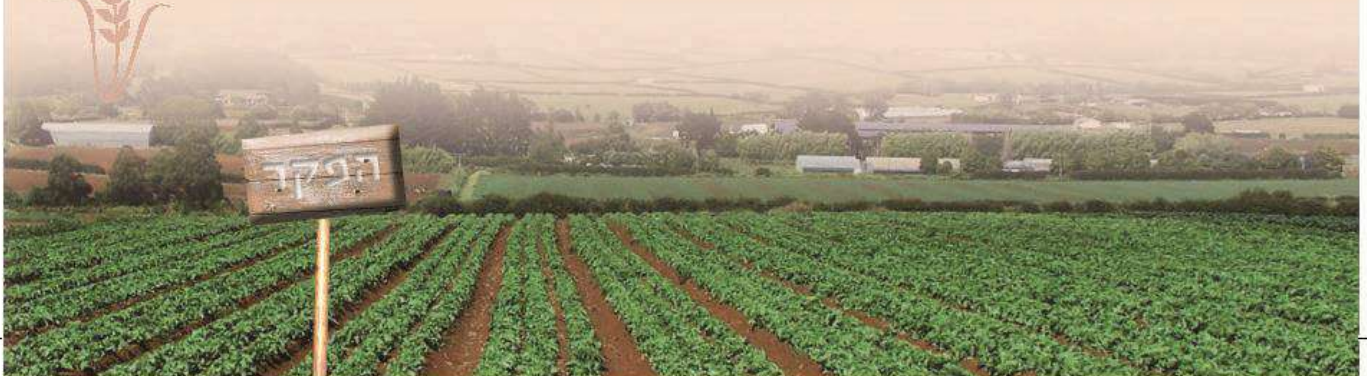
וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר, מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּמַעַר שְׁנֵת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת.

בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת פָּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם:

הַקֹּהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ.

(דברים לא, י-יג)

כתב ספר החנוך במצוה תרי"ב:

מצות עשה מן התורה להקהיל
כל ישראל בלוא אנשים נשים וטף,
במוצאי שנת השמטה בחג הסוכות, ביום שני בחג,
ולקרא קצת מספר משנה תורה באזניהם,
שהוא "אלה הדברים" ...
שאמרו חז"ל שהמלך הוא היה המחייב לקרא
באזניהם, ובעזרת הנשים היה קורא.
וביצד הוא קורא?
תוקעים בחצוצרות בכל ירושלים,
ומביאין בימה גדולה ושל עץ היתה,
ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים
והמלך הולך ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו,
וכל ישראל העולים לחג מתקבצים סביביו.
ונוהגת מצוה זו בזמן שישאל על אדמתם.

ב. מצות הקהל בזמן הזה:

מצות הקהל אינה נוהגת כיום, שכן בית המקדש חרב
ואין אפשרות לקימה בעזרה שבבית המקדש.

ג. זכר למצוה:

נהגו בימינו לעשות זכר למצות הקהל³⁴, ולקיים את
מעמד הקהל ביום הראשון של חול המועד סוכות, במוצאי
שנת השמטה (בשנה הראשונה שאחרי השמטה).

34. מנהג זה ייסד האדר"ת, רבה של ירושלים, ותמכו בו הרב הרצוג, הרב חרל"פ,
הרצ"ה קוק, ועוד חכמים בדור האחרון.

יש שהציעו לנהוג כך: במוצאי יום טוב הראשון של סכות ישובו תלמידי חכמים, וילמדו את פרשת הקהל בתורה שבכתב (דברים לא) ובתורה שבפועל פה (מסכת סוטה דף מא). למחרת יקימו במה ליד הכתל המערבי, ויכנסו את כל העם. גדולי התורה ידרשו לפנייהם בדברי תורה ובדברי התעוררות כדי לקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

הרב יעקב משה חרל"פ, נולד בשנת ה"א תרמ"ב (1882) ונפטר בשנת ה"א תשי"ב (1951) בירושלים. הוא היה מגדולי תלמידיו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, ומלא את מקומו כראש ישיבת מרכז הרב. הוא כתב ספרים רבים הן באמונה ומחשבה (ספרי מי מרום) והן בהלכה, שאלות ותשובות וחדושים על הש"ס (ספרי בית זבול).

הרב הרצוג – הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג, נולד בלומזא שבפולין בשנת ה"א תרמ"ח (1888). הוא היה הרב הראשי של אירלנד ובשנת ה"א תרצ"ו (1936) נבחר כרב הראשי של ארץ ישראל, והיה לרב הראשי הראשון לאחר הקמת מדינת ישראל. הוא פעל רבות לאחר מלחמת העולם השנייה בבצירות הפליטים והעגונות מן השואה. הוא נסה לאתר ילדים וילדות יהודיים שנמסרו לקנסייה בתקופת השואה, על מנת לשחררם ולהחזירם לחיק עמנו. הוא כתב ספרי תשובות רבים, ונפטר בשנת ה"א תשי"ט (1959).

האדר"ת הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים נולד עם אחיו התאום הרב צבי יהודה, בשנת ה"א תר"ג (1843) ושמש כרב הראשי של פונבז' שבליטא. הוא היה תלמיד חכם גדול וגאון, וכתב עשרות חבורים שחלקם עדין לא נדפסו. הוא היה חותנו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. בסוף ימיו עלה האדר"ת לירושלים ואף שמש שם כרב העיר. הוא נפטר בשנת תרס"ה (1905).

הרב צבי יהודה הכהן קוק, נולד לאביו הרב אברהם יצחק הכהן קוק, בשנת ה"א תרנ"א (1891) בזוימל שבליטא. הוא שמש שנים רבות כראש ישיבת מרכז הרב שבירושלים, והיה מנהיגה הבלתי מכתיר של הציונות הדתית. הוא עסק רבות בעריכת כתביו האמוניים וההלכתיים של אביו הרב אברהם יצחק הכהן קוק. מעל לכל, כל חייו הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה. הוא נפטר בפורים בשנת ה"א תשמ"ב (1982).

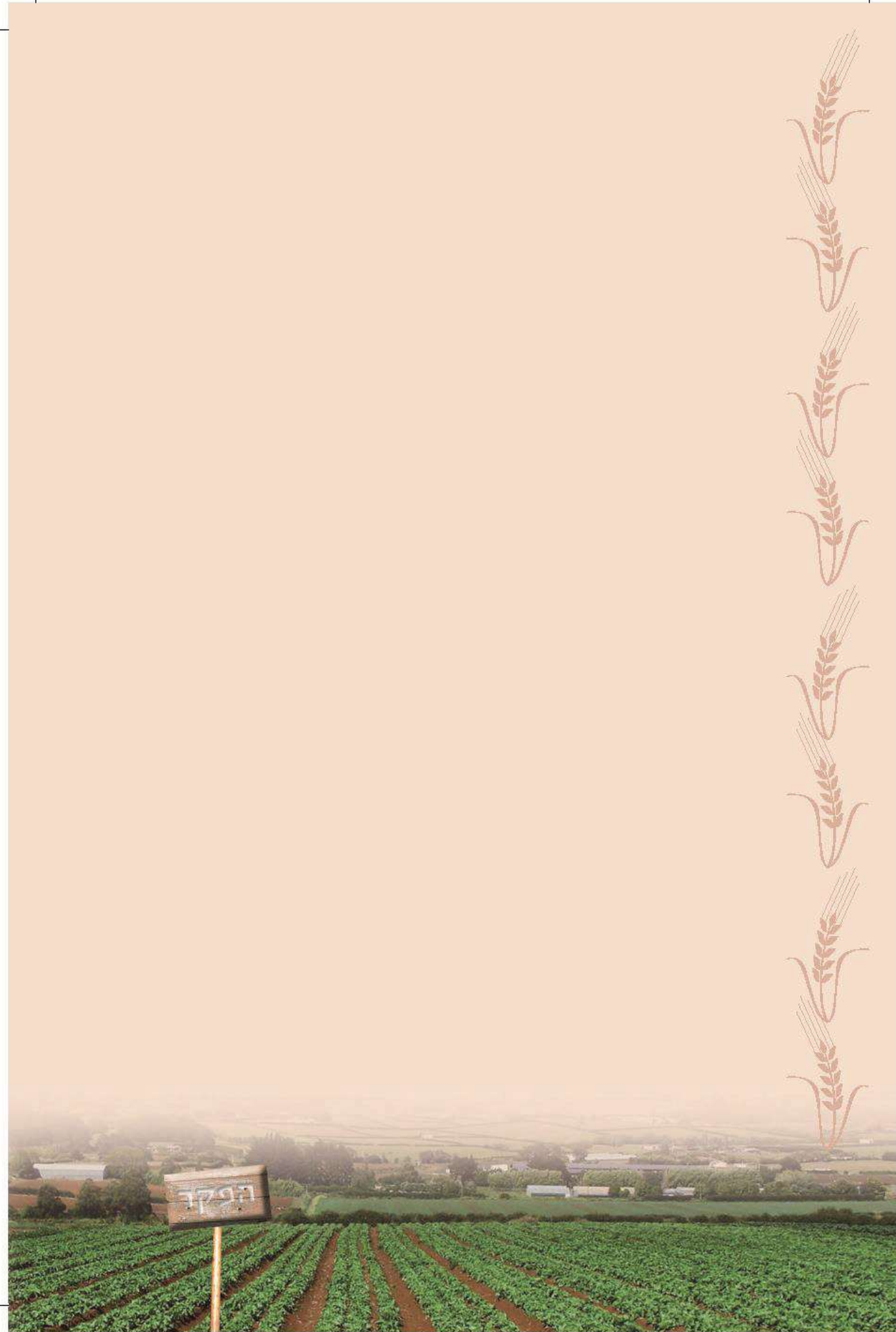

עמוד שער

שער ד: השמטה בַּיָּמִינוּ

פרק א

הרקע ההיסטורי להתר מכירה

שנים רבות לא קיים עם ישראל את מצות השמטה. רב רבו של העם חי בחוץ לארץ, ושם לא חלה מצות השמטה. גם המעטים שחיו בארץ – ברבם לא התפרנסו מתקלות, ולא קימו את המצוה.

לפני כמאה ועשרים שנה החלה עליה גדולה לארץ ישראל, והיהודים שהגיעו נסו לקנות אדמות בארץ, לישוב את השממה ולפתח חקלאות.

בשנת תרמ"ב (1882), שהיתה שנת שמטה, שמרו החקלאים החדשים (בפתח תקוה ובמוצא שליד ירושלים) את מצות השמטה. עד שנת תרמ"ט (1889) שהיתה גם היא שנת שמטה, קמו עוד מושבות חדשות בארץ, אך מצבן הכלכלי היה קשה.

בשלב זה התעוררה השאלה, האם יוכל הישוב החדש להתמודד עם מצות השמטה?

התעורר החשש, שמא שנת השמטה תחליש את המושבות עוד יותר, ותגרם לקריסתן.

מצד שני, היו רבים שתמכו בקיום מצות השמטה, וראו זכות גדולה בכך שלאחר כל כף הרבה שנים – ישנה אפשרות לקיום המצוה.

רַבְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם, וּבְרֵאשֵׁם הָרַב יְהוֹשֻׁעַ לֵיב דִּיסקין וְהָרַב שְׁמוּאֵל סְלָנְט, קִבְּעוּ כִּי יֵשׁ לְשֹׁמֵר אֶת מִצְוֹת הַשְּׁמִטָּה לֹא הִתְרִים וְהִקְלוּת.

לְעֲמַתָּם, הָרַבָּנִים הָרַב יִצְחָק אֶלְחָנָן סֶפֶקטוֹר (רַבֵּה שֶׁל קוֹבֶנָּה) וְהָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהֲלֵיבֶר (רַבֵּה שֶׁל בִּיאָלִיסְטוֹק), חִפְּשׁוּ פֶתֶרוֹן לְכָךְ שֶׁהַחֻקְלָאוֹת וְהַמּוֹשְׁבוֹת לֹא תִפְגַּעְנָה. אִזְ הָעֲלָתָה הֵחָצָעָה לְהִסְתַּמֵּךְ עַל הַתֵּר מְכִירָה.

הָרַב יִצְחָק אֶלְחָנָן סֶפֶקטוֹר מְקוֹבֶנָּה, נֹלַד בְּשָׁנַת ה'א תקע"ז (1817), וְנָפֶטֶר בְּשָׁנַת ה'א תרנ"ו (1896). הוּא הָיָה רַבֵּה שֶׁל קוֹבֶנָּה. הוּא תִמָּךְ בְּתַנוּעַת חוֹבְבֵי צִיּוֹן וְסִבֵּר שֵׁשׁ חֲשִׁיבוֹת גְּדוֹלָה בְּעֲלִיהָ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הוּא הָיָה פּוֹסֵק הַדּוֹר וְכָתֵב סִפְרֵי שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת רַבִּים. הוּא אָשֶׁר חִדָּשׁ אֶת הַתֵּר הַמְּכִירָה כְּדִי לְמַצֵּא פֶתֶרוֹן לְבַעֲיַת הַחֻקְלָאִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנַת הַשְּׁמִיטָה.

הָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהֲלֵיבֶר מְבִיאָלִיסְטוֹק, נֹלַד בְּשָׁנַת ה'א תרפ"ד (1824), וְנָפֶטֶר בְּשָׁנַת ה'א תרנ"ח (1898). הוּא הָיָה מְחוֹבְבֵי צִיּוֹן הַמְּבַהֲקִים וּפָעַל רַבּוֹת לְהַחֲדָרַת הָרַעִיּוֹן הַצִּיּוֹנִי מִתּוֹךְ עַמּוּדָה תּוֹרְנִית. הוּא חָבֵר סִפְרֵי שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת, וְתִמָּךְ יַחַד עִם הָרַב יִצְחָק אֶלְחָנָן סֶפֶקטוֹר בְּהַתֵּר הַמְּכִירָה כְּפֶתֶרוֹן לְבַעֲיַת הַחֻקְלָאִים בְּשָׁנַת הַשְּׁמִיטָה.

הָרַב מֹשֶׁה יְהוֹשֻׁעַ יְהוּדָה לֵיב דִּיסקין הַמְּכִנֶּה מִהַר"ל דִּיסקין, נֹלַד בְּשָׁנַת ה'א תקע"ז (1817) בְּגֶרֶדְנָה שְׁבְרוּסִיָּה. הוּא עָלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיָה מְחֻשְׁבֵּי הָרַבָּנִים בִּירוּשָׁלַיִם. הוּא נָפֶטֶר בְּשָׁנַת ה'א תרנ"ח (1898). הוּא כָּתֵב סִפְרִים רַבִּים בְּהִלָּכָה וּבִפְרָט סִפְרֵי שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת, וְכֵן סִפְרֵי בְּפֶרֶשְׁנוֹת הַתּוֹרָה. הוּא הִתְנַגֵּד אִמָּנָם לְהַתֵּר הַמְּכִירָה, אִךְ קִבֵּל אֶת הַתֵּרוֹ שֶׁל הָרַב נִפְתָּלִי הָרֵץ הַלּוֹי לְמַכּוֹר אֶת הָעֲצִים עַל מְנַת לְקוֹץ.

הָרַב שְׁמוּאֵל סְלָנְט נֹלַד בְּשָׁנַת תקע"ו (1816) בְּבִיאָלִיסְטוֹק שְׁבְרוּסִיָּה. הוּא עָלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיָה רַבֵּה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם. הוּא עָסַק כָּל חַיָּו בְּהַרְבָּצַת תּוֹרָה וּבִפְסִיקוֹת הַלְכוּת.

רקע ההלכות – כיצד מוציא התר מכירה?

לפי התר זה, אדמות הארץ ימכרו לגוי למשך שנה אחת (לשנת השמיטה), ומכיון שהקרקע תהיה שיכת לגוי, הרי שפקעה ממנה קדשת ארץ ישראל לענין המצוות התלויות בארץ, ואז מתר לעבד בה.

התר דומה נוהג בחג הפסח, בו מוכרים את כל החמץ לגוי, ואז החמץ אינו ברשותנו ולא צריך להשמידו; לאחר הפסח – קונים את החמץ בחזרה. גדולי ישראל נחלקו בענין ההתר:

טענות המתנגדים להתר המכירה:

א. יש דעות של פוסקים לפיהן חיוב השמיטה הוא מן התורה, ואין התר להפקיע עצמנו מחיובה.

ב. ישנו אסור תורה למכור לגוי אדמות בארץ ישראל. האסור נלמד מהפסוק: "לא תחנם" (דברים ז, ב) שפונתו היא שחל אסור למכור ולהשכיר אדמה לנכרי, כיון שעל ידי כך הוא "חונה" (נאחז) באדמת ארץ ישראל.

ג. עוד טענו, שגם אם תעשה מכירה – היא לא תועיל מכיון שרבים מפוסקי ההלכה הקדמונים סוברים שהמכירה לא מועילה כלל להפקעת קדשת הארץ וחיוב המצוות התלויות בה, כך שגם לאחר המכירה אסור לעבד באדמה זו, ופרות השדה חייבים בכל המצוות התלויות בארץ.

ד. כיון שהמכירה נעשית רק מסבות דתיות, ואין היא נרשמת בספרי רשום המקרקעין של הממשלה, נכר

שאין זו מכירה רגילה, ואין גמירות דעת (הסכמה גמורה) של הקונה והמוכר לענין. כמו כן, המכירה מבטלת למעשה את מצות השמטה, וקיים חשש שגם בעתיד, כאשר מצב התקלאים ישתפר, ינהגו עדין בהתר מכירה ויבטלו את מצות השמטה.

טענות המתירים את התר המכירה:

א. לדעת רב פוסקי ההלכה, מצות השמטה נוהגת כיום מדרבנן, שכן אין כיום מצות יובל, והשמטה תלויה ביובל.

ב. האסור למכור לגוי קרקע בארץ ישראל אינו נובע מעצם המכירה, אלא משום שעוזרים בכך לגוי להאחז בקרקע. כאשר המכירה היא זמנית בלבד, ונועדה לתזוק אחיזת היהודים בארץ ישראל – אין בה אסור (אחרת הם יאלצו לרדת מן הארץ כדי למצא פרנסתם).

ג. המנהג המקביל הוא, שבקרקע של גוי אין חיוב מצוות התלויות בארץ, ולכן לא נהגו אסור מלאכה בקרקע של גוי, ולא קדשת שביעית בפרותיו.

ד. למכירה לגוי יש תקף מלא מצד הדין ומצד חקי המדינה, וזה נותן גמירות דעת והסכמה מלאה של המוכר והקונה.

לאחר כמה שנים עלה הרב קוק לארץ ישראל, ובשל המצוקה הגדולה של הישוב החדש – קבל גם הוא את התר המכירה, כפתרון זמני לבעיה.

מֵאֵז בְּסוֹסוֹ הַמְּקִיף שֶׁל הַתֵּר הַמְּכִירָה עַל יְדֵי הָרֵב קוֹק, בְּסֵפֶר מִיָּחָד שֶׁכָּתַב בְּנוֹשֵׂא הַלְכוֹת שְׁבִיעִית – "שְׁבִית הָאָרֶץ" – נִהְגוּ בְּעֻקְבוֹתֵיו הָרַבָּנִים הָרִאשִׁיִּים וְעָשׂוּ כֵּן בְּכָל שְׁמִטָּה; אֲבָל בְּכָל פַּעַם נִבְדְּקָה מִחֻדָּשׁ מִדַּת הַצֶּרֶךְ בַּהֲתַר וְהַכְרָחִיּוֹתוֹ.

כִּיּוֹם, רַב הַיְּשׁוּבִים הַחֲקָלָאִים בָּאָרֶץ מְסַתְמְכִים עַל הַהֲתַר, וְחֶלֶק מִן הַיְּשׁוּבִים הַדִּתִּיִּים נִעְזְרִים בְּ'אוֹצֵר בֵּית דִּין' בְּשָׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה.

רָאוּי לְצִיין, שֶׁהָרֵב קוֹק עֲצָמוֹ הִדְגִּישׁ שֶׁהֲתַר הַמְּכִירָה נוֹעַד לְאוֹתָם חֲקָלָאִים שֶׁפִּרְנָסְתָם מִמֶּשׁ תְּלוּיָה בַּהֲתַר, וְשֶׁאִין לָהֶם יְכָלֶת כְּלָפְלִית לְעֻמַּד בַּהֲשָׁבָתָה שֶׁל הָעֲבוּדָה לְמִשְׁךְ שָׁנָה שְׁלֵמָה. וְאִכֵּן, אֵלּוּ שִׁמְצָאוּ עוֹז בְּנַפְשָׁם לְנִהְגׁ בְּשְׁמִטָּה עַל פִּי צוּוֹי הַתּוֹרָה וְלִשְׁבֹּת בְּשָׁנָה זוֹ, נִקְרְאוּ עַל יְדֵי חו"ל: "גְּבוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ" (מִדְרַשׁ רַבָּה וִיקְרָא).

הָרֵב קוֹק זצ"ל לֹא הִסְתַּפֵּק בְּכָף, אֶלָּא עוֹנֵד הַקָּמַת קֶפֶה שֶׁל שׁוּמְרֵי שְׁבִיעִית, שֶׁתִּתְמַךְ בְּאוֹתָם חֲקָלָאִים שְׁמוֹנְעִים עֲצָמָם מִכָּל מְלָאכָה מִמֶּשׁ. הוּא קָרָא לְכָל יְהוּדֵי הָעוֹלָם לְתַרֵּם מִכִּסְפָּם לְשׁוּמְרֵי הַשְּׁמִטָּה, וְעַל יְדֵי כָף לְהַשְׁתַּתֵּף בְּמִצְוֶה חֲשׁוּבָה זוֹ שֶׁל שְׁמִירַת הַשְּׁמִטָּה כְּמֵאמְרָהּ.

הרב מוהליבר

הנצי"ב מוולוז'ין

הרב קוק

פֶּרֶק ב

דִּינֵי הַשְּׁמִטָּה לְאַחֵר הַמְּכִירָה

אִלּוּ מִלֵּאכּוֹת מִתְּרוֹת וְאִלּוּ אֲסוּרוֹת עַל פִּי
הַהֶתֶר?

א. גַּם לְאַחֵר הַמְּכִירָה מִחֲמִירִים וְאִין מִתִּירִים מִלֵּאכּוֹת
שְׁאֲסוּרֵן מִן הַתּוֹרָה, אוֹ שֵׁישׁ סֶפֶק אִם הֵן אֲסוּרוֹת
מִהַתּוֹרָה.

לְכֵן, הַפְּעֻלוֹת הַבָּאוֹת תִּתְּבַצְעֶנָּה עַל יְדֵי פּוֹעֵל גּוֹי:
1. זְרִיעָה; 2. זְמִירָה; 3. נְטִיעָה וּשְׂתִילָה; 4. חֲרִישָׁה.
ב. קְצִירָה, בְּצִירָה וְקִטִּיף מִתְּרוֹת עַל יְדֵי גּוֹי, אוֹ
בְּשִׁלְיחוֹת שֶׁל אוֹצֵר בֵּית דִּין.
בְּשַׁעַת הַדִּחָק, כְּגוֹן כְּאֲשֶׁר חִיבִים לְקַטֵּף בְּאִפְּן מִיָּדִי,
מִתֵּר לְקַטֵּף גַּם עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל.

שְׁאֵר הַמִּלֵּאכּוֹת הַחֻקִּיִּים, שְׁאֲסוּרֵן מִדְּרַבָּנָן, מִתְּרוֹת
עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וּמִן הָרְאוּי לַעֲשׂוֹת גַּם אוֹתָן עַל יְדֵי
גּוֹי בְּמִדַּת הָאֲפָשָׁר.

מִה דִּינָם עַל הַפְּרוֹת הַלְּבָלִים הַקְּרָקָע שֶׁנִּמְכְּרוּ
לְאוֹיִם?

א. לְאַחֵר הַמְּכִירָה אִין קִדְשֵׁת שְׁבִיעִית בִּיבּוּל, וְלִכֵּן אִין
עָלִיו חֻבַּת הַפֶּקֶד, אֲסוּר סְחוּרָה, אֲסוּר הַפֶּסֶד וּמִצּוֹת
בַּעוֹר. וּמִכֵּיוֵן שֵׁישׁ הַסּוֹבְרִים שְׁבִיפְרוֹת שֶׁל גּוֹי יֵשׁ

קדשת שביעית, לכן - אם הדבר אפשרי - רצוי להדר ולנהוג קדשת שביעית ביבול למרות המכירה.
ב. ירקות הנזרעים בשמטה בהתר, בקרקע שנמכרה לגוי - לא חל עליהם אסור ספיחין.

...והנה עתה הגיעה שנת השמטה לפי מנן השנים המחזקים אתנו. מרב דלות מצב ושובנו בארץ הכרם הוא אמנם להסתפק עפ"י רב בהוראת שעה, באשר הסכם מאז ע"פ גדולי הדור, אשר נכנסו לתוך עמק מצב הישוב החדש בארצנו הקדושה, ובהתנש נאמנה חדרו אל ערכו בעתיד, בחוש שלא לבזז ליום קטנות ולדעת כי מאת ה' היתה זאת, לתת ניר לעמו על אדמת קדשו להיות לפתח תקנה וצמיחת קרן ישועה, שגדולה היא חובתנו לנשר את מסלתה, לבלי תפגע מכשולים מצד המצוות התלויות בארץ ככל האפשרי.

ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וכל הנאמר להקל במקום מצנה דברים ובמקום הפסד מרבה ושעת הדחק - כל אלה חברו יחד בשאלה זו במדה מרבה כל כך, עד שאין לה דגמא בכל השאלות אשר נתעוררו בישראל בחקר דין ומשפט, במשך כל הגלות הארצה. אבל למרות הפקעת המצנה אשר בהוראת שעה זו, ישנם כמה גופי הלכות, הנדרשים לשמר ולעשות בפעל.

גם נמצאים יראי ה' החרדים אל דברו מאד, אשר מפני קדשת חבת המצוות התלויות בארץ ומצנת השביעית, שעניי כל ישראל נשואות לקיומה בארץ המדה, אינם חסים על הפסד וטרח, והם נכונים לקיימה בכל כח - כדיו וכמשפט.

ברוכים יהיו לה' ולעמו.

(מתוך ההקדמה לספר 'שבת הארץ' לרב קוק זצ"ל)

פרק ג

אוצר בית דין בימינו

התפתחות אוצר בית הדין בימינו

בשנת תר"ע נוסד 'אוצר בית דין' בראשות הרב קוק זצ"ל. אוצר בית דין זה רכז את היבול של שומרי השמטה שלא הסתמכו על התר המכירה לגוי. מוסד זה התפתח בתקופה מאחרת במושבים שומרי השמטה, בעידודו של החזון איש. כיום משוקים מושבים רבים את יבולי השמטה באמצעות אוצר בית הדין, ולא מוכרים את אדמתם בהסתמך על התר המכירה.

בזמן חז"ל היה בית הדין הממנה על אוצר בית הדין שזכר פועלים שיעבדו באסוף הפרות ובחלקתם.

כיום, נוהגים הרבנים הממנים על האוצר למנות את החקלאים עצמם כפועלים בשדה, ונתשלום הוא תמורת העבודה, ולא תמורת שוי הפרות. חקלאי המענין למסור את המטע לרשות בית הדין, חותם על שטר הפקר ומתחייב לפעל במדיק על פי הוראות בית הדין, לפני השמטה ובמהלכה.

אפן השויק

תפקידם של שליחי בית הדין הוא לחלק לצבור הרחב פרות הקדושים בקדשת שביעית. בשונה מאדם רגיל, להם מתר לקטף פרות בכמיות גדולות, משום שהפרות

נמסרו לנציגי הצבור ואין האסוף נראה בדרך בעלים.
שליחי בית הדין מחלקים את הפרות לצבור ללא תשלום,
אך מתר להם לגבות כסף עבור הוצאות הטפול בפרות,
כמו: ההובלה, האחסון וכדומה, אך אסור לגבות כסף עבור
הפרות עצמם!

דגמא לטפס כתב מנוי באוצר בית דין

אנחנו הח"מ בי"ד שבמקום _____ מאשרים בזה שבא לפנינו ה' _____ ואמר
לנו שזרע ירקות לפני שביעית ונבטו לפני ר"ה, וכן שיש לו אילנות נושאי פרי.
הודענו לו שהפרות קדושים בקדשת שביעית והם הפקר עפ"י דיני שמטה. אף
הוא הכריז שהוא מפקירם בדין ואינו רואה עצמו בעלים עליהם.

אכן מאחר שירקות אלה, וכן פרות האילן – עוד לא הבשילו, והם דורשים עוד
טפול בכדי שניבבו, דהינו: עדור, נכוש, השקאה וכיו"ב ממלאכות המתרות
לצורך קיום הפרי – ראינו לתועלת הרבים שיהיה מי שיטפל בזה כדי שלא
יתקלקל הפרי. ועל בן מנינו את _____ להיות בשליח הרבים, לתת לירקות
ולאילנות כל הטפול הנצרך, לרבות הורדת הפרי והטפול במסירתו לצבור
הצרכנים.

וההוצאות של שכר עבודתו ושל הפועלים שישכרו לשם כך, וכן התשלום עבור
השמוש במכשירי עבודה וחמרי רסוס וכל כיו"ב הנצרכים לפרי – יקבל מכל
אלה שישתמשו בתוצרת, בתנאי שלא יקח עבור התוצרת (ע"ח העבודה,
המכשירים וכו') יותר מהמחיר הממצע של פרות האילן, ולא יותר מעשרים
וחמשה אחוז מעל המחיר הממצע של ירקות אלה בשוק.

נ.ב. ההוספה על המחיר הממצע היא מצד הצורך לפעמים בהכנסת שנויים
בצורת העבוד בגלל קדשת השביעית.

נאם _____ נאם _____ נאם _____

(מתוך "בצאת השנה", עמ' 10)

א. שְׁלִיחֵי בֵּית הַדִּין צָרִיכִים לְגָבוֹת עַל כָּל הַפְּרוֹת מֵאוֹתוֹ מִיַּן תְּשׁלוֹם אֶחָיד, מִבְּלִי לְהִתְחַשֵּׁב בְּאִיכוֹת הַפְּרוֹת, מִכִּיּוֹן שֶׁהַתְּשׁלוֹם הוּא עַל הָעֲבוֹדָה וְלֹא עַל הַפְּרוֹת. לְכֶסֶף הַנֶּתֶן אֵין דִּין שֶׁל דָּמִי שְׂבִיעִית.

ב. מִתֵּר לְאוֹצַר בֵּית הַדִּין לְאַרְזוֹ אֶת הַפְּרוֹת, אֲךָ אֵין לְשָׁקֵל³⁵ אוֹתָם (וַיֵּשׁ הַמַּתִּירִים לְשָׁקֵל כִּיּוֹן שְׂאִין זֶה מְכִירָה).

ג. יֵשׁ לְהוֹדִיעַ לְמַקְבְּלֵי הַפְּרוֹת שֶׁהַפְּרוֹת קְדוּשִׁים בְּקִדְשֵׁת שְׂבִיעִית. מִמֶּלֶךְ לְשֵׁים תּוֹיֵת עַל הָאֲרִיזָה וּבָהּ יֵצֵין שֶׁהַפְּרוֹת קְדוּשִׁים בְּקִדְשֵׁת שְׂבִיעִית, וּלְצַרֵּף הַנִּחְיּוֹת כִּיצַד לְנֶהֱג בַּפְּרוֹת.

ד. אֵין לְמַכּוֹר פְּרוֹת אֱלוֹ לְגוֹי.

ה. פְּרוֹת שְׁנַמְצָאִים בְּרִשּׁוֹת אוֹצַר בֵּית הַדִּין, וְהִגִּיעַ זְמַן בַּעוֹרֶם, אֵין צָרֵךְ לְבַעֲרֶם (לְהַפְקִירֶם) כִּיּוֹן שֶׁהֵם מַפְקָרִים וְאֵינָם תַּחַת יָדוֹ שֶׁל בְּעָלִים כָּלְשֶׁהוּ.

35. שבת הארץ פ"ו ה"ג.

פרק ד הדרכות לצרכן

בכל שנה ושנה יש להעדיף תוצרת של ארץ ישראל; קל וחמר שבשנת השמטה יש להעדיף פרות שגדלו בארץ, למרות הקשיים הכרוכים בכך. עדיפות זו נובעת ממעלתם של הפרות שגדלו בארץ, ומחשיבות חזוק החקלאים היהודיים בארץ, וביוחד אלה השומרים שמטה בהדור ללא שום התרים.

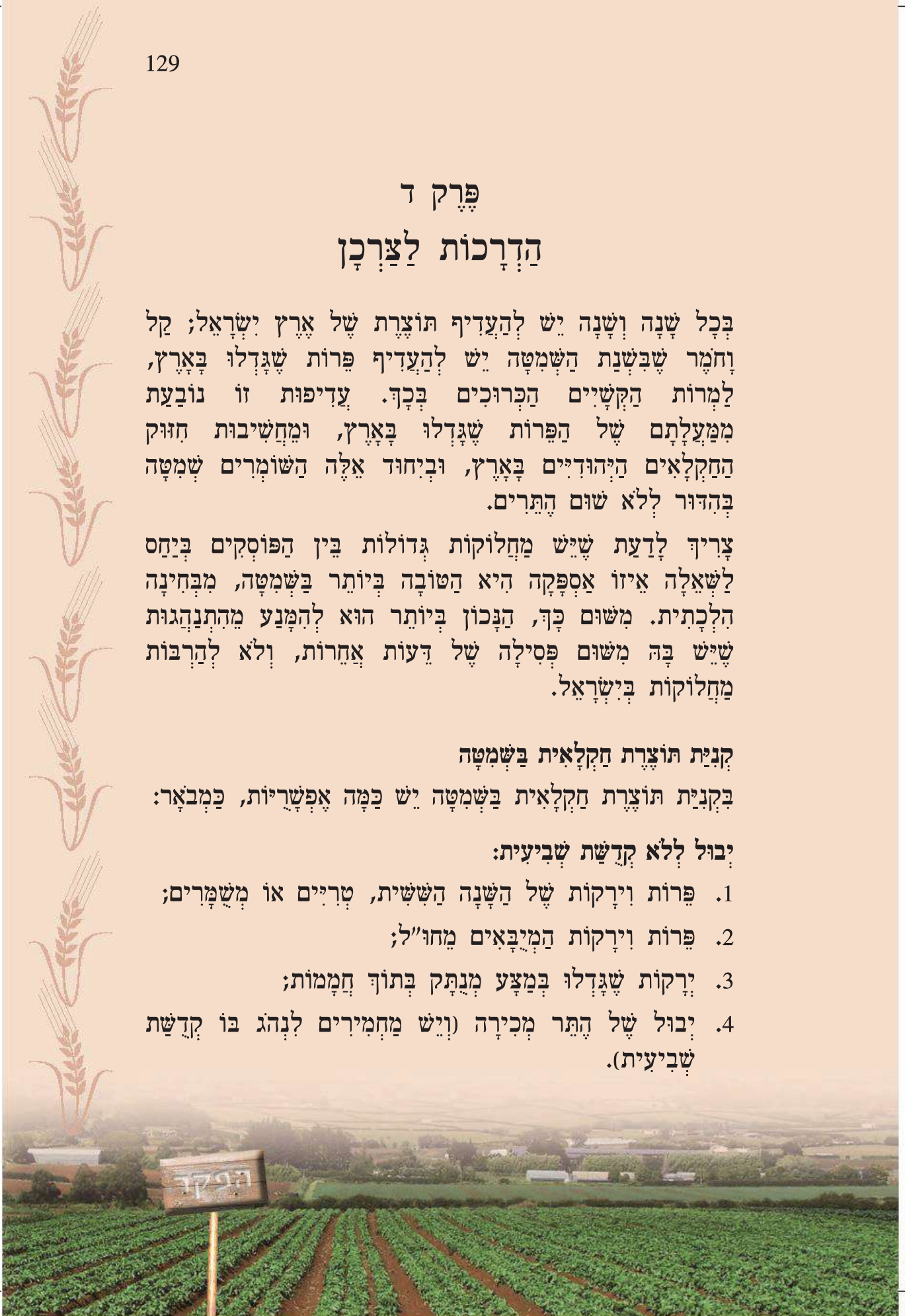
צריך לדעת שיש מחלוקות גדולות בין הפוסקים ביחס לשאלה איזו אספקה היא הטובה ביותר בשמטה, מבחינה הלכתית. משום כך, הנכון ביותר הוא להמנע מהתנהגות שיש בה משום פסילה של דעות אחרות, ולא להרבות מחלוקות בישראל.

קנית תוצרת חקלאית בשמטה

בקנית תוצרת חקלאית בשמטה יש כמה אפשרויות, כמבאר:

יבול ללא קדשת שביעית:

1. פרות וירקות של השנה הששית, טריים או משומרים;
2. פרות וירקות המיבאים מחו"ל;
3. ירקות שגדלו במצע מנתק בתוך חממות;
4. יבול של התר מכירה (ויש מחמירים לנהג בו קדשת שביעית).

יבול עם קדשת שביעית:

1. פרות שגדלו ושוקו בהשגחת אוצר בית דין;
2. ירקות שנבטו בששית, וקטניות שהגיעו לשליש גדלם לפני השמטה.

ירקות שגדלו בשמטה שלא באפן המתר, אסורים באכילה מטעם גזרת ספיחין, ולכן יש להקפיד לקנות רק במקומות שיש בהם השגחה ראויה.

פרות – לא חל עליהם אסור ספיחין. כמו כן, עצים שנעשו בהם מלאכות אסורות, או שפרותיהם לא הפקרו – מתרים באכילה³⁶. אך אין לקנות פרות ממי שעבד עבודה אסורה בעצים, או ממי ששמר על הפרות ולא הפקיר אותם, כדי שלא לחזק ידי עוברי עברה.

פרחים ועציצים

א. עציצים ופרחים שאין בהם ריח – אין בהם קדשת שביעית ולא חל עליהם אסור ספיחין; משום כך אין אסור להשתמש בהם, ואין בהם אסור סחורה.

ב. עציצים ופרחים ריחניים, שמגדלים אותם גם לשם הריח – יש בהם קדשת שביעית.

ג. אסור לקנות פרחים ועציצים ממי שמגדל אותם באסור, משום שהקונה מסייע בידי עוברי עברה³⁷. לכן, כאשר קונים פרחים או עציצים מחקלאי או ממשתלה, יש לוודא שהוא מגדל באפן מתר: בחממה,

36. רמב"ם פ"ד הל' ט"ו.

37. שביעית פרק ה משנה ט, רמב"ם פ"ח הל' י"ד.

עַל גִּבֵּי מִצֵּעַ מִנְתָּק, אוּ בְּקֶרֶקַע שְׁנַמְכָּרָה לְגוֹי עַל פִּי
הַתֵּר הַמְכִּירָה. לְכַתְחָלָה יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל כָּךְ גַּם בְּקִנְיָה
מִחֲנוּת וְלֹא רַק מִהַחֲקָלָאִי.

ד. עֲצִיצִים – אֲפֵלוּ נְקוּבִים – מִתֵּר לְהַעֲבִיר מִמָּקוֹם
לְמָקוֹם, וְאֲפֵלוּ מֵעַל גִּבֵּי הַקֶּרֶקַע³⁸ (מִבְּלִי לְהַנִּיחָם).
וְיֵשׁ מִחֲמִירִים לְהַעֲבִיר עַל גִּבֵּי מִשְׁטַח מִנְתָּק, כְּגוֹן:
בְּתוֹךְ שְׂקִית נִילוֹן.

הַרְבֵּי שְׁלֵמָה זְלָמָן בֶּן הַרְבֵּי חַיִּים לִיב אוֹיַעֲרֶבֶר נוֹלַד בִּירוּשָׁלַיִם בְּשָׁנַת ה'ת"ר
(1910) בִּירוּשָׁלַיִם. הוּא הָיָה פּוֹסֵק גְּדוֹל אֲשֶׁר לֹא הִסְתַּגֵּר בְּד' אֲמוּת שֶׁל הַלֶּכָּה
בְּלֶבֶד אֶלָּא הָיָה קָשׁוּר לְכָל שְׁכָבוֹת וּגְנוּי הַצִּבּוֹר. הוּא עָסַק רַבּוֹת בְּנוֹשְׁאִים
שְׁקִשׁוּרִים לְמִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בְּאַרְץ בְּסַפְרֵי 'מַעֲדָנֵי אֶרֶץ' עַל שְׂבִיעִית וּתְרוּמוֹת.
בְּסַפְרֵי מִנְחַת שְׁלֵמָה יֵשְׁנָם תְּשׁוּבוֹת וְדִיוּנִים בְּנוֹשְׁאִים מְגֻנָּים אֲחֵרִים. הוּא נִפְטַר
בְּשָׁנַת ה'תשנ"ה (1995).

38. הגרש"ז אויערבר, מנחת שלמה סימן מ"א אות ג'.

הַצִּדִּיק ר' אַבְרָהָם דֵּה מֵאָבְרִיץ' עָלֶה לְאָרֶץ
יִשְׂרָאֵל וְהִתְיַשֵּׁה בְּעִיר צֶבֶת. הוּא קִבֵּל עַל
עֲצָמוֹ שֶׁל אֲכָל עוֹד מִפְּרוֹת חוּץ לְאָרֶץ,
אֲלֵא מִפְּרוֹתֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

שָׁנָה אַחַת הָיְתָה שָׁנַת בְּצֻרַת. תּוֹשֵׁבֵי הָעִיר
הִשִּׁיאוּ בֶּשֶׁל כֶּךָ קָמַח שְׁהוּבָא מִחוּץ לְאָרֶץ. ר' אַבְרָהָם
לֹא טָעַם מִלֶּחֶם לֶה, וְהִרְעִיב אֶת עֲצָמוֹ
עַד שֶׁהִשִּׁיט דְּבָרֵי מֵאֲכָל מִפְּרוֹת הָאָרֶץ.
"מִדּוּעַ אֵינְךָ אוֹכֵל מִיבּוֹל חוּ"ל?" שָׁאֵלוּהוּ,
וְהוּא הֵשִׁיב:

"הַתּוֹרָה מְתִיחֶסֶת לְשֹׂאֵלֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: 'מֶה
נֹאכֵל בְּשָׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְעוֹנֶה שְׁהֵאָרֶץ תִּתֵּן
בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית יִבּוֹל שִׁיסְפִּיק גַּם לְשָׁנַת הַשְּׁמִטָּה
וְגַם לְאַחֲרֶיהָ. וְלִכְאוּרָהּ, מִדּוּעַ אֵין הַתּוֹרָה
מְדִרְיָכָה אוֹתָנוּ לִיבֹא מִחוּ"ל? – אֲלֵא
מִכָּאן, שֶׁלֹּא לוֹ הִיא דְּרָכָה שֶׁל תּוֹרָה..."

מקורות לעיון והרחבה

שביעית – מסכת שביעית
 רמב"ם – הלכות שמיטה ויובל
 קטיף שביעית – ספר הלכות שביעית בהוצאת "מכון התורה
 והארץ"

מבוא

זמנה של השמיטה – רמב"ם פ"י הלכות ב-ו
 שמיטה בזמן הזה – רמב"ם פ"י הלכה ט

שער א

פרק א

איסור חרישה – שביעית פ"א מ"ד; מועד קטן ג, ע"א
 שביתת הארץ – 'שבת הארץ' לרב קוק זצ"ל בקונטרס אחרון

פרק ב

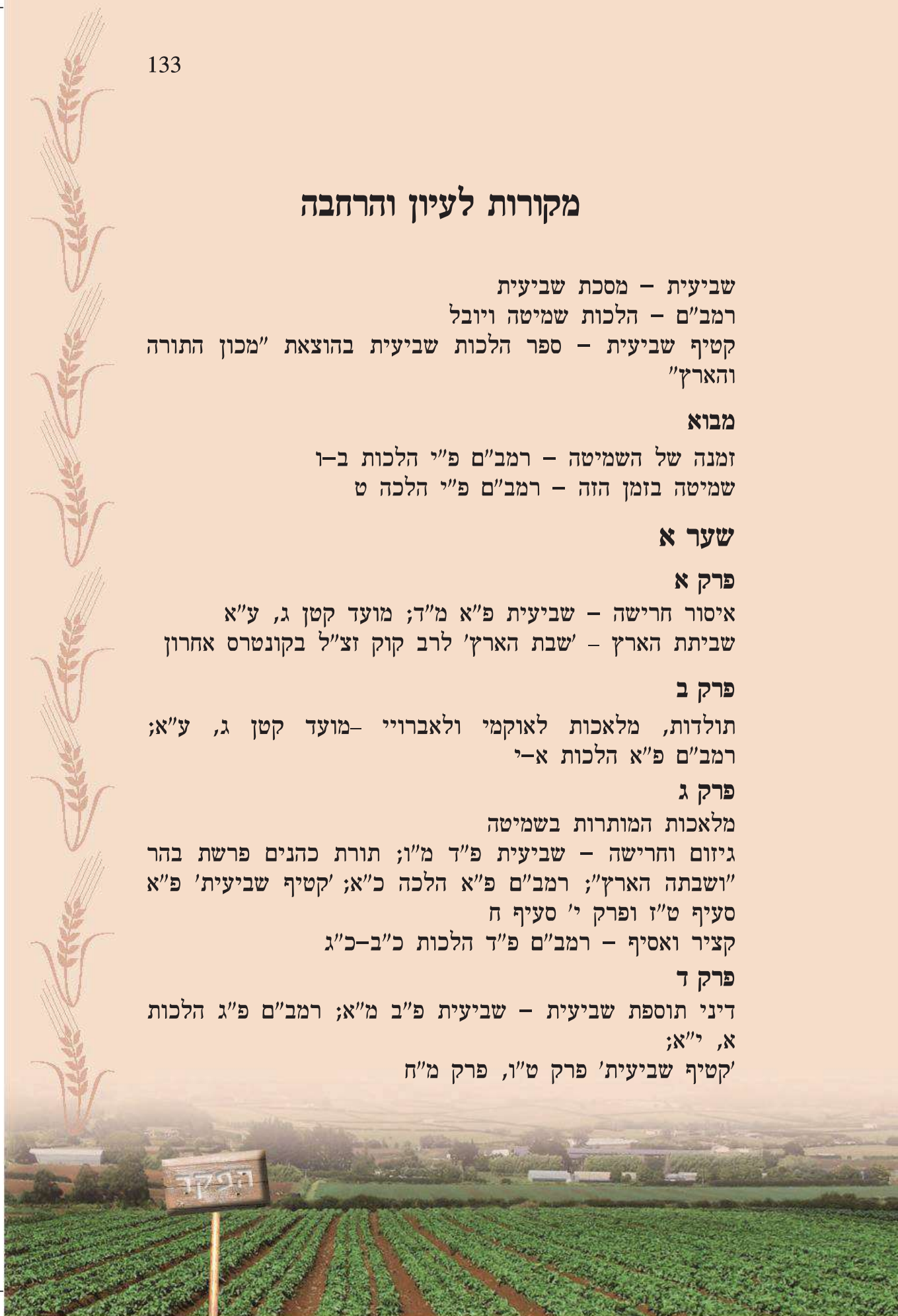
תולדות, מלאכות לאוקמי ולאברויי – מועד קטן ג, ע"א;
 רמב"ם פ"א הלכות א-י

פרק ג

מלאכות המותרות בשמיטה
 גיזום וחרישה – שביעית פ"ד מ"ו; תורת כהנים פרשת בהר
 'ושבתה הארץ'; רמב"ם פ"א הלכה כ"א; 'קטיף שביעית' פ"א
 סעיף ט"ז ופרק י' סעיף ח
 קציר ואסיף – רמב"ם פ"ד הלכות כ"ב-כ"ג

פרק ד

דיני תוספת שביעית – שביעית פ"ב מ"א; רמב"ם פ"ג הלכות
 א, י"א;
 'קטיף שביעית' פרק ט"ו, פרק מ"ח

פרק ה

מצע מנותק (עציץ שאינו נקוב) – רדב"ז על הרמב"ם פ"א הלכה ו

גידול בתוך בית – ירושלמי מסכת ערלה פ"א ה"ב עציצים בתוך בית – חזו"א סימן כ"ב סק"א

פרק ו

'שבת הארץ' פ"א ה"ו

הטיפול בעציצים ובאדניות – 'קטיף שביעית' פרק נ"ב

פרק ז

הטיפול בגינת הנוי – 'קטיף שביעית' פרקים נ"ה-נ"ו

פרק ח

דיני חשוד על השביעית – שביעית פ"ד מ"ג ופ"ה מ"ט;
רמב"ם פ"ח; רמב"ם הל' טוען ונטען פ"ב הלכה ג; שו"ת
המבי"ט ח"א סימן כא; רמב"ם פ"ח הלכה י"ד; 'קטיף שביעית'
פרק ס"ט

שער ב

פרק א

דיני עיבוד המזון – רמב"ם פ"ה הלכה ג
איסור הוצאה לחו"ל – שביעית פ"ו מ"ה; רמב"ם פ"ה הלכה
י"ג

חובת הביעור – שביעית פ"ט

פרק ה

נביטה בשישית – כדעת רבינו שמשון בפירושו למסכת
שביעית פ"ט מ"א, וכן פסק החזו"א זרעים סימן ט
גידולים למאכל בהמה – הרב הרצוג פסקים וכתבים ח"ג סימן
נ"ז

מקרים שאין בהם איסור ספיחין – שביעית פ"ט מ"א
רמב"ם פ"ד הלכות ד וכ"ט0

פרק ו

האיסור לגדר – רמב"ם פ"ד הלכה כ"ד

מניעת כניסת גויים – רמב"ם פ"ד הלכה ל
גידור למניעת נזק – חזו"א זרעים סימן י"ד; 'קטיף שביעית'
– פרקים כ"א, נ"ט

פרק ט

הפסד פירות שביעית – רמב"ם פ"ה הלכה י"ז
טיפול בשאריות מזון, גרעינים וקליפות, ודינים כלליים –
'קטיף שביעית' פרק ס"ג

פרק י

עיבוד מזון באופן שאינו מקובל – רמב"ם פ"ה הלכה ג
פרטי ההלכות בבישול ריסוק סחיטה וכו' – 'קטיף שביעית'
פרק ס"ב

פרק יא

שימושים אחרים בפירות שביעית – תורת כהנים בהר פרשה
א הלכה י

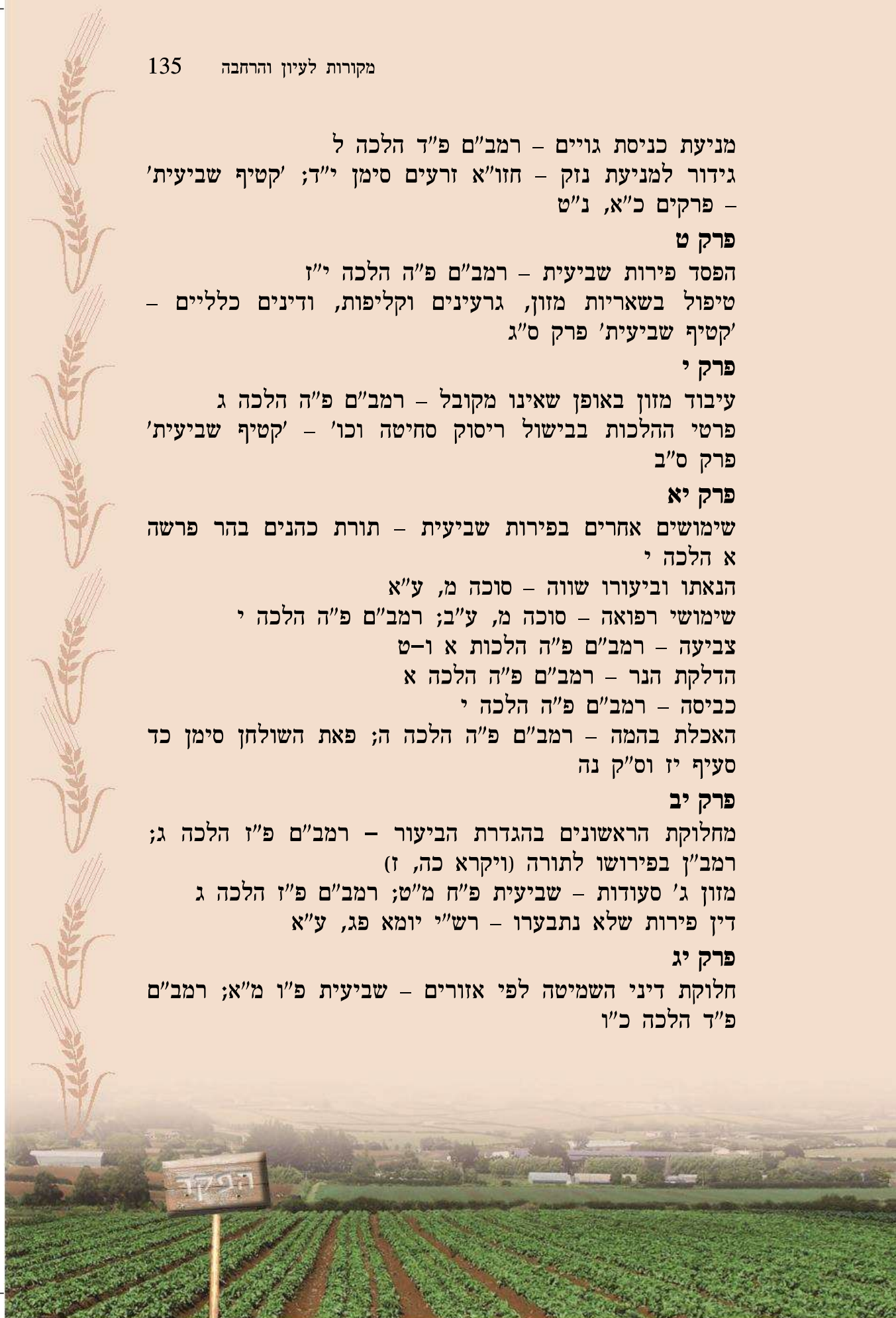
הנאתו וביעורו שווה – סוכה מ, ע"א
שימושי רפואה – סוכה מ, ע"ב; רמב"ם פ"ה הלכה י
צביעה – רמב"ם פ"ה הלכות א ו-ט
הדלקת הנר – רמב"ם פ"ה הלכה א
כביסה – רמב"ם פ"ה הלכה י
האכלת בהמה – רמב"ם פ"ה הלכה ה; פאת השולחן סימן כד
סעיף יז וס"ק נה

פרק יב

מחלוקת הראשונים בהגדרת הביעור – רמב"ם פ"ז הלכה ג;
רמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא כה, ז)
מזון ג' סעודות – שביעית פ"ח מ"ט; רמב"ם פ"ז הלכה ג
דין פירות שלא נתבערו – רש"י יומא פג, ע"א

פרק יג

חלוקת דיני השמיטה לפי אזורים – שביעית פ"ו מ"א; רמב"ם
פ"ד הלכה כ"ו

פרק יד

מצוות התלויות בארץ בשנת השמיטה – 'קטיף שביעית'
פרק ע'

שער ג

פרק א

מצוות שמיטת כספים – ספר החינוך תע"ה, תע"ז, ת"פ
זמן שמיטת החוב – רמב"ם פ"ט הלכה ד
השתדלות בהחזרת החובות מרצון – שביעית פ"י מ"ט; רמב"ם
פ"ט הלכה כ"ח
חובות שאינם נשמטים – רמב"ם פ"ט הלכות ט, י"א, ט"ו,
ועוד דוגמאות ברמב"ם פ"ט
תקנת הפרוזבול – שביעית פ"י מ"ג; גיטין לו, ע"ב – לו,
ע"א; רמב"ם פ"ט הלכה ט"ז
חידושו של הלל – שביעית פ"ט מ"ד; שו"ע חו"מ סימן סז
סי"ט
היתר הפרוזבול – רמב"ם פ"ט הלכה ט"ז, והראב"ד בהשגותיו
חולק עליו.

פרק ב

'זכר למצוה' – האדר"ת בקונטרס 'זכר למקדש' נדפס בקובץ
'הקהל' בהוצאת מוסד הרב קוק בשנת תש"ו. ועוד מאמרים
שנדפסו שם.

שער ד

פרק ב

דיני השמיטה לאחר המכירה – 'קטיף שביעית' פרק כ"ד

פרק ג

אוצר ב"ד בימינו – 'קטיף שביעית' פרק כ"ב

פרק ד

קניית תוצרת חקלאית בשמיטה – 'קטיף שביעית' פרק ע"ה
קניית עציצים ופרחים – 'קטיף שביעית' פרק ס"ח

מפתח

א

אברויי אילנא – שער א פ"ב
אגרטל – שער א פ"ו
אדר"ת, רבי אברהם דוד –
שער ג פ"ב
אוצר ב"ד – שער ב פ"ח, שער
ד פ"ג
אוקמי אילנא – שער א פ"ב
אוקמי פירא – שער א פ"ב
אילני סרק

נטיעתם בשביעית – שער א
פ"ב

נטיעתם ערב שביעית – שער א
פ"ד
אלקבץ, ר' שלמה לוי אלקבץ –
שער ב פ"יג

ארבעת המינים – שער ב פ"ב

ב

בחיי, רבינו בחיי בן אשר –
חמדת הארץ פ"ב

ביעור

פירות שביעית – שער ב פ"א,
שער ד פ"ג

דמי שביעית – שער ב פי"ב
זמנו – שער ב פי"ב

קליפות שביעית – שער ב פי"ב
בישול פירות שביעית – שער ב
פ"י

בית משותף – שער א פ"ז

בצירה

איסורה – שער א פ"א
בשדה שנמכרה – שער ד פ"ב

ג

גאונים – יסודות השמיטה פ"א
גבול עולי בבל – שער ב
פי"ג

גבול עולי מצרים – שער ב
פי"ג

גדרות – שער ב פ"ו
גוי – שער ב פ"ו, שער ד פ"ג
גידול בבית – שער א פ"ה

גיוזם

בגירת הנוי – שער א פ"ז
גדר חיה וענפים לסכך – שער
א פ"ג

גינה פרטית – שער ב פ"ד
גרעינים וקליפות – שער ב
פ"ט

ד

דמי שביעית – שער ב פ"ד,
פ"ז

דיסקין, הרב יהודה ליב – שער
ד פ"א

דישון – שער א פ"ז
דשא – שער א פ"ד

ה

הבלעה – שער ב פ"ז

בערב שביעית - שער א פ"ד

ח

'חזון איש', הרב אברהם ישעיה
קרליץ - שער א פ"ב
חממה - שער א פ"ה
חנטה - שער ב פ"ג
חפירת גומות - שער א פ"ב
חרישה

איסורה - שער א פ"א

בערב שביעית - שער א פ"ד
בשדה שנמכרה - שער ד פ"ב
חרל"פ, הרב יעקב משה - שער
ג פ"ב
חשוד על השביעית - שער א
פ"ח

ט

טראני, רבי משה בן יוסף -
שער ב' פ"ו

י

ייבוש פירות שביעית - שער ב
פ"י
יובל - יסודות השמיטה פ"ג
יישור הקרקע לבנייה - שער א
פ"ב
ירקות גלויי שורש - שער א
פ"ד
ירקות ופרחים בגוש אדמה -
שער א פ"ד

כ

כבישה - שער ב פ"י
כיסוח דשא - שער א פ"ב, פ"ז
כלאיים - שער ב פ"ד
כתישה - שער ב פ"י

הבדלה - שער ב פ"ט

הדלקת הנר - שער ב פ"א,
פי"א

הוצאת פירות לחו"ל - שער ב
פ"א

החינוך, בעל ספר החינוך -
חמדת הארץ פ"ב

היתר מכירה - שער ד פ"א,
פ"ב

הלוואה - שער ג פ"א

הלכה למשה מסיני - שער א
פ"ד

הלל - שער ג פ"א
הפקר

מצוותו - שער ב פ"א פ"ו

שטר הפקר - שער ד פ"ג

הפרשת חלה - שער ב פי"ד

הקהל - שער ג פ"ב

הקפאה - שער ב פ"י

השחתת פירות שביעית - שער
ב פ"א, פ"ט

הברכה - שער א פ"ב

הרכבה - שער א פ"ב

הרוקח, בעל הרוקח, ר' אליעזר
מוורמזא - שער א פ"ד

השקיה - שער א פ"ב, פ"ז

ז

זיבול - שער א פ"ב
זמירה

איסורה - שער א פ"א

בשדה שנמכרה - שער ד פ"ב
זריעה

איסורה - שער א פ"א

בשדה שנמכרה - שער ד פ"ב

סלאנט, הרב שמואל – שער ד
פ"א

סלילת כביש – שער א פ"ג
ספיחין

איסורו - שער ב פ"ה
בשדה שנמכרה – שער ד פ"ב
ספקטור, הרב יצחק אלחנן –
שער ד פ"א

ע
עיבוד מזון בפירות שביעית –
שער ב פ"א, פ"י
עציץ

נקוב – שער א פ"ה, פ"ו
שאינו נקוב – שער א פ"ה, פ"ו
ערב שביעית – שער א פ"ד
ערלה – שער ב פי"ד

פ
פח שמיטה – שער ב פ"ט
פטריות – שער ב פ"ב
פירות שביעית

ביעורם – שער ב פ"א, פ"ב
הוצאה לחו"ל – שער ב פ"א
הפקרם – שער ב פ"א, פ"ו
השחתה – שער ב פ"א, פ"ט
מכירתם לגוי – שער ד פ"ג
נתינתם במתנה – שער ב פ"ז
סחורה – שער ב פ"א, פ"ז
עיבודם – שער ב פ"א, פ"י
פרגולה – שער א פ"ו
פרוזבול – שער ג פ"א
פרחים ללא ריח – שער ב פ"ב

צ
צביעה – שער ב פ"ב, פי"א

ל

לא תחונם – שער א פ"א
לולבים – שער ב פ"ב

מ

מאכל בהמה – שער ב פ"ב,
פי"א
מוהליבר, הרב שמואל – שער
ד פ"א

מכירה בהקפה – שער ג פ"א
מכירת חמץ – שער ד פ"א
מסייע לעוברי עבירה – שער ד
פ"ד

מצוות התלויות בארץ – יסודות
השמיטה פ"ב

מצוות השמיטה – יסודות
השמיטה פ"ד

מצע מנותק – שער א פ"ה,
שער ב פ"ד

מרבדי דשא – שער ב פ"ב

נ

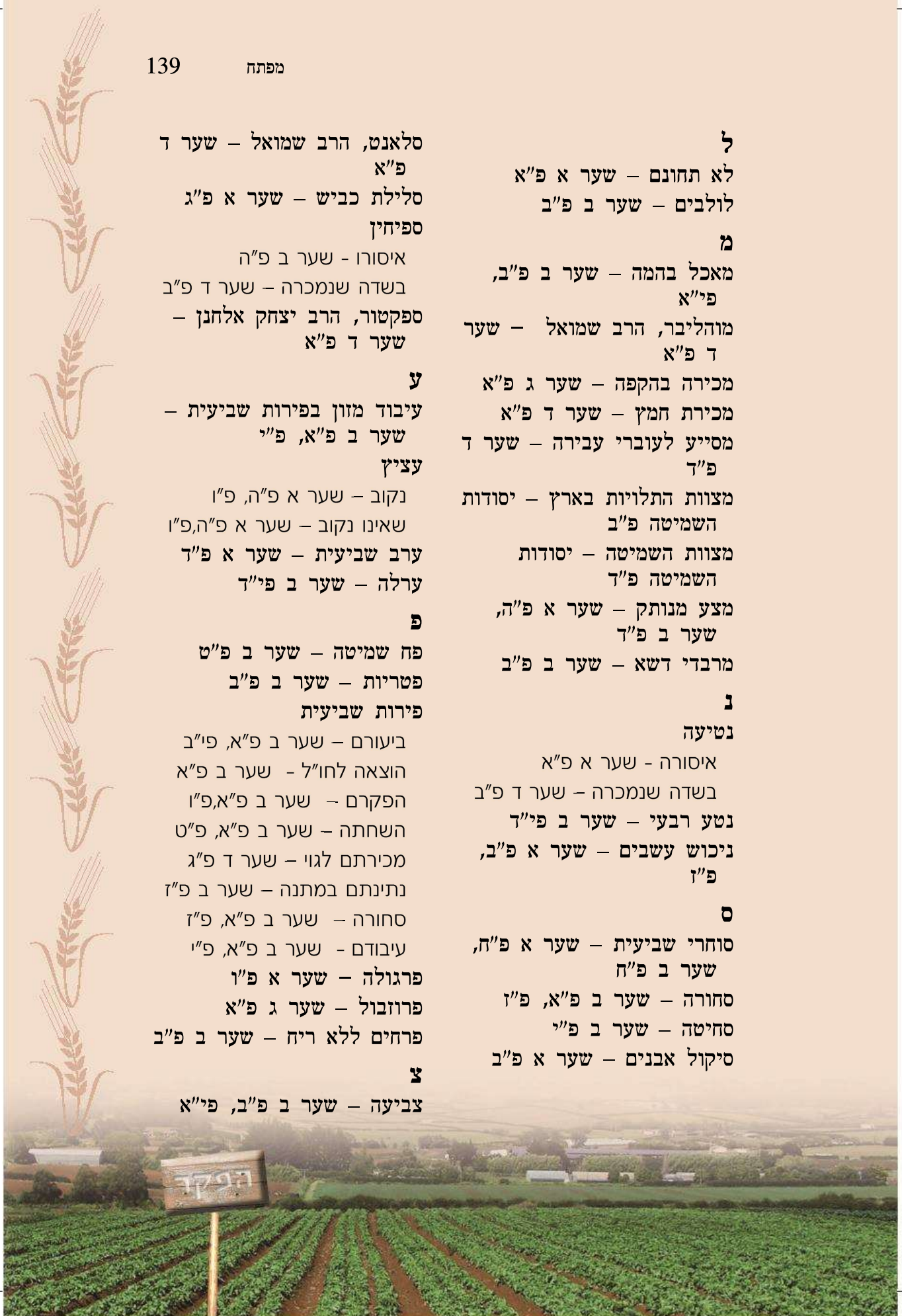
נטיעה

איסורה - שער א פ"א
בשדה שנמכרה – שער ד פ"ב
נטע רבעי – שער ב פי"ד
ניכוש עשבים – שער א פ"ב,
פ"ז

ס

סוחרי שביעית – שער א פ"ח,
שער ב פ"ח

סחורה – שער ב פ"א, פ"ז
סחיטה – שער ב פ"י
סיקול אבנים – שער א פ"ב

ריסוס – שער א פ"ב
ריסוק פירות שביעית – שער א פ"י

רמב"ם – שער ב פ"ה
רמב"ן – שער ב פ"א
רפואה – שער ב פי"א

ש

שבת הארץ (ספר) – שער ד פ"א
שביתת הארץ – שער א פ"א
שימורים – שער ב פ"י
שלוש סעודות (לעניין ביעור) – שער ב פי"ב
שמיטה

השמיטה הראשונה – יסודות השמיטה פ"א
חישוב השמיטה – יסודות השמיטה פ"א
מקום קיומה – יסודות השמיטה פ"ב

שמיטת כספים – שער ג פ"א
שמן כותנה – שער ב פ"ב
שמשון, הרב משאנץ (מבעלי התוספות) – שער ב פ"ה
שקילת פירות שביעית
איסורה – שער ב פ"ז
באוצר ב"ד – שער ד פ"ג
שתילה

בערב שביעית – שער א פ"ד
בקרקע שנמכרה – שער ד פ"ב

ת

תבלינים – שער ב פ"ב
תבשיל – שער ב פ"ד

צינור (הנחתו בקרקע) – שער א פ"ג

צמחי רפואה וריח – שער ב פ"ב

'צורור המור', ר' אברהם סבא – חמדת הארץ פרק ד'

ק

קארו, ר' יוסף – שער ב פ"ו
קדושת שביעית

בפירות – שער ב פ"א
בעצי הסקה – שער ב פ"ב
בקרקע שנמכרה – שער ד פ"ב
קוק, הרב אברהם יצחק הכהן – שער ד פ"א

הרב צבי יהודה – שער ג פ"ב
קלישר, הרב צבי הירש – חמדת הארץ פ"ד

קלכהיים, הרב עוזי – חמדת הארץ פ"ב

קניית ירקות ופירות – שער ד פ"ד

קניית פרחים ועציצים – שער ד פ"ד
קצירה

איסורה – שער א פ"א
בשדה שנמכרה – שער ד פ"ב
קרקע נכרי – לענין תרומות ומעשרות – שער ב פי"ד
קטיף פרחים לנוי – שער א פ"ז

קוסמטיקה – שער ב פ"ב

ר

רבי, ר' יהודה הנשיא – יסודות השמיטה פ"ג

בשנת השמיטה – שער ב פי"ד
 בקרקע שנמכרה – שער ב
 פי"ד

תולדות – שער א פ"ב
 תוספת שביעית – שער א פ"ד
 תבואה וקטניות – שער א פ"ד
 תרומות ומעשרות

"לזכרון עולם לפני ה' תמיד"

לעילוי נשמת

אשת חיל, אמנו וסבתנו היקרה
אסתר רבקה בת חנה רחל לנדסמן

Rene Landsman

נפטרה ביום ד' כסלו תשע"ט

מאת בנה דיוד לנדסמן David Landsman
שתרם לבניית מבנה הקבע בישוב ניצן.

ת. נ. צ. ב. ה.

"לזכרון עולם לפני ה' תמיד"

לעילוי נשמת

אסתר פריידא, אסתי – לסר

חינכה דורות של תלמידות
לאהבת הארץ ולשמירת מצוותיה
לציפיה לבנין בית המקדש.

מוקדש ע"י המשפחה

ת. נ. צ. ב. ה.